

S A R A W A K

**PENYATA RASMI PERSIDANGAN
DEWAN UNDANGAN NEGERI**

Sarawak State Legislative Assembly Official Reports and Debates

MESYUARAT KEDUA BAGI PENGGAL KETIGA
Second Meeting of the Third Session

11 – 20 NOVEMBER 2024

DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK KESEMBILAN BELAS
Nineteenth Sarawak State Legislative Assembly

JUMAAT

15 NOVEMBER 2024

(13 JAMADILAWAL 1446H)

KUCHING

Peringatan untuk Ahli Dewan:

Pembetulan yang dicadangkan oleh Ahli Dewan hendaklah disampaikan secara bertulis kepada Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak tidak lewat daripada **14 hari selepas persidangan**.

KANDUNGAN

1.0 PERTANYAAN – PERTANYAAN BAGI JAWAPAN – JAWAPAN LISAN

(188)	Isu Jalan Batang Sadong – Simunjan.....	1
(189)	Bantuan kepada petani atas kerosakan tanaman atau ternakan.....	2
(190)	Isu Penyakit Hepatitis di DUN Tedebu.....	3
(191)	ART in Sarawak.....	4
(192)	Autonomi Sarawak terhadap Pendidikan, Perkhidmatan Kesihatan dan Perubatan.....	5
(193)	Pelan Struktur dan Pelan Induk Pembangunan Daerah Kecil, BRS Sg. Asap.....	8
(194)	Strategi Khas pembentukan golongan Belia dalam bidang Ekonomi Baharu	9
(195)	Admission to PPKI classes in Meradong.....	11
(196)	Policies and Budget Allocation to help Community-based Tourism.....	12

2.0 SAMBUNGAN PERBAHASAN ATAS BACAAN KALI YANG KEDUA RANG UNDANG-UNDANG PERBEKALAN (2025), 2024 DAN USUL UNTUK MERUJUK RESOLUSI ANGGARAN PERBELANJAAN PEMBANGUNAN BAGI TAHUN 2025

[Perbahasan daripada Ahli Dewan Biasa]

(1)	YB Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor – (DUN N.28 Lingga).....	14
(2)	YB Encik Johnny Pang Leong Ming – (DUN N.68 Tanjong Batu).....	19
(3)	YB Encik Billy anak Sujang – (DUN N.1 Opar).....	22
(4)	YB Dato Dennis Ngau – (DUN N.77 Telang Usan).....	28
(5)	YB Encik Awla bin Dris – (N.25 Simunjan).....	33
(6)	YB Encik Adam Yii Siew Sang – (N.74 Pujut).....	36
(7)	YB Dato Ibrahim bin Baki – (N.8 Satok).....	39
(8)	YB Encik Royston bin Valentine – (DUN N.57 Tellian).....	45
(9)	YB Encik Kennedy Chukpai Ugon – (DUN N.66 Murum).....	51
(10)	YB Encik Friday anak Belik – (DUN N.39 Krian).....	55
(11)	YB Encik Rolland Duat anak Jubin – (N.48 Meluan).....	60
(12)	YB Encik Anyi anak Jana – (DUN N.49 Ngemah).....	63
(13)	YB Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang – (DUN N.59 Tamin).....	67
(14)	YB Encik Johnichal Rayong anak Ngipa – (DUN N.33 Engkilili).....	71
(15)	YB Dato Paulus Palu Gumbang – (N.80 Batu Danau).....	75
(16)	YB Dato Mohd Chee bin Kadir – (N.40 Kabong).....	79
(17)	YB Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor – (N.29 Beting Maro).....	83

3.0 PENANGGUHAN MESYUARAT..... 88

SARAWAK
DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK KESEMBILAN BELAS

Penyata Rasmi

MESYUARAT KEDUA BAGI PENGGAL KETIGA

Jumaat, 15 November 2024

Dewan bermesyuarat di Petra Jaya, Kuching pada pukul 9.08 pagi

HADIR

Bil.	Nama	Konstituensi
1.	Yang Berhormat Tan Sri Datuk Amar Haji Mohamad Asfia bin Awang Nasar P.S.M., D.A., P.N.B.S., D.S.A.P., D.I.M.P., P.B.K., P.C.E. (Emas) <i>Speaker Dewan Undangan Negeri Sarawak</i>	
2.	Yang Berhormat Dato Haji Idris bin Haji Buang P.S.B.S., D.I.M.P., A.M.N., P.B.S., A.B.S., P.C.D., P.J.P.N., P.T.E. <i>Timbalan Speaker Dewan Undangan Negeri Sarawak</i>	<i>N.16 Muara Tuang</i>
3.	Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg D.P., P.M.N., D.A., P.N.B.S., J.B.S., P.C.E., P.S.N.B., S.P.D.K. <i>Premier Sarawak</i> <i>Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru</i> <i>Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar</i> <i>Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar</i>	<i>N.26 Gedong</i>
4.	Yang Berhormat Datuk Amar Douglas Uggah Embas D.A., P.N.B.S., P.G.B.K., P.C.E. <i>Timbalan Premier Sarawak</i> <i>Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru Kedua</i> <i>Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan</i>	<i>N.37 Bukit Saban</i>
5.	Yang Berhormat Datuk Amar Haji Awang Tengah bin Ali Hasan D.A., P.N.B.S., P.G.B.K., A.M.N. <i>Timbalan Premier Sarawak</i> <i>Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar Kedua</i> <i>Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan</i>	<i>N.82 Bukit Sari</i>
6.	Yang Berhormat Datuk Amar Dr Sim Kui Hian D.A., P.N.B.S., P.J.N., P.B.E. <i>Timbalan Premier Sarawak</i> <i>Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan</i>	<i>N.14 Batu Kawah</i>
7.	Yang Berhormat Dato Sri Hajah Fatimah Abdullah P.N.B.S., P.G.B.K., P.C.E. <i>Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti</i>	<i>N.56 Dalat</i>
8.	Yang Berhormat Dato Sri Dr Stephen Rundi anak Utom P.N.B.S., P.J.N., A.B.S., P.B.E., P.C.E. <i>Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah</i>	<i>N.69 Kemena</i>

9.	Yang Berhormat Dato Sri Haji Abdul Karim Rahman Hamzah
P.N.B.S., P.G.B.K., P.B.S., P.B.E.
<i>Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan</i>
<i>Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan</i>	N.15 Asajaya
10.	Yang Berhormat Dato Sri Lee Kim Shin
P.N.B.S., P.J.N., K.M.N., P.B.S., P.P.B., B.B.S., P.B.E.
<i>Menteri Pengangkutan</i>	N.75 Senadin
11.	Yang Berhormat Dato Sri John Sikie anak Tayai
P.N.B.S., P.J.N., P.B.S., P.B.E.
<i>Menteri di Jabatan Premier</i>	N.60 Kakus
12.	Yang Berhormat Dato Sri Haji Julaihi bin Haji Narawi
P.N.B.S., P.G.B.K., P.B.S., K.M.N., P.P.D., P.B.E.
<i>Menteri Utiliti dan Telekomunikasi</i>	N.27 Sebuyau
13.	Yang Berhormat Dato Sri Roland Sagah Wee Inn
P.N.B.S., P.G.B.K., J.B.K., P.B.S., P.B.E.
<i>Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat</i>	N.20 Tarat
14.	Yang Berhormat Datuk Gerawat Gala
P.G.B.K., P.S.B.S., P.B.K.
<i>Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Buruh, Imigresen dan Pemantauan Projek)</i>	N.78 Mulu
15.	Yang Berhormat Datuk Francis Harden anak Hollis
P.G.B.K., P.B.S., A.B.S., P.B.E.
<i>Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pembangunan Bakat)</i>	N.32 Simanggang
16.	Yang Berhormat Datuk Dr Jerip anak Susil
P.G.B.K., A.M.N., P.B.E.
<i>Timbalan Menteri Pengangkutan (Penerbangan dan Jalan Raya)</i>	N.19 Mambong
17.	Yang Berhormat Datuk Liwan Lagang
P.J.N., P.P.N., K.M.N., J.B.S., P.B.E.
<i>Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Telekomunikasi)</i>	N.65 Belaga
18.	Yang Berhormat Datuk Hajah Rosey binti Haji Yunus
P.G.B.K., J.B.K., P.P.B., P.P.S., P.T.E., P.B.E.
<i>Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Pembangunan Wanita dan Kanak-Kanak)</i>	N.71 Bekenu
19.	Yang Berhormat Datuk Haji Len Talif Salleh
P.G.B.K., D.J.B.S., P.B.K., P.P.B.
<i>Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar</i>	N.41 Kuala Rajang
20.	Yang Berhormat Datuk Dr Haji Abdul Rahman bin Haji Junaidi
P.G.B.K., J.B.S., A.B.S., P.B.E.
<i>Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Utiliti)</i>	N.4 Pantai Damai

21. Yang Berhormat Datuk Hajah Sharifah Hasidah binti Sayeed Aman Ghazali
P.G.B.K., P.T.E., J.B.S.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) N.7 Samariang
22. Yang Berhormat Datuk Dr Malcolm Mussen anak Lamoh
P.G.B.K., P.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan N.34 Batang Ai
23. Yang Berhormat Datuk Dr Haji Abdul Rahman bin Haji Ismail
P.G.B.K., A.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi & Pembangunan Wilayah (Industri Makanan) N.79 Bukit Kota
24. Yang Berhormat Datuk Dr Haji Annuar bin Rapa'ee
P.G.B.K., J.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pengajian Tinggi dan Inovasi) N.55 Nangka
25. Yang Berhormat Datuk Dr Penguang Manggil
P.G.B.K., D.J.B.S., K.M.N., P.P.C., P.P.B., P.P.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kerajaan Tempatan) N.76 Marudi
26. Yang Berhormat Datuk Snowdan Lawan
P.G.B.K., A.M.N., P.T.E.
Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Industri Kreatif dan Seni Persembahan) N.30 Balai Ringin
27. Yang Berhormat Datuk Abdullah bin Haji Saidol
P.G.B.K., K.M.N., J.B.K., P.T.E.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Hal Ehwal Korporat dan Unit Komunikasi Awam Sarawak) N.42 Semop
28. Yang Berhormat Datuk Sebastian Ting Chiew Yew
P.J.N., D.I.M.P., A.B.S.
Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Pelancongan) N.73 Piasau
29. Yang Berhormat Datuk Ir. Aidel bin Lariwoo
P.G.B.K., P.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur) N.24 Sadong Jaya
30. Yang Berhormat Datuk Dr Ripin bin Lamat
P.G.B.K., J.B.K., K.M.N., P.T.E.
Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Usahawan) N.72 Lambir
31. Yang Berhormat Datuk Dr Haji Hazland bin Abang Hipni
P.G.B.K., K.M.N., J.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar N.5 Demak Laut

32.	Yang Berhormat Datuk Maclaine Ben @ Martin Ben
P.G.B.K., J.B.S., P.T.E.
<i>Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi & Pembangunan Wilayah (Komoditi & Pembangunan Wilayah)</i>	N.22 Kedup
33.	Yang Berhormat Datuk Ricky @ Mohammad Razi bin Sitam
P.G.B.K., K.M.N., J.B.S., P.T.E.
<i>Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Kesejahteraan Komuniti)</i>	N.35 Saribas
34.	Yang Berhormat Dato Henry Harry anak Jinep
P.S.B.S., A.B.S.
<i>Timbalan Menteri Pengangkutan (Sungai dan Laut)</i>	N.2 Tasik Biru
35.	Yang Berhormat Dato' Murshid DiRaja Dr Juanda bin Jaya
P.G.B.K., DATO' MURSHID DIRAJA, S.S.P.
<i>Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Integriti dan Ombudsman)</i>	N.44 Jemoreng
36.	Yang Berhormat Dato Gerald Rentap Jabu
P.S.B.S., A.B.S., P.P.N., J.B.K.
<i>Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Belia dan Sukan)</i>	N.36 Layar
37.	Yang Berhormat Dato Majang anak Renggi
P.S.B.S., P.B.K., A.B.S.
<i>Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Pelabuhan)</i>	N.70 Samalaju
38.	Yang Berhormat Datuk Jefferson Jamit anak Unyat
P.G.B.K., B.B.S., P.B.S., K.M.N., J.B.S.
<i>Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang dan Adat Bumiputera)</i>	N.63 Bukit Goram
39.	Yang Berhormat Datuk Michael Tiang Ming Tee
P.G.B.K., P.B.S.
<i>Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kesihatan Awam dan Perumahan)</i>	N.54 Pelawan
40.	Yang Berhormat Dato Ibrahim bin Baki
A.B.S., J.B.S., P.S.B.S.	N.8 Satok
41.	Yang Berhormat Tan Sri William Mawan anak Ikom
P.S.M., P.N.B.S., P.G.B.K., A.M.N., P.B.S., P.P.D. (Emas)	N.47 Pakan
42.	Yang Berhormat Datuk Mong anak Dagang
P.G.B.K., J.M.N., P.B.S., P.P.D., P.B.K., P.B.E.	N.31 Bukit Begunan
43.	Yang Berhormat Dato Paulus Palu Gumbang
P.S.B.S., A.M.N., P.B.S., J.B.K., P.T.E.	N.80 Batu Danau
44.	Yang Berhormat Dato Dennis Ngau
P.S.B.S., J.B.S., P.B.S., P.T.E., B.B.S.	N.77 Telang Usan
45.	Yang Berhormat Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor
P.T.E., P.B.S.	N.29 Beting Maro

46.	Yang Berhormat Datuk Ding Kuong Hiing P.J.N., A.B.S.	<i>N.46 Meradong</i>
47.	Yang Berhormat Puan Violet Yong Wui Wui	<i>N.10 Pending</i>
48.	Yang Berhormat Encik See Chee How	<i>N.11 Batu Lintang</i>
49.	Yang Berhormat Dato Ir. Lo Khere Chiang P.S.B.S., B.B.S., J.B.K.	<i>N.13 Batu Kitang</i>
50.	Yang Berhormat Encik Wilson Nyabong anak Ijang A.M.N., K.M.N., J.B.S.	<i>N.61 Pelagus</i>
51.	Yang Berhormat Dato Sri Wong Soon Koh P.N.B.S., P.G.B.K., A.B.S., P.C.E.	<i>N.53 Bawang Assan</i>
52.	Yang Berhormat Encik Miro anak Simuh P.B.S.	<i>N.18 Serembu</i>
53.	Yang Berhormat Encik John anak Ilus P.B.S., A.P.S.	<i>N.23 Bukit Semuja</i>
54.	Yang Berhormat Dato Fazzrudin bin Haji Abdul Rahman P.S.B.S., J.B.K., P.B.S.	<i>N.6 Tupong</i>
55.	Yang Berhormat Encik Awla bin Dris P.B.S., A.B.S.	<i>N.25 Simunjan</i>
56.	Yang Berhormat Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang P.B.K.	<i>N.59 Tamin</i>
57.	Yang Berhormat Encik Rolland Duat anak Jubin	<i>N.48 Meluan</i>
58.	Yang Berhormat Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi B.B.S., A.B.S., K.M.N., J.B.K.	<i>N.58 Balingian</i>
59.	Yang Berhormat Encik Safiee bin Haji Ahmad J.B.K., P.P.B.	<i>N.43 Daro</i>
60.	Yang Berhormat Encik Kennedy Chukpai Ugon J.B.S., P.P.N., A.B.S.	<i>N.66 Murum</i>
61.	Yang Berhormat Encik Allan Siden Gramong P.B.S., A.B.S.	<i>N.50 Machan</i>
62.	Yang Berhormat Dato Mohd Chee bin Kadir P.S.B.S., A.B.S., P.B.S., P.J.P.N., J.B.S.	<i>N.40 Kabong</i>
63.	Yang Berhormat Datuk Hamzah bin Haji Brahim A.M.N., P.M.W.	<i>N.17 Stakan</i>
64.	Yang Berhormat Encik Adam Yii Siew Sang A.B.S.	<i>N.74 Pujut</i>
65.	Yang Berhormat Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor P.B.S.	<i>N.28 Lingga</i>

66.	Yang Berhormat Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada A.B.S., P.B.S., K.M.N.	<i>N.21 Tebedu</i>
67.	Yang Berhormat Encik Billy anak Sujang P.B.S., P.P.B.	<i>N.1 Opar</i>
68.	Yang Berhormat Encik Azizul Annuar bin Pehin Sri Haji Adenan P.B.S.	<i>N.3 Tanjong Datu</i>
69.	Yang Berhormat Encik Yap Yau Sin P.B.S., K.M.N.	<i>N.12 Kota Sentosa</i>
70.	Yang Berhormat Tuan Haji Mohamad bin Duri P.B.K., A.B.S.	<i>N.38 Kalaka</i>
71.	Yang Berhormat Encik Johnichal Rayong anak Ngipa J.B.S., P.T.E.	<i>N.33 Engkilili</i>
72.	Yang Berhormat Encik Baru Bian	<i>N.81 Ba'Kelalan</i>
73.	Yang Berhormat Encik Friday anak Belik A.B.K., P.P.S., P.P.B., P.B.K., P.P.C.	<i>N.39 Krian</i>
74.	Yang Berhormat Encik Anyi anak Jana P.B.K.	<i>N.49 Ngemah</i>
75.	Yang Berhormat Encik Chieng Jin Ek P.B.S.	<i>N.51 Bukit Assek</i>
76.	Yang Berhormat Encik Royston bin Valentine J.B.K., A.B.S.	<i>N.57 Tellian</i>
77.	Yang Berhormat Encik Lidam anak Assan P.B.S.	<i>N.62 Katibas</i>
78.	Yang Berhormat Encik Nicholas Kudi anak Jantai P.B.S.	<i>N.64 Baleh</i>
79.	Yang Berhormat Encik Johnny Pang Leong Ming P.B.S.	<i>N.68 Tanjong Batu</i>
80.	Yang Berhormat Encik Iskandar bin Turkee	<i>N.67 Jepak</i>

TIDAK HADIR

Bil.	Nama	Konstituensi
1.	Yang Berhormat Dato Sri Tiong King Sing P.J.N., P.N.B.S., D.P.M.K., D.P.M.K., S.S.S.A., D.S.S.A., J.P. (Kebenaran di bawah Peraturan Mesyuarat 81)	<i>N.52 Dudong</i>
2.	Yang Berhormat Dato' Sri Huang Tiong Sii P.G.B.K., D.I.M.P., S.S.A.P. (Kebenaran di bawah Peraturan Mesyuarat 81)	<i>N.45 Repok</i>
3.	Yang Berhormat Encik Chong Chieng Jen	<i>N.9 Padungan</i>

TURUT HADIR

1. Encik Nur Azhar bin Bujang
Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak
2. Encik Abang Mohammad Adib bin Abang Sallehadin
Pemangku Timbalan Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak
3. Inspektor Nelson anak Ensit
Bentara Mesyuarat
4. Inspektor Mohd Nur Fitri bin Mohd Idrus
Bentara Mesyuarat
5. Inspektor UKPS Encik Dylan Tan Hock Ming
Bentara Mesyuarat
6. Inspektor UKPS Encik Nizle anak Junep
Bentara Mesyuarat
7. Inspektor UKPS Muhaimin Naqib bin Narudin
Bentara Mesyuarat
8. Inspektor UKPS Bryan Hansen anak Wennedy
Bentara Mesyuarat

PETUGAS PERSIDANGAN

PEGAWAI UNDANG-UNDANG DAN PEMBACA PRUF

1. Cik Nur Shazwani binti Saini *Jabatan Peguam Besar Negeri Sarawak*
2. Encik Simon Engka anak Crown *Jabatan Peguam Besar Negeri Sarawak*

PEMBACA PRUF

1. Encik Chiew Serit *Dewan Bahasa dan Pustaka Negeri Sarawak*
2. Encik Nasir bin Hamid *Dewan Bahasa dan Pustaka Negeri Sarawak*

JURUTRENGKAS

1. Puan Sharlina binti Mushar *Pejabat Setiausaha Kewangan Negeri*
2. Puan Malin anak Arit *Pejabat Setiausaha Kewangan Negeri*
3. Puan Bernadette Willon *Jabatan Kastam Diraja Malaysia*
4. Puan Doris anak Francis Harris *Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)*
5. Puan Meri Sabas *Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)*
6. Puan Noorina binti Hamdan *Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)*
7. Puan Ratna Airnwati binti Haji Md. Junaidi *Perbadanan Pembangunan Perumahan*
8. Puan Sabtuyah binti Adeng *Perbadanan Pembangunan Perumahan*
9. Puan Nori Othman *Perbadanan Pembangunan Perumahan*
10. Puan Zuriawati binti Mohd Laili *Pustaka Negeri Sarawak*
11. Encik Mohd Alfadger bin Tuah *Pejabat Residen Bahagian Kuching*
12. Puan Dorina Asort *Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak*
13. Puan Leidiana binti Azahari *Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak*
14. Puan Noor Afifah binti Bahaudin *Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak*
15. Puan Dayang Duraiza binti Haji Awang Jangka *Lembaga Sumber Asli & Alam Sekitar Sarawak*
16. Puan Anieta Sylvester Pungga *Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sarawak*
17. Puan Rosemary Langub *Perbadanan Kemajuan Perusahaan Kayu Sarawak*
18. Puan Emely anak Edmund Beatie *Suruhanjaya Pencegahan Rasuah Malaysia Negeri Sarawak*

19.	Puan Azah Mohamad Jally	<i>Kementerian Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan Sarawak</i>
20.	Puan Rosline anak Dominic Maon	<i>Kementerian Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat Sarawak</i>
21.	Puan Nur Izzatul Fatihah Abdullah	<i>Kementerian Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan Sarawak</i>
22.	Puan Nurhaida binti Amin	<i>Jabatan Penyiaran Kawasan Sarawak, Jabatan Penyiaran Negeri Sarawak</i>
23.	Puan Valarie Jane anak Aitman	<i>Pejabat Pembangunan Persekutuan Negeri Sarawak, Unit Penyelarasan Pelaksanaan, Jabatan Perdana Menteri</i>

JURURAKAM PERSIDANGAN

1.	Puan Nordiana binti Rabae	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>
2.	Encik Vong Choon Chan	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>
3.	Puan Siti Nazilafatullaini binti Sukri	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>
4.	Encik Wan Mohamad Zaki bin Wan Alias	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>
5.	Encik Fareez Azizi bin Zakeria	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>

JURUCETAK

1.	Encik Vincent Vyner ak Tubom	<i>Percetakan Nasional Malaysia Berhad</i>
2.	Encik Larry Holmes ak Jagak	<i>Percetakan Nasional Malaysia Berhad</i>

JURUTEKNIK IT

1.	Encik Abang Hasmadi Abang Wahab	<i>SAINS</i>
2.	Cik Zuraidah binti Zaidi	<i>SAINS</i>
3.	Encik Junaidi Husaini	<i>SAINS</i>
4.	Encik Salihin bin Abu Seman	<i>SAINS</i>

MESSENGER

1.	Encik Mohamad Zahari bin Hamden	<i>Jabatan Agama Islam Sarawak</i>
2.	Encik Helmy bin Abdul Rahman	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
3.	Encik Shah Riwandu Sia bin Ridzuan	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
4.	Encik Mohammad Zaidi bin Rambli	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
5.	Encik Lawrence Encharang	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
6.	Encik Mohamed Nazeerudin bin Gulam Mohamed	<i>Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak</i>
7.	Encik Fadillah bin Lokman	<i>Jabatan Tanah dan Survei Bahagian Kuching</i>
8.	Encik Addison anak Fredrick	<i>Jabatan Tanah dan Survei Bahagian Kuching</i>

SEKRETARIAT PERSIDANGAN DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK

1. Cik Noria binti Suut
2. Puan Nur Azira binti Abdul Kadir
3. Encik Nurkhairudin bin Osen
4. Puan Rabiah binti Abdul Kadir
5. Puan Aisha Parveen binti Badron
6. Cik Genang anak Timbung
7. Puan Siti Norhiza binti Mohammad Yusri
8. Puan Hanisah Abdullah
9. Cik Siti Halimah binti Mohamad Nawawi
10. Puan Hasfarini binti Hassim
11. Cik Nurhaffizah Abdullah
12. Puan Natasha Nadia binti Mohd. Saidi
13. Puan Angela Lisa anak Mathew Linol
14. Encik Felix Aaron anak Michael

15. Puan Calista Abbie anak Sapa @ Patrick Sapa
16. Cik Sharina binti Sopian
17. Puan Norziana binti Haji Ahmad
18. Encik Mohd Hasfia bin Abdullah
19. Puan Nur Eliana Abdullah
20. Puan Nazmah binti Darham
21. Puan Tracy Lyana anak Bana
22. Encik Mohd Zulkhairi bin Mohammad Hejemi
23. Puan Dayang Nazira binti Abang Martaza
24. Puan Jasmine Sinja anak Robinson
25. Puan Dayang Noorazilla binti Jasni
26. Cik Parcelia Renyelia anak Pamg
27. Cik Nur Zafirah binti Affendy Michael
28. Puan Deidre anak Wilson
29. Encik Muhammad Elliyas bin Matali
30. Cik Siti Nur Marsitah binti Abdullah
31. Puan Nur Amira Lystiani binti Poniman
32. Encik Alwie bin Haji Ali
33. Cik Hawa binti Morsad
34. Encik Razali bin Awi
35. Puan Nora binti Atem
36. Encik Zahari bin Bolhi
37. Encik Lukas Jammany anak Kated
38. Encik Hazrin Syah bin Hamzah
39. Encik Salman bin Jaya
40. Encik Romzi bin Bujang
41. Encik Musa bin Julai
42. Puan Suraya binti Hamden
43. Puan Noraisah binti Ahmad
44. Cik Siti Zalilah binti Samsawi
45. Encik Iz Mohd. Haiqal Hakeem bin Mahamud

PELAJAR PRAKTIKAL

1. Cik Amira Soraya binti Shafiee
2. Encik Mohamad Ziyad bin Mohamad Affandy

(Mesyuarat dimulakan pada jam 9.10 pagi)

[Tuan Speaker mempengerusikan Mesyuarat]

DOA

PERTANYAAN-PERTANYAAN BAGI JAWAPAN-JAWAPAN LISAN

Tuan Speaker: Bismillahirrahmannirahim. Assalamualaikum, Selamat pagi, Salam sejahtera. Yang Berhormat Encik Awla bin Dris, Simunjan.

YB Encik Awla bin Dris: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya,

*Sorong Papan, Tarik Papan,
Soalan saya nombor 188,*

Isu Jalan Batang Sadong – Simunjan

(188) YB Encik Awla bin Dris bertanya kepada Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan: Apakah tindakan yang diambil bagi menangani isu jalan, Jalan Batang Sadong – Simunjan yang mengalami mendapan dan boleh mendatangkan bahaya kepada pengguna jalan raya yang tidak biasa menggunakan jalan tersebut?

Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur) (YB Datuk Ir. Aidel bin Lariwoo): Terima kasih, Tuan Speaker. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Simunjan, lokasi mendapan yang berlaku sepanjang 45 meter di kilometer 1.535 hingga kilometer 1.580 dari Jambatan Batang Sadong. JKR Sarawak telah pun mengarah pihak kontraktor untuk membaiki, iaitu *to reinstate the road pavement* dalam masa tempoh tanggungan membaiki kecacatan, iaitu *defect liability period* yang akan berakhir pada 18.1.2025. Pihak kontraktor memberi maklum balas yang kerja-kerja pembaikan mendapan ini akan dijadualkan bermula pada minggu depan, iaitu pada 20.11.2024 dan dijangka akan siap menjelang penghujung Disember 2024. Sementara itu, pihak kontraktor juga telah memasang papan tanda amaran untuk memastikan keselamatan pengguna jalan raya berulang alik di kawasan ini selamat dan pihak JKR Sarawak juga akan terus memantau keadaan jalan ini dari semasa ke semasa. Terima kasih.

YB Encik Awla bin Dris: (Soalan Tambahan) Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih Timbalan Menteri. Saya ada dua tambahan soalan, iaitu:

- (i) Apakah skop kerja projek membina jalan tersebut?
- (ii) Adakah kerajaan bercadang untuk menukar permukaan jalan ini daripada *chip seal* kepada permukaan *premix*?

Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur) (YB Datuk Ir. Aidel bin Lariwoo): Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Simunjan untuk dua soalan tambahan.

- (1) Skop kerja bagi pembinaan jalan dari Jambatan Batang Sadong ke Kampung Sabun Simunjan ialah:
 - (a) Menaik taraf jalan sedia ada sepanjang 6.2 km kepada standard jalan JKR R3.
 - (b) *Rehabilitation* jalan asal sepanjang 1 km menggunakan kaedah CIPR atau lebih dikenali sebagai *Cold In-Situ Pavement Recycling*; dan
 - (c) Pemasangan perabot jalan atau *road furniture* di beberapa lokasi terutamanya di kawasan *tidal low gate*.

- (2) Buat masa ini, pihak kerajaan belum ada cadangan untuk mengubah struktur permukaan jalan ini namun begitu, setelah projek atau kontrak pembinaan jalan ini tamat tempoh *defect liability period* ini nanti kerja-kerja penyelenggaraan jalan atau permukaan jalan yang rosak kiranya ada akan diturap menggunakan *asphaltic concrete* ataupun premix. Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik John anak Ilus, Bukit Semuja.

YB Encik John anak Ilus: Terima kasih, Tuan Speaker.

*Tasik yang popular namanya Danu,
Terletaknya pula di Bandar Serian,
Udah lamak kamek orang menunggu,
Soalan kamek orang nombor 189.*

Bantuan kepada Petani atas Kerosakan Tanaman atau Ternakan

(189) YB Encik John anak Ilus bertanya kepada Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah: Adakah pihak kerajaan akan memberi bantuan kepada para petani yang menjadi mangsa atas kerosakan tanaman atau ternakan akibat banjir kilat?

Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah (Komoditi dan Pembangunan Wilayah) (YB Datuk Maclaine Ben @ Martin Ben): Terima kasih, Tuan Speaker. Selamat pagi buat rakan-rakan Ahli-ahli Yang Berhormat di Dewan yang mulia ini. Sedih pantun Bukit Semuja pagi ini. Namun begitu nak jawablah. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Bukit Semuja, kementerian saya melalui kerjasama dengan Kerajaan Persekutuan telah melaksanakan beberapa program bagi membantu para petani dalam meringankan beban akibat kerosakan tanaman dan ternakan akibat bencana. Program-program tersebut adalah seperti berikut:

- (a) Tabung Bencana Pertanian yang memberi fokus kepada sektor agromakanan selain padi yang terkesan akibat bencana pertanian termasuk banjir yang meliputi semua aspek kerugian yang dialami oleh golongan petani, penternak, nelayan, pertubuhan peladang, pemasar agromakanan, pengusaha akuakultur, pengusaha industri makanan dan asas tani (IMAT), pengusaha agropelancongan, dan persatuan atau koperasi berasaskan pertanian yang berdaftar dengan jabatan dan agensi yang berkaitan.
- (b) Tabung Bencana Tanaman Padi (TBTP) yang bertujuan untuk membantu para pesawah padi yang terkesan akibat bencana yang berlaku dalam tempoh penanaman padi.

Kementerian saya melalui agensi-agensi yang berkenaan akan sentiasa bekerjasama dengan Kerajaan Persekutuan dalam meringankan beban para petani dan pekebun yang terkesan, tertakluk kepada ketersediaan peruntukan. Terima kasih.

YB Encik John anak Ilus: (Soalan Tambahan) Terima kasih, Timbalan Menteri atas jawapan. Saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Apakah kaedah bantuan yang diberikan kepada para pekebun tanaman yang terkesan daripada bencana alam di bawah Tabung Bencana Pertanian iaitu TBP?
- (b) Apakah kadar bantuan yang diberikan di bawah Tabung Bencana Tanaman Padi iaitu TBTP? Terima kasih.

Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah (Komoditi dan Pembangunan Wilayah) (YB Datuk Maclaine Ben @ Martin Ben): Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih Ahli Yang Berhormat bagi Bukit Semuja atas soalan tambahan. Soalan tambahan pertama untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Bukit Semuja.

- (a) Bantuan yang diberikan melalui Tabung Bencana Pertanian (TBP) adalah berbentuk bukan kewangan (*in-kind*) seperti input pertanian dan peralatan mengikut nilai kadar yang telah ditetapkan serta bantuan-bantuan lain yang bersesuaian seperti yang telah diluluskan oleh Jawatankuasa Pemandu di peringkat Kerajaan Persekutuan.
- (b) Semua bantuan di bawah TBTP adalah berbentuk tunai meliputi keluasan maksimum sebanyak tiga hektar bagi setiap pesawah, di mana bantuan tunai bernilai RM1,800 sehektar adalah untuk Bantuan Kerugian Hasil Padi, manakala bantuan tunai masing-masing bernilai RM876.00 sehektar adalah untuk Bantuan Penanaman Semula Padi dan Bantuan Bencana Kemarau. Manakala, bagi Bantuan Input Tanaman Padi, kadar bantuan adalah tertakluk kepada cadangan Jawatankuasa Teknikal di peringkat Persekutuan.

Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Dr. Simon Sinang @ Sinang anak Bada, Tebedu.

YB Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada: Thank you, Tuan Speaker. Dari Tebedu hingga ke Betong, soalan saya nombor 190.

Isu Penyakit Hepatitis di DUN Tebedu

(190) YB Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada bertanya kepada Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan: Apakah tindakan kementerian dalam menangani isu penyakit hepatitis di kawasan DUN Tebedu dan Sarawak amnya?

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kesihatan Awam dan Perumahan) (YB Datuk Michael Tiang Ming Tee): Thank you, Tuan Speaker.

Tuan Speaker, before I continue with my answer to the question raised by Ahli Yang Berhormat for Tebedu, I would like to take this opportunity to express my profound gratitude to Ahli Yang Berhormat for Tebedu for his generous contribution of RM15,000 to the Malaysian Red Crescent Society, Serian Branch. This contribution supported a collaborative initiative between the Society and Serian Hospital, which aimed at providing the Hepatitis B screening services to the population in his constituency, while complementing the existing services offered by the Federal Ministry of Health Malaysia.

Now, for the information of Ahli Yang Berhormat for Tebedu, Serian Divisional Health Office has actively taken public health measures to curb the Hepatitis B issue in Serian. Newly notified cases will be investigated thoroughly, and close contacts are advised to do the screening test. Patients and their close contacts also receive one-on-one health education about Hepatitis B.

Besides that, there are Family Medicine Specialist (FMS) in both Klinik Kesihatan Siburan and Klinik Kesihatan Balai Ringin, while Physician and Paediatricians are also available in Hospital Serian to manage and follow-up with these patients. Hepatitis B Immunoglobulin can be given in Serian Hospital to the newborn whose mother is infected with Hepatitis B as part of vertical transmission prevention efforts.

Serian Divisional Health Office has also actively organized community health talks among school-going children on yearly basis to increase awareness towards the danger of contracting Hepatitis B infection. Additionally, for those who intended to register their marriage at National Registration Department (both for Muslim and non-Muslim) they are also counselled for pre-marriage screening. Thank you.

YB Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada: (*Supplementary Questions*) Thank you, very much Deputy Minister for the elaborate response to my earlier question. Tuan Speaker, I have two supplementary questions.

- (a) What is Hepatitis B disease and how does this disease spread, I think this question is important for the consumption of everybody here and those outside this Dewan?
- (b) How many cases of Hepatitis B happen in Serian and in Tebedu in particular?

Thank you.

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kesihatan Awam dan Perumahan) (YB Datuk Michael Tiang Ming Tee): Thank you, Ahli Yang Berhormat for Tebedu for your supplementary questions on Hepatitis B, so that I have the opportunity to explain further about Hepatitis B and our action about it.

- (a) For the 1st supplementary question, for the information of Ahli Yang Berhormat for Tebedu, Hepatitis B is a liver disease caused by the Hepatitis B virus. It is contagious and spreads through contact with infected blood and bodily fluids either through sexual contact, mother to child, sharing infected needles, or blood transfusion. There is no specific treatment for acute Hepatitis B, while Chronic Hepatitis B can be treated with antiviral medication to slow down the advance of cirrhosis, reduce cases of liver cancer and improve long term survival. However, the disease is preventable with vaccination and the Ministry of Health has scheduled the vaccination of Hepatitis B for newborn in the National Immunisation Programme (NIP) nationwide, that include Tebedu and Sarawak in general.
- (b) And how many cases Hepatitis B in Serian Division? The burden of Hepatitis B cases in the Serian was 99 in 2022, 223 in 2023, and 76 as of October 2024. The surge in 2023 is due to one off active screening activity conducted. Additionally, the age group that involved are over 35 years old were 83 in year 2022, 207 cases in year 2023 and 63 cases this year. Meanwhile, those age groups are less than 35 years old were 16 cases 2022, 16 cases 2023 and 13 cases this year. In addition, it was found that a total of 181 women and 221 men were diagnosed as hepatitis patients for the past three years.

Thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Dato Sri Wong Soon Koh, Bawang Assan.

YB Dato Sri Wong Soon Koh: Tuan Speaker, my question is 191. Thank you.

ART in Sarawak

(191) YB Dato Sri Wong Soon Koh to ask the Minister of Transport: It has been made known that the hydrogen tram line has been suspended in China.

- (a) How is it going to impact the implementation of our ART in our State?
- (b) When will the total 38 ART vehicles arrive in Sarawak?

Timbalan Menteri Pengangkutan (Penerbangan dan Jalan Raya) (YB Datuk Dr Jerip anak Susil): Thank you, Tuan Speaker and thank you for Ahli Yang Berhormat Bawang Assan for the questions for the regards to the public transport in Sarawak.

For the information of the Honourable Member for Bawang Assan as well as for Members of this august House, the recent suspension of the hydrogen-powered tram line in Foshan, China, does not directly impact the Autonomous Rapid Transit (ART) project in Sarawak. The primary reason cited for the suspension in China is due to low ridership and demand due to competition from other means of public transport services such as railway, metro, buses, as well as e-hailing.

The lack of the first mile and last-mile connectivity, such as not having feeder buses or any form of services to take passengers to and from the nearest station, could also been contributing factors. In the Sarawak context, the ART project is a pioneering initiative, set to be the first reliable

mass urban public transportation system in the state which has its own dedicated lanes. This greatly reduces travel time for the commuters in Kuching city – Samarahan which is currently experiencing severe traffic congestion especially during peak hours. The ART is designed to be powered by green hydrogen, a clean and sustainable energy source that can be produced locally, leveraging Sarawak's abundant water resources. This strategic approach also aligns with Sarawak's commitment to establish sustainable development and reducing carbon emission. Besides, the Kuching Urban Transport System (KUTS) will be served with 55 Hydrogen Feeder Buses, which will serve as the first and the last mile connectivity within a 3 km radius of each station.

Your second part, Honourable Member for Bawang Assan, the 38 units of ART vehicles will be manufactured and shipped from China in stages to align with the construction of ART infrastructure and the overall system's completions timeline. The first two lines or the first two units of ART vehicles are expected to arrive in Sarawak by the first quarter of 2025 in which will be used to test run purposes. The remaining units scheduled for shipment from China will be in batches from 2025 to 2027. Here ends my answer, Tuan Speaker.

YB Dato Sri Wong Soon Koh: (*Supplementary Questions*) Thank you, Honourable Deputy Minister. Tuan Speaker, I have two supplementary questions:

- (a) When will be entire system of ART be completed? I notice that there are so much of the ground preparation work going on and then also utility relocation and in fact, I get the feedback from the road users said that so much disruption, traffic disruption and so on. So, when will the entire system be completed?
- (b) What would be the total cost of the entire ART system being implemented in Kuching?

Thank you.

YB Datuk Dr Jerip anak Susil: Thank you, Tuan Speaker. Thank you, Honourable Member for Bawang Assan. For the information of the Honourable Member for Bawang Assan, there is a phase 1 for October 2024, the plan for KUTS Phase 1 Project is currently on schedule with the overall progress stands at 25.80% against the late planned percentage of 24.73%, with the positive variance of +1.7%. The breakdown of this overall percentage progress is that to include the Procurement activities which stands at 79.01%. The other breakdown is the consultancy services are nearly complete at 98.34%. The infrastructure works are progressing at 5.82%, mainly on the Blue Line and the Red Line; and for the system development which includes the operating system stands at 32.09%, and finally, for the feeder buses, we are progressing at 1.98%. As to the exact date, we will adjust it as time goes by.

Your second question, Tuan Speaker, to the Bawang Assan is, I do not have the details of the total price of the ART. In view that the price is escalating at time goes by, so as time goes by, we shall be able to review more details to that. Thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Billy anak Sujang, Opar.

YB Encik Billy anak Sujang: Terima kasih, Tuan Speaker.

*Bangun pagi duduk termangu,
Datang ke DUN naik Perodua;
Sudah lama saya menunggu,
Soalan saya nombor 192.*

Autonomi Sarawak terhadap Pendidikan, Perkhidmatan Kesihatan dan Perubatan

(192) YB Encik Billy anak Sujang bertanya kepada Premier Sarawak: Ramai masih tertanya-tanya apakah status terkini berhubung dengan Malaysian Agreement 1963 (MA63) terutama sekali

berkaitan dengan autonomi Sarawak terhadap Pendidikan dan Perkhidmatan Kesihatan dan Perubatan?

Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) (YB Datuk Hajah Sharifah Hasidah binti Sayeed Aman Ghazali): Terima kasih, Tuan Speaker. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Opar, status terkini berhubung dengan MA63 berkaitan Pendidikan dan Perkhidmatan Kesihatan adalah seperti berikut:

Bagi isu pendidikan, Kerajaan Persekutuan telah bersetuju dengan 10 tuntutan dan 10 perkara yang dipersetujui adalah tuntutan pentadbiran. 10 perkara yang dipersetujui tersebut adalah:

- (a) Mengukuhkan penglibatan antara Jabatan Pendidikan Negeri dengan Ministry of Education, Innovation and Talent Development Sarawak;
- (b) Kebenaran kepada Kerajaan Sarawak untuk mengambil guru *contract of service*, namun masih tertakluk kepada pelantikan oleh Suruhanjaya Perkhidmatan Pendidikan.
- (c) Melaksanakan penilaian bagi Tahun 6 dan Tingkatan 3 yang tertakluk kepada syarat yang ditetapkan oleh Kementerian Pendidikan Malaysia;
- (d) Melaksanakan program TVET berdasarkan keperluan atau keutamaan Kerajaan Negeri Sarawak;
- (e) Melibatkan Kerajaan Sarawak dalam perancangan projek Pembangunan Pendidikan;
- (f) Menetapkan peruntukan masa Pendidikan Agama Islam tidak mengganggu masa mata pelajaran yang lain terutamanya STEM;
- (g) Berkongsi maklumat perpindahan pegawai kanan Jabatan Pendidikan Negeri ke Ibu Pejabat Kementerian Pendidikan Malaysia;
- (h) Menyalurkan peruntukan untuk program Pembangunan Profesional;
- (i) Menyalurkan belanja mengurus dan operasi yang mencukupi kepada Jabatan Pendidikan Sarawak; dan
- (j) Perkongsian data Pendidikan.

All these are administrative devolution, penurunan kuasa pentadbiran yang kita harapkan akan bukan sahaja dipersetujui tetapi dilaksanakan dengan sepenuhnya. Antara tuntutan yang amat penting dan utama; dan diluluskan Kerajaan Sarawak adalah perwakilan kuasa melulus projek yang dibiayai oleh Kerajaan Sarawak atau mana-mana pihak lain selain Kerajaan Persekutuan kepada Pengarah Pendidikan Negeri Sarawak. Ini adalah penting bagi memastikan projek-projek pendidikan dapat dijalankan mengikut tempoh masa yang ditetapkan dan mengambil kira keperluan rakyat Sarawak secara khasnya dan keutamaan negeri Sarawak secara amnya. Selain dari itu juga, telah dipersetujui melalui rundingan-rundingan yang kita adakan, adalah keputusan pelantikan pegawai pendidikan daerah, pengetua dan guru besar bagi mengisi kekosongan dan pemangkuhan, perlu dirujuk dan dibincang terlebih dahulu bersama-sama Pengarah Pendidikan Sarawak sebelum sebarang keputusan dibuat.

Bagi perkhidmatan kesihatan pula, seperti yang dimaklumkan sebelum ini, *this is for health autonomy*, beberapa jawatankuasa kerja telah ditubuhkan bagi membincangkan dan menyelesaikan permintaan yang dikemukakan oleh Kerajaan Sarawak. Kerajaan Persekutuan telah memberi kerjasama erat kepada Kerajaan Sarawak dan Sabah untuk mempertingkatkan kelancaran perkhidmatan kesihatan di kedua-dua negeri ini, khususnya melalui penambahbaikan proses kerja pembaharuan lesen secara pendigitalan (CKAPS). Selain itu, Tuan Speaker, mesyuarat Jawatankuasa Tindakan Bersama Pembangunan Kesihatan Sarawak Bil. 2/2024 telah diadakan pada 9 September 2024, yang dipengerusikan bersama oleh Menteri Kesihatan dan Timbalan Premier Sarawak. Pelbagai isu telah dibincangkan yang telah menunjukkan perkembangan positif, antaranya peningkatan taraf fasiliti kesihatan dan klinik kesihatan daif; dan Projek Rintis Fasiliti Kesihatan Sarawak. Sebenarnya masih banyak lagi perkara yang akan terus kita bincangkan dalam tuntutan autonomi kesihatan ini dan kita harap pada masa akan datang semua yang kita tuntut akan dapat dicapai dan dipersetujui bersama. Sekian, terima kasih.

YB Encik Billy anak Sujang: (*Soalan Tambahan*) Terima kasih, Datuk Timbalan Menteri atas jawapan dan saya tertarik dengan kebenaran kepada Kerajaan Sarawak untuk mengambil guru *contract of service* dan baru-baru ini, perkara ini telah pun dilaksanakan dan ianya telah diceroboh juga oleh pihak dari Semenanjung, iaitu mereka juga nak *participate for that* jawatan untuk Sarawak.

Tuan Speaker, saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Adakah terdapat peruntukan perlindungan di bawah MA63 atau *IGC Report* yang menetapkan mengenai hak Sarawak dalam bidang pendidikan?
- (b) Sejauh manakah syor-syor di dalam Laporan IGC dan Perjanjian Malaysia 1963 mengikat secara undang-undang dan memberi impak kepada tuntutan autonomi Sarawak?

Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) (YB Datuk Hajah Sharifah Hasidah binti Sayeed Aman Ghazali): Terima kasih, Yang Berhormat bagi Opar. Bagi isu pengambilan *contract of service* tadi, seperti saya katakan adalah harapan kita agar apa yang dipersetujui ini dilaksanakan. Kita memang tidak mahu, kita menegaskan di sini bahawa apa yang dipersetujui bukan hanya dipersetujui di atas kertas sahaja tapi kita mohon agar apa yang dipersetujui mesti dilaksanakan mengikut yang dipersetujuilah. Ini yang sepatutnya. Dan bagi soalan yang tadi juga, sememangnya *recommendation* atau syor-syor dalam *IGC Report* dan MA63 memang bertujuan untuk memelihara hak Sarawak. Syor *or the recommendation* dalam perenggan 17, *IGC Report* ada menyatakan bahawa, walaupun pendidikan adalah di bawah bidang kuasa Kerajaan Persekutuan, dasar dan sistem pendidikan sedia ada di Sabah dan Sarawak haruslah dikekalkan di bawah kawalan negeri melainkan Kerajaan Negeri memutuskan sebaliknya. Ini dalam laporan IGC ya.

Seperti yang sedia maklum, syor-syor dalam IGC Report, termasuklah syor pada perenggan 17 yang saya sebut tadi, mesti dibaca bersama dengan Perkara 8, Perjanjian Malaysia 1963, yang menetapkan bahawa, saya *quote* “*the Governments of the Federation of Malaysia, North Borneo, and Sarawak will take legislative, executive, or other actions necessary to implement the assurances, undertakings, and recommendations set out in Chapter 3 and Annexes A and B of the IGC Report*”. Apa yang saya “*quote*” tadi memberi jaminan bahawa Sarawak boleh mengambil tindakan secara pentadbiran untuk melaksanakan apa-apa rekomendasi yang diperuntukkan di bawah IGC Report.

Bagi soalan tambahan kedua tadi, betul ya, YB ya? Pada pandangan kita dan kita berpendirian bahawa syor-syor di dalam Laporan IGC dan Perjanjian Malaysia 1963 adalah kuat dan relevan dan tidak boleh dipertikaikan. Sebagaimana yang kita ketahui, banyak daripada syor Laporan IGC dan peruntukan Perjanjian Malaysia telah menjadi asas penting bagi peruntukan Perlembagaan Persekutuan sehingga hari ini. Selain itu, terdapat juga syor atau *recommendation* dalam Laporan IGC yang telah menjadi asas atau landasan bagi tuntutan Kerajaan Sarawak yang berjaya dilaksanakan seperti pelantikan wakil Sarawak sebagai ahli dalam Lembaga Hasil Dalam Negeri.

Pada tahun 2021, pindaan terhadap Perkara 160 Perlembagaan Persekutuan telah diluluskan yang telah memberi pengiktirafan yang sewajarnya kepada Perjanjian Malaysia 1963 dan dengan itu, telah menjadikan MA63 dan IGC Report serta semua dokumen-dokumen lain yang berkaitan sebagai sebahagian daripada Perlembagaan Persekutuan. Juga Perkara VIII Perjanjian Malaysia 1963 menyatakan seperti berikut, and I *quote again* “*the Governments of the Federation of Malaya, North Borneo, and Sarawak will take such legislative, executive, or other actions as maybe required to implement the assurances, undertakings, and recommendations contain in Chapter 3 and; Annexes A and B to the Report of the Inter-Governmental Committee (IGC Report)*” signed on 27th February 1963 and so far as they are not implemented by express provisions of the Constitution of Malaysia.

Perkara VIII ini juga telah mengikat *IGC Report* sebagai sebahagian daripada Perlembagaan Persekutuan selaras dengan pindaan yang tersebut dan ini, kita berpandangan memberikan *strength of law* kepada IGC Report. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Kennedy Chukpai Ugon, Murum.

YB Encik Kennedy Chukpai Ugon: Terima kasih, Tuan Speaker. Selamat pagi, Salam sejahtera. Soalan saya nombor 193.

Pelan Struktur dan Pelan Induk Pembangunan Daerah Kecil, BRS Sg. Asap

(193) Yang Berhormat Encik Kennedy Chukpai Ugon: bertanya kepada Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar: Apakah status pelaksanaan Pelan Struktur dan Pelan Induk Pembangunan (*Development Master Plan*) bagi pekan Daerah Kecil, BRS Sungai Asap?

Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar (YB Datuk Haji Len Talif Salleh): Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih Ahli Yang Berhormat bagi Murum. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Murum, kerajaan melalui Jabatan Tanah dan Survei telah menyediakan pelan pembangunan bagi pekan Daerah Kecil Sungai Asap, iaitu *Proposed Greater Local Plan for Sungai Asap, Kapit*. Pelan ini telah diluluskan oleh Majlis Perancangan Negeri (SPA) pada 31 Oktober 2024, bulan lepas.

Pelan ini akan dijadikan rujukan untuk perancangan pembangunan masa depan di Daerah Kecil Sungai Asap dan akan sentiasa dikemas kini sekiranya terdapat kelulusan pertapakan yang baharu, pecah bahagi tanah (AVTC) dan kelulusan lain. Terima kasih.

YB Encik Kennedy Chukpai Ugon: (*Soalan Tambahan*) Terima kasih, Datuk Timbalan Menteri atas jawapan. Tuan Speaker, saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Apakah *Proposed Greater Local Plan for Sungai Asap* yang baharu diluluskan mengambil kira kawasan penempatan BRS Sungai Asap yang luas?
- (b) Apakah komponen guna tanah yang terdapat dalam *Proposed Greater Local Plan for Sungai Asap, Belaga*?

Terima kasih.

Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar (YB Datuk Haji Len Talif Salleh): Terima kasih sekali lagi Tuan Speaker dan terima kasih kepada Ahli Yang Berhormat bagi Murum bagi dua soalan tambahan. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Murum, *Proposed Greater Local Plan for Sungai Asap* yang diluluskan melibatkan dua kawasan pusat pembangunan penempatan, iaitu *Proposed Sungai Asap Local Centre 1* dan *Proposed Sungai Asap Local Centre 2*.

Proposed Sungai Asap Local Centre 1 melibatkan kawasan Uma Balui Ukap, Uma Bakah, Uma Daro, Uma Kelap, Uma Balui Liko, Uma Bawang, Uma Lahanan, Uma Belor, Uma Nyaving dan Uma Kulit. Manakala, *Proposed Sungai Asap Local Centre 2* melibatkan kawasan Uma Lesong, Uma Juman, Uma Ukit, Uma Penan Talun dan Uma Badang. Dan untuk menjawab soalan kedua, komponen guna tanah yang terdapat dalam *Proposed Greater Local Plan for Sungai Asap, Belaga* adalah seperti berikut:

- (a) Rezab Kerajaan;
- (b) Tapak untuk Institusi Pendidikan;
- (c) Komersial;
- (d) Pembangunan Bercampur;
- (e) Kawasan Lapang dan Rekreasi serta Laluan Pejalan Kaki;
- (f) Taman Botani, Pengembaraan dan Kebudayaan; dan
- (g) Rezab Jalan.

Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Friday anak Belik, Krian.

Encik Friday anak Belik: Terima kasih, Tuan Speaker. Thank God it's Friday. My first question answer orally in four days. Terima kasih sekali lagi, Tuan Speaker.

*Dari Budu' ke Kampung Perepat,
Soalan saya nombor 194.*

Tuan Speaker: Question number 194.

Strategi Khas Pembentukan Golongan Belia dalam Bidang Ekonomi Baharu

(194) YB Encik Friday anak Belik bertanya kepada Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan:

- (a) Adakah kerajaan mempunyai strategi khas dan komprehensif ke arah pembentukan golongan belia terutama sekali dalam bidang ekonomi baharu yang menjadi fokus kerajaan masa kini?
- (b) Adakah kerajaan mempunyai cadangan untuk menubuhkan Pusat Latihan Belia di Saratok?

Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Usahawan) (YB Datuk Dr. Ripin bin Lamat): Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Krian. Ya, *today is Friday. Today is your day.* Tuan Speaker, bagi menjawab soalan bagi Ahli Yang Berhormat bagi Krian. Terdapat dua perkara yang beliau bangkitkan iaitu:

- (a) Strategi khas dan komprehensif ke arah pembentukan belia terutamanya dalam bidang ekonomi baharu; dan
- (b) Cadangan menubuhkan Pusat Latihan Belia di Saratok.

Bagi makluman Ahli Yang Berhormat bagi Krian, sememangnya kerajaan dan kementerian mempunyai strategi khas dan komprehensif dalam pembentukan belia dalam sektor ekonomi baharu. Antara langkah yang diambil ialah:

- (a) Mempromosi dan menekankan sektor pendidikan kepada bidang STEM (*Science, Technology, Engineering dan Mathematics*) di sekolah-sekolah menengah dan juga di IPTA dan di IPTS.
- (b) Menyediakan program platform dan mengadakan kerjasama bersama-sama pemain industri dalam bidang-bidang strategik seperti teknologi maklumat, pembangunan keusahawanan, penglibatan projek komuniti, pembangunan kemahiran sosial, pemantapan kepimpinan dan kemahiran teknikal; dan
- (c) Mengadakan *development* dan *engagement* program seperti *Youth Got Skill, Youth Entrepreneur Setup, Sarawak Youth StartUp, MYSED Go University, MYSED Go Rural*, Program Integrasi Belia dan Jelajah Belia Sarawak adalah juga inisiatif kerajaan meningkatkan kesedaran dan menyediakan belia Sarawak dalam bidang ekonomi baharu.

Manakala, bagi menjawab perkara yang kedua, iaitu berkenaan dengan Pusat Latihan Belia di Saratok. Pada masa sekarang, kementerian belum ada perancangan untuk menubuhkan pusat latihan belia tersebut. Namun demikian, pihak kementerian akan mempertimbangkan pada masa akan datang tertakluk kepada peruntukan dan keperluan semasa. Terima kasih.

YB Encik Friday anak Belik: (*Soalan Tambahan*) Terima kasih Tuan Speaker. Terima kasih Yang Berhormat Datuk Timbalan Menteri atas jawapan tadi. Saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Apakah strategi yang dilaksanakan oleh kementerian memastikan belia Sarawak bersedia untuk menceburkan diri dalam sektor pekerjaan berteknologi tinggi di bawah ekonomi baharu?

- (b) Apakah peranan program *Sarawak Youth StartUp*, iaitu merupakan inisiatif yang dilancarkan dua hari yang lepas dalam meningkatkan penglibatan dan memperkasakan usahawan-usahawan belia di Sarawak?

Terima kasih.

Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Usahawan) (YB Datuk Dr Ripin bin Lamat): Tuan Speaker. Terima kasih kepada Ahli Yang Berhormat bagi Krian atas dua soalan tambahan. Bagi menjawab soalan tambahan yang pertama, untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Krian, bagi memastikan belia mempersiapkan diri dalam sektor pekerjaan berteknologi tinggi, kementerian akan melaksanakan satu, ini adalah satu inisiatif yang dibuat iaitu melaksanakan *Program Futurize Youth: Artificial Intelligence* bertujuan memperkasakan golongan belia dengan kemahiran teknologi. Kecerdasan buatan (AI - *Artificial Intelligence Technology*). Ada yang mengatakan dia kepintaran tiruan. Program berkenaan akan dilaksanakan di seluruh bahagian di Sarawak secara berfasa dengan sasaran penglibatan lebih 500 orang belia. Kementerian percaya pengaksesan teknologi dan sumber maklumat melalui AI dapat membantu belia lebih mahir dan kompetitif di dalam sektor pekerjaan berteknologi tinggi dan juga mampu meluaskan kerjaya sebagai usahawan inovasi ataupun *technopreneur* di Sarawak.

Tuan Speaker, bagi menjawab soalan tambahan yang kedua iaitu berkenaan dengan *Sarawak Youth StartUp* yang baru-baru ini dilancarkan oleh Yang Berhormat Dato Sri Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan pada dua hari yang lepas. Saya ingin berkongsi secara umumnya berkenaan dengan program ini. *Sarawak Youth StartUp* adalah dirangka khas, secara komprehensif, satu *long-term planning entrepreneurship development programme* yang mana pelbagai kementerian dan agensi Kerajaan Sarawak dan juga Kerajaan Pusat bergabung kepakaran di dalam membangunkan satu modul pembangunan usahawan yang ditujukan khas kepada usahawan-usahawan belia, usahawan-usahawan pemula iaitu yang kita panggil sekarang ini sebagai "*startup*".

Ini juga melibatkan *Chambers of Commerce* yang ada di seluruh Sarawak; *Chinese Chamber of Commerce*, *DUBS*, *Orang Ulu Chamber of Commerce*, *DBNA Chamber of Commerce* dan juga pelbagai agensi, badan berkanun dan kementerian yang terlibat dalam pembangunan program ini.

Inti pati utama program ini adalah persediaan asas kepada usahawan-usahawan pemula, usahawan-usahawan belia, *Youth Start-Up* di dalam menghadapi persiapan untuk menceburi bidang keusahawanan. Yang mana silibusnya adalah daripada *A to Z* tentang keusahawanan daripada pelesenan sehinggalah kepada perkembangan perusahaan tersebut. Jadi, kita telah menggariskan enam perkara yang penting, yang ingin kita capai melalui program ini iaitu:

- (a) Mewujudkan platform kepada para belia untuk menimba ilmu asas keusahawanan;
- (b) Melahirkan usahawan yang berjaya dan berdaya saing;
- (c) Menjadi *feeder talent* usahawan kepada program-program pembangunan keusahawanan di setiap kementerian dan juga agensi-agensi, baiknya agensi Kerajaan Sarawak ataupun agensi Kerajaan Persekutuan;
- (d) Menjadi platform kepada rakan-rakan strategik yakni agensi-agensi, yang terlibat menjayakan program ini untuk berkongsi maklumat program-program sokongan dan juga kemudahan-kemudahan skim kewangan kepada para peserta di program-program ini; dan yang kelima ialah
- (e) Pemangkin kepada perkembangan ekonomi dan juga kita ingin melahirkan lebih ramai *job creator instead of job seekers* dalam kalangan para-para belia kita dan sudah pasti ini nanti akan meningkatkan sosioekonomi dan juga pendapatan *household income* bagi rakyat kita. Jadi, selari dengan perancangan *Post COVID-19 Development Strategy 2030*; dan yang terakhir ialah
- (f) Menjadi langkah pertama untuk kita mewujudkan *Youth Start-Up Hub* suatu hari nanti sekiranya ini diperlukan untuk meningkatkan lagi kapasiti dan prestasi usahawan belia kita di Sarawak.

Jadi, Tuan Speaker, saya ingin mengambil peluang ini, apa nama, meminta para Yang Berhormat bagi kawasan supaya menghantar atau memberi peserta-peserta dari kawasan masing-masing untuk turut serta dalam *Youth Entrepreneur Development Program* supaya kita dapat menyasarkan hasil daripada program ini ke seluruh kawasan DUN di Sarawak. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Datuk Ding Kuong Hiing, Meradong.

Admission to PPKI Classes in Meradong

YB Datuk Ding Kuong Hiing: Thank you very much, Tuan Speaker. My question is 195.

(195) YB Datuk Ding Kuong Hiing to ask the Minister for Education, Innovation and Talent Development: There are 100 plus children waiting to undergo screening process prior to admission to PPKI classes in Meradong. Does the Ministry have any plans to address this issue to avoid further delay in this crucial stage of early childhood education?

Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pengajian Tinggi dan Inovasi) (YB Datuk Dr Haji Annuar bin Rapa'ee): Terima kasih, Tuan Speaker and thank you very much, Ahli Yang Berhormat for Meradong. Tuan Speaker, I should admit that this question is a challenge to me to answer because it involved educationist as well as the medical profession input to answer this question. Anyway, I will try my best to answer this question.

Tuan Speaker, last October, the Ministry of Education revealed a very shocking statistic that is 28% of the students who entered primary one does not have basic skills of writing, reading and counting. In other words, they do not know how to read, how to write and how to count (3M) and out of that 5% to 6% of them, still not able to master after Standard Two up to Standard Six. Therefore, Tuan Speaker, it is very crucial and important for us to identify a very early stage why this is happening. This is not only one or two factors, it also involves medical problems, psychological problems or emotional problem to these young students. And for Meradong, it is not 100 students who are waiting list for to be screened whether they should go into Pusat Pendidikan Khas Integrasi. There are only about 21 of them who are still waiting to be screened, and the process of screening is quite tedious, and we have a meeting on 31st of October and they have been given an appointment by the Sarikei Hospital to be screened on the 10th of January 2025. Thank you very much.

YB Datuk Ding Kuong Hiing: (Supplementary Question) Thank you, Tuan Speaker and thank you Ahli Yang Berhormat Timbalan Menteri for your answer. Here, I would like to ask two supplementary questions:

- (a) What are the initiatives to assist in identifying students who exhibit characteristic of development delays?
- (b) What is the intervention available for students who continue to show delay in their learning?

Thank you.

Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pengajian Tinggi dan Inovasi) (YB Datuk Dr Haji Annuar bin Rapa'ee): Terima kasih, Yang Berhormat. As I've said just now, it is so important for us to detect early any of the students manifest some form of developmental delayed as compared to the case. Before it's being sent to the hospital, the most important person to detect is the teachers in the class. And then, they will be referred to four offices that is the audiologist, number one; the occupational therapist, the speech therapist, and also to the educational psychiatrist or educational psychologist. After these four groups of persons confirm that there are some form of delayed in the milestone, developmental milestone, they will be referred to the hospital to get the confirmed diagnosis. But either three of the specialists from family medical specialists, or from the paediatricians, or also can be from the psychiatrist. Once they have a medical diagnosis confirmed, they will be referred to Jabatan Kebajikan as part of the process and after that they will

be sent to Pegawai Pendidikan Daerah where they will be streamline, which level they should be put into the Pusat Pendidikan Khas Integrasi.

There are a few ways of doing this, number one, Program Pengesanan Perkembangan dan Intervensi Murid Pra Sekolah. It is a very early stage what we have now. Or the other one that are being distributed to all the pre-school teachers if the pre-school students develop intervention kids and 21 of the pre-schools teachers in Meradong has been trained to use this kit. And also, Tuan Speaker, as mentioned by Yang Berhormat just now, there are students who could not able still able to read, to write and to count after Standard Two up to Standard Six. The teachers will do annual screenings for this group of students. If they are ready far behind or not able to be on par of the peers, there will be a lot of intervention programme in the schools that is being run by the Minister of Education in order to help these students. As you all know that these students if there is no early intervention they are among the most number of students will be drop out from the school and that will create a social problems to our state. Thank you very much.

Tuan Speaker: Ahli Yang Berhormat Dato Dennis Ngau, Telang Usan.

Policies and Budget Allocation to Help Community-Based Tourism

(196) YB Dato Dennis Ngau to ask the Minister for Tourism, Creative Industry and Performing Arts:

- (a) Are there policies and budget allocation to help rural communities who operate community-based tourism and homestays?
- (b) What are the strategies to safeguard and preserve the heritage of indigenous communities of Sarawak particularly traditional cuisines?

Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Industri Kreatif dan Seni Persembahan) (YB Datuk Snowdan Lawan): Good morning. Thank you, Tuan Speaker. Thank you, Ahli Yang Berhormat from Telang Usan.

For the information of Ahli Yang Berhormat for Telang Usan, the registration and management of homestay programme is under the purview of the federal Ministry of Tourism, Art and Culture Malaysia or MOTAC. MOTAC is committed to strengthening the rural economy, particularly through the *Program Pengalaman Homestay Malaysia*. To support this, MOTAC has approved development fund to upgrade public facilities for homestay. Under the 12th Malaysia Plan Rancangan Pembangunan (RP1 dan RP4), MOTAC approved a total of 15 projects aimed at enhancing public facilities within homestay cluster with a total allocation of RM 2,110,000.

As to ensure homestay operator and local communities provide excellent services to their tourist, our ministry also implement community development program to constantly improve their capacity and management capability. Among the courses held are Basic Hospitality Training, Marketing and Digital Marketing; and Product Packages Training, Event Management Training; and Craft-Making Workshop and Safely and Life Saving Skill Training.

The Sarawak Craft Council (SCC) also organises capacity building programs for craft artisan covering subjects on digital marketing and traditional craftsmanship preservation. These intervention are aimed towards improving their product quality, product diversification, and adaptability to market demand.

For the information of Ahli Yang Berhormat for Telang Usan as well, our Ministry has implemented a range of strategies to safeguard and preserve the traditional cuisines that form an integral part of Sarawak indigenous heritage through food festival and cultural heritage festival.

By promoting food festival, we create opportunities for traditional food practitioner to share their culinary expertise and cultural narrative. The Ministry took the initiative to support heritage

surrounding rice cultivation and its role in Sarawak identity through the Rice Heritage Festival, organised on the 27th to 29th September 2024 gathering the culinary tradition of diverse indigenous communities, including the Iban, Malay, Bidayuh, Lun Bawang, Kenyah, and Kayan.

Culinary heritage is also being embedded in cultural heritage preservation program supported by the Ministry such as Kenali Warisan Budaya Sekapan, Pesta Adet Saviek Kajang and Lamei Do Ledoh Uma Kahei. By showcasing each community unique cuisines, the festival fosters a shared appreciation of the heritage surrounding gastronomy and its role in Sarawak identity.

The Ministry is committed to maintaining the city of Kuching status as a UNESCO Creative City Network (UCCN) of Gastronomy with the collective effort of NGOs like Culinary Heritage And Art Society Sarawak (CHASS), Persatuan Gastronomy Kuching and other cultural association. Through renowned chef Audra Morrice *'Eat, Roam, and Relish'* six-episode series, Sarawak rich culinary landscape capture the flavour and tradition of her mother's homeland, highlighting Sarawak as a premier food tourism destination and a place where food connect people through shared stories and heritage. To reinforce Kuching UCCN status the RM65 million Gastronomy Centre is under construction and projected to be completed by 2027.

Our Ministry also actively support the documentation and achieving of indigenous cooking techniques and food heritage practices. This is achieved through collaborative research with PUSTAKA and higher learning institution. Documenting traditional ingredient, recipes, cooking method, and the cultural story behind dishes enable us to create a lasting record of Sarawak culinary diversity. Thank you.

YB Dato Dennis Ngau: (*Supplementary Questions*) Really appreciate your answer, Timbalan Menteri. Thank you, Tuan Speaker, allow me to ask two supplementary questions:

- (a) What is the statistic on homestay clusters in the State, number of visitors received by them and probably an estimate revenue collected for their activities as of today?
- (b) How does the Ministry support food festival event or programme that highlighted Sarawak's Culinary Heritage and how it benefit indigenous communities?

Thank you, Tuan Speaker.

Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Industri Kreatif dan Seni Persembahan) (YB Datuk Snowdan Lawan): Thank you, Tuan Speaker and thank you, Yang Berhormat for Telang Usan. For supplementary question one.

As of September 2024, there are 57 homestay cluster with 746 operators and two *Kampungstay* cluster with three operators since Sarawak has been registered with Ministry of Tourism, Arts and Culture Malaysia (MOTAC). The number of homestay rooms that had been registered is 1,587 and 30 rooms for *Kampungstay*. Based on the record, from January to September 2024, the total income of homestay operators in Sarawak is about RM4,951,504.25 and the total number of visitors is 41,168.

And the for the second supplementary question, through our Ministry Tourism Event Grant and the Facilitation Fund for Heritage, Arts and Culture, we support various food festivals that spotlight Sarawak unique culinary.

Now, for the information of Ahli Yang Berhormat in this House, our Ministry had prepared yearly allocation of about 10 million that can be applied by any *Persatuan, Pertubuhan, Kelab* or *Biro yang telah didaftar dengan (ROS) mempunyai akaun yang sah*. They can apply this allocation to do specific programmes anything regards to do with creative industry. *Maybe kita mempunyai persamaan sedikit dengan Kementerian Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan tetapi we are just like brothers. Jadi kita* complimenting one another. Contohnya, dalam Kreatif Industri ini, kita mempunyai 19 kategori yang dapat dipohon dengan dana ini dan 10 juta *for each year*. Contohnya

seperti kategori-kategori untuk muzik, visual art, performing art, literacy art, culinary craft, tangible and intangible heritage film television, radio, digital media, fashion, architecture, interactive design, graphic design, interior design, software computer games and animation.

Jadi kalau kita melihat yang telah diumumkan oleh rakan saya tadi, Yang Berhormat daripada Lambir, *they focus on more to usahawan belia which is 40 and below if I am not mistaken.* But for us, we focus overall *daripada yang muda sampai yang ke tua.* Jadi maksud tadi, all of the institution *yang telah berdaftar dengan (ROS) bolehlah apply a lot of programmes terutama kalau mereka ingin mempromosikan that anything got to do with Sarawak food, Sarawak culture, kampung-kampung di Sarawak, tempat-tempat peranginan ekosistem yang sebagainya, bolehlah apply untuk program-program tertentu daripada menggunakan creative industry fund ini tadi.* The Ministry has also supported food heritage programme and events both locally and on the international stage. These include *Pesta Nuba Laya in Limbang, Samarahan Food & Cultural Festival, Betong Food & Art Festival, Kuching Inter-Cultural Moon Cake Festival, Pesta Makan Tahun Kedayan Limbang, Pesta Nukenen at Bario, Taste of Borneo at Miri, Pesta Kuih Bulan at Siniawan, Bau, Culinary Showcase Food during Food & Drinks Malaysia, Traditional Guandong Rice Dumpling Cooking at Sibu and Showcase of Sarawak Laksa at IMEX Frankfurt 2024.* Thank you very much.

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, question time is up.

**SAMBUNGAN PERBAHASAN ATAS BACAAN KALI YANG KEDUA RANG UNDANG-UNDANG
PERBEKALAN (2025), 2024 DAN USUL UNTUK MERUJUK RESOLUSI ANGGARAN
PERBELANJAAN PEMBANGUNAN BAGI TAHUN 2025**

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, under Standing Order 31(8), I hereby limit speeches on members to a maximum of 20 minutes. I now call upon Member for Lingga.

YB Puan Dayang Noorazah binti Awang Sohor: Bismillahirrahmannirrahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Salam sejahtera dan Salam Sarawak Maju Makmur. First, I would like to thank Tuan Speaker for giving me the opportunity to participate in the Debate on the Second Reading of the Supply (2025) Bill, 2024 and the Motion to Refer to the Development Budget Resolution for 2025 which was presented by the Honourable Premier on Monday, 11th November 2024. On this occasion as well, I would like to congratulate the Honourable Premier of Sarawak on the awarding of the Honorary Degree in the conjunction with the 78th Birthday Celebration of the Sultan of Brunei Darussalam on July 15th, 2024, which is the honour of the Bintang Darjah Setia Negara Brunei, Yang Amat Bahagia Darjah Pertama (P.S.N.) who carries the title of “Dato Seri Setia”.

Tuan Speaker, according to Global Economic Prospects published by A World Bank Group Flagship Report June 2024, Global growth is holding steady, having slowed for three consecutive years. Inflation has been cut to a three-year low. Financial conditions have been brightened. The world economy, in short, appears to be in final approach for a “soft landing”. Yet, more than four years after the turmoil of the COVID-19 pandemic and subsequent global shocks, it's clear the world - and developing economies, in particular - has yet to rediscover a reliable path to prosperity.

Despite of slow growth Global Economic and challenging environment, with Yang Amat Berhormat Premier dedication and foresighted leadership, GPS Government continuously to expand Sarawak economy. Looking forward to 2025, Sarawak economic growth is expected to range between 5.0% and 6.0%, building on current momentum and reflecting continued resilience in the face of evolving market dynamics.

The GPS Government is vastly commit on promoting the direction of state development cantered on the aspirations of the *rakyat* and this can be seen evidently through YAB Premier's presentation at the Budget speech for the year 2025 which is themed: “*Together Building a Prosperous Future*”. It is a Budget designed for an inclusive and prosperous Sarawak – where every *rakyat* has equitable access to opportunities and resource to thrive.

Tuan Speaker, the 2025 Sarawak Budget proposes to increase the operating and development expenditure from RM13.6 billion in 2024 to RM15.8 billion in 2025. The budget has outlined eight strategic thrusts in line with the goals of the Post COVID 2030 Development Strategy.

From there, I represent the voice of *rakyat* in DUN N.28 Lingga, would like to take this opportunity to give proposals to withstand the sustainability of development expenditure in 2025 budget.

**TERAS STRATEGIK 1:
MENTRANSFORMASI DAN MEMPELBAGAIKAN EKONOMI SARAWAK**

Ladang Kelapa Sawit FELCRA, di Kampung Lingga

Tuan Speaker, di bawah Teras Strategik 1 iaitu mentransformasi dan mempelbagaikan ekonomi Sarawak telah memfokuskan pelbagai inisiatif dan langkah untuk mengembangkan sektor pertanian dari pekebun kecil ke pertanian komersial.

Kami sangat menyokong usaha ini, khususnya kepada penduduk di kawasan Daerah Lingga dan juga Daerah Kecil Maludam yang rata-rata sumber pendapatan mereka adalah daripada hasil pertanian dan juga perikanan. Maka itu, saya ingin menarik perhatian daripada Kerajaan Negeri Sarawak untuk membantu menangani beberapa isu yang dihadapi rakyat di kawasan DUN N.28 Lingga.

Yang pertama, adalah isu hasil tanaman Ladang Kelapa Sawit FELCRA Berhad Batang Lupar di Kampung Lingga yang telah mengalami kerugian hampir setiap tahun sejak tahun penubuhannya iaitu bermula tahun 2008 hingga ke hari ini (*which was roughly about more than 10 years of income loss*), dan mengikut statistik dan penyata laporan perolehan Ladang Sawit FELCRA Berhad Batang Lupar di Kampung Lingga bagi unjuran tahun 2013 hingga April 2022, 122 peserta/ waris ladang sawit Kampung Lingga hanya pernah menerima dividen keuntungan sebanyak 3 kali sahaja iaitu pada tahun 2016, 2019 dan juga 2022.

Kerugian yang berterusan tersebut menyebabkan kesemua peserta/ waris tidak berpuas hati sehinggakan 95 peserta/ waris berhasrat untuk menjual lot ladang kelapa sawit tersebut yang seluas 470 hektar kepada FELCRA atau pihak swasta agar hutang kos operasi ladang kelapa sawit FELCRA tersebut dapat dilangsaikan.

Ini adalah kerana, merujuk kepada surat perjanjian antara FELCRA Berhad dan peserta pada tahun 2010, Fasal 18 iaitu setelah peserta menjelaskan semua wang yang perlu dibayar mengikut perjanjian ini pengurusan tanah tersebut akan diserahkan kembali kepada peserta tertakluk kepada persetujuan kedua belah pihak.

Bermaksud, lot tanah tersebut tidak dapat diserahkan/ dituntut oleh peserta/ waris sekiranya hutang kos operasi ladang sawit masih tidak dapat dilangsaikan kepada FELCRA Berhad. Maka itu, saya mohon pihak Kerajaan Sarawak untuk menyiasat dan membantu menangani masalah tersebut agar nasib rakyat di DUN Lingga tidak terabai kerana itulah periuk nasi mereka untuk menyara kehidupan seharian dari satu generasi ke generasi yang seterusnya.

Pilot Brackish Water Aquaculture Project (PBAP)

Isu kedua adalah berkenaan *Pilot Brackish Water Aquaculture Project (PBAP)* atau lebih dikenali sebagai projek kolam ikan air tawar di Kampung Tanjung Jaya, Lingga. Projek ini ditubuhkan sejak tahun 1983 di bawah Jabatan Perikanan Darat Sarawak dan Jabatan Pertanian.

Seluas 475 hektar tanah bersamaan 39 buah kolam telah dibina untuk dibahagikan kepada 30 orang peserta dari Kampung Lingga. Pada awalnya, projek ini diusahakan dengan kerjasama syarikat swasta untuk menternak udang harimau namun ianya gagal diteruskan selepas tahun 1993

kerana syarikat swasta tersebut telah banyak mengubah bentuk asal kolam tanpa mendapat persetujuan kesemua peserta. Hampir 90% peserta kolam ikan tawar tersebut tidak lagi aktif mengusahakan apa-apa jenis penternakan air tawar hingga menyebabkan kondisi kolam tersebut terabai dan sebilangannya terdedah dengan hakisan sungai.

Dengan itu, saya mencadangkan kepada Kerajaan Negeri untuk mengadakan projek pertanian yang baharu agar peserta/ waris yang sebelumnya dapat menjana pendapatan dan kali ini juga kita harapkan sebarang penglibatan syarikat swasta dalam mana-mana aktiviti pertanian haruslah mendapat kelulusan daripada Jabatan Pertanian Sarawak (DOA) supaya adanya kawal selia yang efisien dan teratur.

Infra Kawasan Pertanian Daerah Kecil Maludam

Isu ketiga adalah keadaan kawasan pertanian di Daerah Kecil Maludam yang meliputi Kampung Sungai Maludam, Sungai Melebu, Sungai Mulon, Sungai Daun, Sungai Merantik, Sungai Pedada dan Tanjung Baru Maludam yang sering terdedah dengan banjir atau air pasang setiap tahun hingga menyebabkan hasil tanaman mereka musnah. Biarpun terdapat projek yang telah diperuntukkan daripada *Betong Division Development Agency* (BDDA) yang bernilai RM40 juta untuk membina *Flood Mitigation* di Maludam, namun peruntukan tersebut tidak mencukupi untuk menampung keseluruhan *Flood Mitigation Project* dan pembinaan infra pertanian kepada petani.

Dengan itu, saya memohon jasa baik Yang Amat Berhormat Premier dan Kerajaan Negeri Sarawak untuk memperuntukkan Projek Membina Infrastruktur Pertanian dan projek *Flood Mitigation* Fasa 2 di Daerah Kecil Maludam di dalam RMK-13 yang akan datang.

STRATEGIK TERAS 1, INISIATIF KEDUA: MERANCAKKAN SEKTOR PELANCONGAN

Mempromosi Acara Peringkat DUN dan Bahagian

Tuan Speaker, di bawah Strategik Teras 1, inisiatif kedua iaitu merencanakan sektor pelancongan. Sebelum itu, pada kesempatan ini, kami ingin mengucapkan jutaan terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier dan Kerajaan Negeri Sarawak khususnya Ministry of Tourism, Creative Industry and Performing Arts (MTCP) yang sentiasa memberi sokongan penuh kepada penganjuran acara sukan, sosial, ekonomi dan pelancongan di kawasan DUN N.28 Lingga.

Untuk makluman, terdapat dua acara besar yang dianjurkan di kawasan DUN N.28 Lingga yang dibahagikan kepada dua daerah iaitu:

- (a) Regatta Lingga bagi kawasan Daerah Lingga yang memfokuskan sukan lumba perahu dan buat julung kalinya pada tahun 2023 Regatta Lingga menerima penyertaan dari pasukan Brunei Darussalam. Tidak ketinggalan sambutan sukan ini turut diraikan bersama DUN Stakan, DUN Kalaka, DUN Sebuyau, DUN Simanggang, DUN Beting Maro, malah rakyat dari DUN Bukit Sari turut menghantar pasukan untuk bertanding lumba perahu di Regatta Lingga.
- (b) Maludam *Explore Race* bagi kawasan Daerah Kecil Maludam yang memfokuskan untuk mempromosi Taman Negara Maludam dan selama dua tahun penganjurannya bersama Sarawak Forestry Corporation. Acara ini disambut baik dengan penyertaan peserta dari seluruh negeri Sarawak.

Dengan itu, kami ingin mencadangkan agar acara seperti ini di peringkat DUN mahupun peringkat bahagian dapat dipromosikan melalui platform MTCP, supaya ianya bukan hanya menarik minat pengunjung lokal di dalam Sarawak namun dapat menarik minat pelancong dari luar Sarawak untuk berkunjung di pelbagai bahagian. Dan sudah pastinya kami juga mengharapkan peruntukan Bajet 2025 di bawah MTCP turut disumbangkan kepada kedua-dua acara tersebut pada tahun hadapan.

**STRATEGIK TERAS 1, INISIATIF KETIGA:
MENINGKATKAN INTEGRASI EKONOMI BANDAR-LUAR BANDAR**

Basic Infra Development is a Key to Economic Growth

Tuan Speaker, under the same strategic thrust of the third initiative which is to accelerate rural development, a total of RM420 million will be allocated in the Rural Transformation Project or better known as RTP, RM650 million for the *Projek Rakyat* and RM265 million for the *Program Projek Khas*.

On behalf of *rakyat* in the rural constituency, we are very disappointed with the views of some DUN members who think this development projects should not be given a priority but representing the voice of the *rakyat* in the rural areas, we strongly support this RTP, *Projek Rakyat* and *Program Projek Khas* to continue every year because it helps to provide the *rakyat's* needs including schools and *rumah ibadat*. Please do not ignore the struggle of the *rakyat* in rural areas who still in need of basic infra development. More than RM1 billion worth of SADA projects are concentrating on roads and drainage systems. But yet, still not enough to cater all.

I quoted, "*Without continual growth and progress, such words as improvement, achievement, and success have no meaning*", by Benjamin Franklin, the Founding Father of the United States of America. *Mun sikda jalan camni nak turun kerja, nak turun sekolah. Mun sikda parit camni air bertakung nak ngalir, ya la banjir. Mun sikda air, sikda api, sikda gas alu sik berasap dapur di rumah. Tepuk dada tanya selera.*

Hakisan Sungai di Jalan Utama

Tuan Speaker, berbalik kepada usaha untuk mempercepatkan pembangunan luar bandar di bawah teras strategik yang sama, kami memohon perhatian dan pertimbangan Kerajaan Negeri dengan keadaan jalan utama dari Kampung Agropolitan Seduku ke Pekan Lingga sepanjang 31.3 km yang semakin berbahaya kerana dikhuatiri jalan tersebut semakin terhakis akibat arus deras Sungai Batang Lupar. Terutamanya di kawasan 4.2 km dari Kampung Agropolitan Seduku menuju ke Lingga, di mana jarak perantaraan sungai ke jalan utama dalam anggaran 10 ke 15 meter sahaja. Kami tidak dapat menjangkakan berapa lama jalan tersebut boleh bertahan. Maka kami mohon Kerajaan Negeri untuk mempertimbangkan dua cadangan bagi menangani masalah tersebut:

- (a) Pembinaan *Riverbank Protection* di kilometer 4.2 dari Kampung Agropolitan Seduku menuju ke Lingga dengan anggaran panjang 2 km;
- (b) Untuk jangka masa panjang, cadangan bagi membina jalan alternatif baru dari Agropolitan Seduku ke Lingga.

Begitu juga dengan keadaan Pantai Tanjung Riong, Maludam yang semakin terhakis dan jarak antara pantai menuju ke jalan utama Maludam dianggarkan berbaki 14 hingga 15 meter jaraknya. Yang lebih membimbangkan adalah keselamatan kediaman penduduk di sekitar kawasan tersebut yang sangat terdedah dengan hakisan pantai. Kami berharap isu ini mendapat perhatian Kerajaan Negeri dan seterusnya membantu rakyat yang terkesan.

Lingga's New Water Source

Tuan Speaker, bekalan air bersih turut menjadi keutamaan di dalam Bajet 2025 di bawah Strategik Teras 1. Maka dengan ini, saya ingin mencadangkan satu lokasi baharu untuk dikaji dan dibangunkan sebagai *Lingga's new water source* iaitu di Sungai Parit yang terletak di seberang Jambatan Lingga-Sebuyau. Terdahulu Sungai Parit ini adalah salah satu sumber bekalan air bersih kepada masyarakat setempat dan juga pekerja *sawmill* di kawasan perhutanan Lingga.

Tujuan Lingga New Water Source dicadangkan kerana bekalan air bersih di kawasan Daerah Lingga masih tidak mencukupi. Malah setiap hari penduduk setempat terpaksa menyimpan dan

mencatu bekalan air untuk kegunaan di malam hari. Kami harapkan cadangan ini mendapat perhatian dan tindakan daripada pihak MUT serta JBALB Sarawak.

**TERAS STRATEGIK 3:
MEMPERKUKUH BAKAT DAN PEMBANGUNAN PENDIDIKAN**

Tuan Speaker, rakyat Sarawak menyambut baik rancangan Kerajaan Negeri untuk menawarkan pendidikan percuma kepada golongan belia menjelang tahun 2026. Malah kini institusi-institusi milik Sarawak menawarkan pelbagai tawaran khusus pendidikan pada kadar yang berpatutan. Begitu juga dengan kampus Sarawak Skills Sri Aman yang baru sahaja ditubuhkan pada bulan Oktober 2023.

Pembangunan Institusi Pendidikan Tinggi di Sri Aman

Namun, pembangunan institusi pendidikan di Sri Aman masih jauh ketinggalan. Kumpulan Anak Perantau Simanggang sering bertanya mengapa Kerajaan Negeri tidak mewujudkan satu institusi pendidikan tinggi IPTA / IPTS yang serba lengkap dan berprestij di Bandar Sri Aman. Adakah Sri Aman tidak layak untuk diwujudkan mana-mana institusi?

Cadangan ini pernah disuarakan kami pada persidangan yang lepas, malah barisan pemimpin yang terdahulu turut menyuarakan cadangan tersebut. Tidak dinafikan bahagian Sri Aman banyak melahirkan golongan profesional malah turut melahirkan seorang saintis pakar di dalam bidang hidrogen bernama Collin Patrick, yang mana beliau kini menyumbang bakti kepada pembangunan ekonomi hidrogen di negeri Sarawak.

Maka itu, sekali lagi kami memohon daripada Kerajaan Negeri Sarawak untuk menyediakan institusi pendidikan tinggi di Bandar Sri Aman bagi meningkatkan kualiti pembelajaran anak-anak ke tahap yang lebih tinggi seperti ditawarkan institusi-institusi yang lain. Dalam masa yang sama, kami turut mencadangkan satu institusi yang mempelajari tanaman padi secara teori dan praktikal di kawasan seberang jambatan Batang Lupar 2 memandangkan kawasan Daerah Lingga dan Bahagian Sri Aman menjadi fokus Pembangunan Jelapang Padi / *food security to the state*.

Tuan Speaker, Bajet 2025, mencerminkan keprihatinan Yang Amat Berhormat Premier kepada peningkatan kos sara hidup dalam kalangan rakyat Sarawak rentetan harga bahan asas keperluan rumah semakin meningkat. Sumbangan Asas Sarawak (SKAS) dengan peruntukan berjumlah RM450 juta telah diperkenalkan untuk disumbangkan kepada tidak kurang daripada 850,000 rakyat yang berkelayakan. Izinkan kami untuk menjelaskan secara ringkas Sumbangan Keperluan Asas Sarawak (SKAS) Bajet 2025 untuk perhatian rakyat Negeri Sarawak:

- (a) Rakyat yang berpendapatan isi rumah berjumlah RM5,000 dan ke bawah akan menerima bantuan SKAS bernilai RM800 setahun;
- (b) Warga Emas yang tidak mempunyai pasangan dan tidak mempunyai anak dengan pendapatan isi rumah berjumlah RM5,000 dan ke bawah akan menerima bantuan SKAS bernilai sebanyak RM400 setahun; dan
- (c) Individu bujang dengan pendapatan RM2,500 dan ke bawah akan menerima SKAS bernilai RM250 setahun.

SKAS ini dapat membantu penerima yang layak untuk membeli keperluan asas makanan seperti beras, tepung dan minyak masak. Dengan bantuan ini serba sedikit membantu rakyat Sarawak yang berkelayakan untuk memiliki bekalan makanan asas di setiap rumah.

Pada kesempatan ini juga, kami turut menyokong cadangan daripada rakan seperjuangan kami dari DUN N.21 Tebedu berkenaan cadangan untuk menilai dan mengkaji semula elaun Ketua Masyarakat, Ketua Kaum yang masih terlalu rendah berbanding tugas yang diamanahkan kepada

mereka begitu besar nilainya. Ini adalah kerana merekalah yang turut bekerja keras dalam memastikan keperluan dan kesejahteraan penduduk kampung dijaga dari saat bayi dilahirkan, anak didaftar sekolah, orang sakit, bencana hinggalah menguruskan orang yang meninggal dunia. Bahkan pandangan dan cadangan mereka turut diguna pakai agensi-agensi Kerajaan dan pusat khidmat setiap kali adanya perbincangan projek pembangunan di suatu kawasan. Maka itu, wajarlah elaun mereka dinilai semula dan dipertimbangkan oleh Yang Amat Berhormat Premier dan juga Kerajaan GPS.

Tuan Speaker, sebelum saya mengakhiri perbahasan saya pada hari ini, saya ingin mengucapkan jutaan terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier atas keprihatinan beliau kepada seluruh rakyat negeri Sarawak, kerana secara keseluruhannya Bajet 2025 memaparkan ketelusan beliau memenuhi segala kehendak dan keperluan rakyat negeri Sarawak tak kira usia, bangsa dan agama.

Throughout all the issues that I have covered, there are many things that I still need to identify and solve the task entrusted to me to serve the government and the people must be the top priority to ensure that our YAB Premier of Sarawak's manifesto and the GPS's mission and vision can be implemented fruitfully. Pada kesempatan ini juga saya ingin mengucapkan Selamat Hari Krismas buat semua yang menyambut dan Happy New Year to all. Dengan ini, saya menyokong sepenuhnya Usul Rang Undang-Undang Perbekalan (2025), 2024 dan Usul untuk Merujuk Resolusi Anggaran Perbelanjaan Pembangunan bagi tahun 2025 dalam Mesyuarat Kedua bagi Penggal ketiga Persidangan Dewan Undangan Negeri Sarawak ke-19. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Honourable Member for Tanjong Batu.

YB Encik Johnny Pang Leong Ming: Morning. Thank you, Tuan Speaker for the opportunity to debate on the Supply (2025) Bill, 2024 tabled by our Yang Amat Berhormat Premier of Sarawak who also serves as the Minister for Finance and New Economy.

My sincere congratulations to the YAB Premier and his team for tabling the largest budget in Sarawak history. A clear testament to his commitment to propel Sarawak towards greater prosperity, resilient and unity.

Tuan Speaker, before proceeding I would like to turn the Dewan's attention to the people at Gallery C where 35 students and teachers from SMK Bintulu and 15 members of our Bumiputera Cawangan Bintulu had travelled all the way from Bintulu to observe today's sitting. Thank you (Applause). I express my gratitude to them for their effort in being here showing their interest in the government and future of our GPS lead Sarawak.

Tuan Speaker, allow me to begin expressing my gratitude for several 2025 Budget allocation that will direct the benefit for Bintulu.

First and foremost, I'm sincerely grateful to YAB Premier for the RM40 million allocation for the precision farming park in Sungai Sebieu Bintulu. This investment is a game changer. It will help Bintulu's agricultural sector towards modern sustainable practices, making agriculture attractive to our youths and private investors. With this, we are not just feeding Sarawak, we are building a strong agricultural economy.

Additionally, Bintulu futures is a renewal energy hub, shines brighter with the establishment of the Sarawak Hydrogen Hub, which has attracted and remarkable foreign direct investment of USD4.3 billion. This is no small feat, Tuan Speaker. This hydrogen initiative position, Sarawak as a leader in clean energy and innovation in the region. For this, we owe our thanks to our YAB Premier for his far-sightedness in putting Sarawak on the map as an emerging renewable energy powerhouse.

Tuan Speaker, I'm grateful for the initiative ensuring low-income households are well supported. Through SKSS, families will receive financial aids to cover essential needs and SCHB will ensure senior citizens have access to necessary healthcare. For children, free laptops, book vouchers and special financial assistance will ease families' burden and support educational growth. Additionally, the budget makes homeownership more achievable for low-income groups, offering stability and security for families across Sarawak.

Constituency Specific Issue Requiring Attention

Tuan Speaker, while the budget brings many promising benefits, there are pressing issues in my constituency that I hope will receive the attention that it urgently needs.

Flood Prone Housing Areas in Bintulu

The residents of older housing areas in Bintulu especially in Tanjong Batu faced persistent and worsening issues of flooding during the monsoon season. These areas are prone to flooding because the old drainage system can no longer handle the rainfall volume. This is no minor inconvenience, Tuan Speaker, it is a source of loss and hardship for the residents. I urge the local authorities and the Ministry of Housing and Local Government to prioritize upgrading this drainage system. Residents in these areas deserve to feel safe and protected in their homes.

The Need for a University in Bintulu

Tuan Speaker, Bintulu is rapidly becoming a major heavy industrial hub, particularly in oil and gas. Given the scale of its' industrial and economic activities, it is essential that we establish a university to support the educational and industrial needs of our community. With free university education on the horizons in 2026, a university in Bintulu would allow our youths to pursue higher education in specialized courses locally, reducing the needs for them to move away from home to access quality education aligned with our industries demands.

Additionally, there is a pressing need for international school in Bintulu as well. As an oil and gas town with a growing international presence, an international school would cater to both local and expatriate families, enhancing our appeal as a vibrant, liveable industrial hub. It would also support Bintulu's growth by attracting skilled talent from abroad and improving the educational landscape for our own children. An international school in Bintulu would not only benefit the families moving to the area but also provide a global standard of education to our local communities, further elevating Bintulu as a centre for growth and opportunity.

Free Trade Zone at Bintulu or Samalaju Deep Sea Port

Bintulu and Samalaju deep seaports hold enormous potential as key trade hubs. Therefore, I am advocating for the establishment of a Free Trade Zone (FTZ) at either of these locations. An FTZ would encourage companies to import, store and export goods with reduced tax constraints, making Bintulu an attractive choice for international trade. The FTZ would bring more job opportunities, increased economic activity, and improved infrastructure. This, in turn, strengthens Sarawak's position as a player in the global trade network, bringing immense benefit to our local economy.

Sports Facilities for Muay Thai and Other Sports

Tuan Speaker, I would like to congratulate the Minister for Youth, Sports, Entrepreneur Development, Honourable Member for Asajaya, and his Deputy who is also our *Chef de Mission*, the Honourable Member for Layar, for leading Sarawak to victory at the SUKMA 2024. I also want to recognize the Sarawak Muay Thai Team, of which I served as ACDM, who have gone above and beyond their medal targets.

Additionally, I also want to congratulate our Honourable Member for Dalat, the Minister for Women, Childhood, and Community Well-being Development, and her team and also the *Chef De Mission*, Honourable Member for Saribas for leading the Sarawak Para Team to victory at the PARA Sukma 2024. The Sarawak Boccia Team delivered an outstanding performance, showing us all the truth that sportsmanship and excellence know no physical limits.

Their incredible achievement is a testament to their dedication and inspiring us all. While we celebrate, we must ensure that our athletes have access to the necessary facility for training and development. I would like to record my thanks to the Yang Amat Berhormat Premier for approving the Multiple Hall in Bintulu. I hope that the hall will accommodate multi-purpose sports including *muay thai*, *wushu*, volleyball and pickle ball among others. As Bintulu's population grows; public sports facilities are essential to promoting a healthy lifestyle and I look forward to this hall a sports development hub for Bintulu and for the youths.

JKKK Establishment for Ketua Masyarakat and Ketua Kaum

In my *kawasan*, it is critical that each *Ketua Masyarakat* and *Ketua Kaum* (KMKK) establishes a JKKK team to effectively perform their duties and ensure government initiatives to reach the ground. Without a JKK team, KMKK cannot fulfil their roles; leaving residents disconnected from vital programs and initiatives. Additionally, these positions to be held by individuals committed to serving on the grounds and working alongside community representatives. They should not just carry the title; they must serve the people actively and wholeheartedly.

Establishing Councillor's Position in Local Authorities

Tuan Speaker, I wish to acknowledge the command of local authorities and government bodies in Bintulu for the continual dedication and cooperation in addressing public complaints and re-serving the community issues. Their efforts have been available in ensuring that the voice of Bintulu's residents is heard, and their concerns are addressed. To further strengthen this works, I propose that relevant ministries consider establishing councillor positions within our local authorities, modelled after the roles in the *Majlis Perbandaran*. Councillors serve as crucial links between the government and the people helping to represent local issues, foster trust and ensure a swift response to the community needs. By adding councillors, we could alleviate some of the burdens currently borne by the local authorities, improving governance and enabling even stronger connection with Bintulu's community.

Bintulu Hospital's Upgraded Angiography System and Overcrowding Issue

Tuan Speaker, I would like to express and record our gratefulness to PETROS for the RM1.6 million donation which the purpose is for upgrading the Bintulu Hospital's radiology angiography system, to cardiology angiography capabilities. This makes Bintulu Hospital the second public hospital in Sarawak equipped with percutaneous heart interventions. Yet, despite this development, the hospital remains overcrowded, and the community is frustrated. I urge the authorities to consider either expanding the Bintulu Hospital or constructing a second hospital to accommodate the healthcare demands of a growing population.

Additionally, I also would like to raise the need for an additional *klinik kesihatan* in Bintulu. This would help ease the patients load at the hospital and provide more accessible healthcare options for our residents. An extra *klinik kesihatan* would be a timely solution to manage day to day healthcare needs reducing the strain on hospital services and better serving our community.

Full Support for PETROS as Sarawak's Sole Gas Aggregator

Tuan Speaker, I would like to express our full support for PETROS as Sarawak's sole gas aggregator. The important designation not only strengthens Sarawak's control over its natural resources, but also ensures that the wealth generated from our gas asset that benefits the people of

Sarawak directly. By empowering PETROS to manage and aggregate gas supply within Sarawak, we are taking a bold step towards a greater economic, independence and resource security for our state.

PETROS's role as the single gas aggregator will streamline operations, attract strategic investments and boost state's revenue while also supporting the vision of Sarawak Gas Roadmap. With PETROS leading in this capacity, Sarawak stands poised to become a key player in Malaysia energy sector, driving growth and prosperity for all Sarawakians.

As a priority, we also hope to see the benefits of our gas resources reach local households. Given Bintulu's status as the region's main oil and gas town. I urge the plans be put in place to extend the gas pipelines to domestic residences in Bintulu. This would not only provide our people with an affordable energy source, but also symbolise the direct impact of our Sarawak's gas wealth improving.

Tuan Speaker, allow me to close with a *pantun* that reflects the spirit of the visionary budget:

*Kenyalang terbang tinggi ke awan,
Mengitari hutan luas pandangan,
Premier bijak penuh wawasan,
Belanjawan hebat untuk masa depan.*

And I have an additional *pantun* also:

*Melancong di Shanghai jauh sangat,
Singgah di Shenzhen lebih murah,
Ada orang bising sangat,
Hanya untuk publisiti murah.*

Tuan Speaker, I would like to wish everyone in Dewan or outside, a Merry Christmas and Happy New Year 2025, with that I support the Supply Bill (2025), 2024 and look forward to seeing these initiatives lift up to our community and lead Sarawak towards a bright and resilient future. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Ahli Yang Berhormat Encik Billy anak Sujang, Opar.

YB Encik Billy anak Sujang: Thank you, Tuan Speaker for allowing me to participate in the debate on the Supply Bill (2025), 2024, presented here by the Honourable Premier of Sarawak, who is also the Minister of Finance and New Economy; the Minister of Natural Resources and Urban Development; the Minister of Energy and Environmental Sustainability; and the Member of the Legislative Assembly for N.26 Gedong on 11th November 2024 last Monday.

The presentation of the 2025 Budget, themed "*Together Building a Prosperous Future*", not only marks the largest budget in our history but also introduces numerous initiatives that will benefit the people of Sarawak. We are fortunate to have visionary leaders who patronise the welfare of the *rakyat* and champion Sarawak's rights, particularly in relation to MA63.

This budget is very inclusive and people-centric, addressing all strata of society and emphasizing on rural development. It aligns perfectly with the aspirations of the beloved people of Sarawak.

The budget is founded on eight strategic thrusts, providing a clear and sustainable direction. It is imperative that all projects, programs, and initiatives are executed effectively by the relevant ministries, departments, and implementing agencies to ensure the noble intentions of this budget are realized.

On behalf of the constituents of N.1 DUN Opar, I would like to express my heartfelt gratitude to the Honourable Premier and his leadership team for their tireless dedication and hard work toward the progress and prosperity of Sarawak.

The introduction of RM1,200 in financial assistance for Sarawakian students in higher learning institutions is a positive step. However, it is crucial that this support is available to all Sarawakian students, regardless of their household income. Education is a fundamental right, and all students should have equal access to financial help. Tying assistance to household income may exclude many deserving students who still face financial difficulties. Additionally, household income does not accurately represent families' diverse financial situations; some may earn more but have significant expenses, such as medical bills or multiple dependents.

Tuan Speaker, I would like to bring to the attention of this esteemed House several issues affecting my constituency in N.1 Opar that require urgent attention. I trust that the relevant ministries, departments, and agencies will take note and act accordingly.

Infrastructure Development

There is a pressing need for improved infrastructure in our rural areas, including better roads and access to essential services. I don't agree with Padungan that we don't need to built road, to us the road is very essential. This is crucial for enhancing the quality of life for our residents and promoting economic activities. I would like to express my heartfelt gratitude to the government for approving the construction of the Selampit Bridge, now in progress, which has been long awaited by the local community. I would like to express gratitude to the government for the approval of the Selampit to Kendaie road at a cost of RM72 million, the Kendaie to Sedaing road at a cost of RM77 million, the construction of a New Water Treatment Plant with a total cost of RM170 million, including the reticulation system, Sarawak Metropolitan Food Cluster at a total cost of RM80 million, and the Sungai Jangkar Bridge at a cost of RM3 million. However, I must highlight that many of these projects have yet to commence.

The Kendaie Road to Sedaing, Jalan Biawak

Today once again, I want to address an important issue that has been a longstanding concern for the residents of the Kendaie area. The upgrading of the Kendaie to Sedaing Road, which has been allocated a budget of RM77 million by KKDW. This project is not just a road; it represents a vital lifeline for the communities of Kampung Kendaie, Kampung Bukit Batu, Kampung Pasir Hilir, SK Kendaie and other government agencies that are using the road.

The upgrading of this 10 kilometer road from Jalan Biawak is crucial for the residents. Once completed, it will provide easier access for the local population, including teachers from SK Kendaie and other government staff, to commute back to Lundu and Sematan. Improved connectivity will enhance their ability to access essential services that contribute to their daily lives and also stimulate economic activities in the region.

Despite the allocation of funds, the implementing agency has yet to commence the preliminary works necessary to begin construction. This delay is concerning, and I urge the relevant authorities to expedite the process so that the construction can begin without further delay. Others might point to potential challenges in the implementation phase, such as logistical issues or environmental concerns. While these challenges are valid, they should not serve as excuses for delaying a project that is critical for community development.

Kampung Pasir Tengah Road

Another road project that deserves attention is the Kampung Pasir Tengah Road. This project involves the construction of a new paved road approximately 6.0 km long, starting from the junction

at Jalan Biawak and ending at Kampung Pasir Tengah, adhering to JKR R1 specifications, with a total cost of RM37 million.

Currently, there is no proper road access connecting this area to nearby towns such as Lundu and Sematan. The existing dirt road frequently floods during heavy rain, making it unsafe for travel especially to the young school children. Therefore, a well-constructed paved road is essential to provide safer, more comfortable, and faster transportation for the residents along this route.

New Lundu Water Treatment Plant

The new Lundu Water Treatment Plant, with a budget of RM60 million, along with the Reticulation System costing RM110 million, is another project that has been eagerly anticipated by residents of the Lundu District. Thank you to the Sarawak Government for the approval of this project. This project will benefit all residents in the N.1 Opar and N.3 Tanjong Datu my nearby or my “*jiran*” areas. Treated water and safe water is essential for ensuring the health and well-being of the community. Although a gravity feed water supply system is still necessary, reports of dangerous leptospirosis outbreaks on rivers in Sarawak have raised concerns about its safety.

It is crucial that we prioritize the completion of this water treatment facility and reticulation system to provide reliable access to clean water, which is a fundamental human need and a cornerstone of public health. However, I must highlight that this project has yet to commence again.

Road Construction to Selampit Bridge

While we acknowledge that the Selampit Bridge is currently under construction, it is essential to recognize the pressing need for a connecting road links to the bridge and to surrounding villages. This proposed road, stretching 1.8 kilometers and classified as JKR R2, as estimated to cost RM22 million.

This project once completed is to improve connectivity for public road users traveling to and from Kampung Selampit, Kampung Bitokan, Kampung Kendaie, Kampung Pasir Hilir, and Kampung Pasir Tengah. By constructing this connecting road, we can significantly enhance access to residents, enabling them to reach essential services, markets, schools, and other opportunities more easily.

I strongly urge that YAB Premier and the Minister of Infrastructure and Post Development to give serious attention to this matter and to allocate sufficient funds for this project. Completing this infrastructure is not just a matter of convenience, it is a crucial for welfare and development of the people especially the local communities in the area. Without this connecting road, the full benefits of the Selampit Bridge will not be realized, and the residents will continue to face challenges in their daily lives.

Forest Reserve Extension

Tuan Speaker, Forest Reserve Extension, today once again I want bring to the attention to this august House a critical issue affecting our traditional villages in DUN N.01 Opar. The repercussions of the Forest Reserve Extension implemented in 2005. This matter primarily impacts the traditional villages of Kampung Pasir Ulu, Kampung Jantan, Kampung Keranji, and Kampung Temaga Dayak.

In Kampung Pasir Ulu, nearly half of the village area now falls within the boundaries of this Forest Reserve Extension, while Kampung Jantan faces a similar situation, with most of its territory affected. These communities have lived in these areas for over a century, and today, they are experiencing significant distress as their homes and agricultural lands are now categorised within a designated forest reserve and the President of Salako Rara is there listening to this debate and he is from Kampung Pasir Hulu.

The impact of this designation has resulted in considerable anxiety among the affected residents, leading to fears that their homes, crops, and land may be confiscated by the government. This is what they feel. The emotional and psychological toll on these communities cannot be overstated, as they worry about their livelihoods and the future of their ancestral lands.

I raised this issue last year, yet, as of today, there has been no concrete solution to address the concerns of these villagers. Therefore, I urge the government and the relevant departments to take immediate action by revising the boundaries of the forest reserve to exclude the affected villages. By moving the boundary to a higher level, we can provide much-needed relief to the communities that have long called these lands home.

Upgrading Access Roads for Smallholders In Palm Oil Agriculture

Another vital issue is concerning the smallholders of palm oil throughout Sarawak. These dedicated farmers contributed at least 16% of the total production of crude oil palm and palm kernel oil in our State. In 2024, the revenue generated from the palm oil industry has reached an impressive RM705 million in sales tax (SST) for Sarawak. This significant contribution to our economy must not be overlooked.

The smallholders' contributions are essential to the palm oil sector, providing substantial economic support not only for their families but also for the broader economy of Sarawak. Their role is integral to our agricultural landscape. Unfortunately, many smallholders face challenges due to poor access roads, which hinder their ability to transport products efficiently. This inefficiency not only limits their productivity but also compromises their potential earnings.

Therefore, I propose that the government, through the Department of Agriculture or the Ministry of M-FICORD, allocate special funding under Jaya Tani programme, specifically for upgrading the access roads for smallholders throughout Sarawak. Improved infrastructure will empower these farmers to enhance their productivity and effectively reach the market. By upgrading these access roads, we can expect a significant increase in the production of crude palm oil and palm kernel oil. This surge in production will directly lead to higher sales tax revenues, further benefiting the state's economy.

Native Customary Rights (NCR) Land Documentation

I wish to address another pressing issue that has long been awaited by the rural residents of Sarawak especially the DAYAK Community. The surveying of Native Customary Rights (NCR) land. Many lands in rural areas remain un-surveyed and lack land grants, causing significant distress among the communities. In the Bidayuh regions, while some surveys are conducted by the Department of Land and Survey, there is also an initiative by the Dayak Bidayuh National Association or (DBNA) to expedite the surveying process.

However, after these surveys are completed, the verification of documents by the Department of Land and Survey remains at a bottleneck.

Out of the 58 villages in the N.1 Opar area, only a few *kampung*, such as Kampung Stenggang, Kampung Sebiris and Kampung Jugan, have received their land grant letters. Other villages like Kampung Judin, Kampung Stungkor, and Kampung Temaga still await their grants despite having undergone surveys. This delay is unacceptable and needs immediate attention. The ongoing delays in land surveying and grant issuance create uncertainty and frustration among local populations. The lack of clear land ownership can lead to disputes and the risk of losing ancestral lands to those who may not have legitimate claims.

To expedite land surveying in rural areas of Sarawak, I strongly urge the government to allocate enough funds annually through the Land and Survey Department specifically for surveying activities and land documentation.

Public Health and Health Facilities

The New Biawak Clinic

To ensure the health and welfare of residents, particularly those living along Jalan Biawak, the construction of a new Biawak Clinic must be expedited. This new facility is crucial not only for providing medical services to the ICQS in Biawak but also for enhancing the comfort and accessibility of healthcare for local residents.

The existing clinic is no longer suitable; it operates out of a building that was originally a house. This makeshift arrangement is inadequate for the healthcare needs of our community. Moreover, the owner of the building has issued a notice for the clinic to vacate, adding urgency to the situation. We already have a designated site for the new clinic, so there is no reason to delay its construction.

New Lundu Hospital

Next, I would like to address the condition of Lundu Hospital. Currently, it stands as one of the oldest hospitals in Sarawak, and the majority of its facilities are outdated and not suitable for a functioning healthcare facility. This is unacceptable for a community that deserves better healthcare services.

Given that the site for a new hospital is already prepared, I and my fellow colleague from N.3 Tanjong Datu urge the Federal Government to approve the construction of a new Lundu Hospital. Modernizing our healthcare facilities is not just an improvement; it is a necessity for providing quality healthcare to our residents.

The concept used to construct the Sarawak Cancer Center can be applied for the construction of Lundu Hospital where the Sarawak Government to pay first and later reimburse from the Federal Government.

Addressing the Rabies Crisis

As for rabies, we still face a critical public health issue in Sarawak: the rising incidence of rabies among our animal population and rabies case among population. This year, the Department of Veterinary Services Sarawak collected 790 animal samples, with 106 testing positive for rabies. This alarming statistic highlights an urgent need for action to protect both our animal population and the health of our community.

The distribution of rabies among animal population is particularly concerning. Kuching, with 38 positive cases, has the highest number, followed by Padawan (21), Bau (10), Bintulu (9), Samarahan (8) and others with less than five cases.

The high number of rabies positive among animals can be attributed to several key factors:

- (a) A significant population of unvaccinated free roaming dogs, particularly in urban areas like Kuching and Padawan, where food availability is abundant.
- (b) Rapid dog breeding, driven by a high number of unneutered animals.
- (c) The swift movement of dogs, making targeted removal operations by council teams is challenging.
- (d) Many dog owners are unable to manage their pets effectively and often fail to bring them in for mass vaccinations.

Despite the implementation of various strategies for rabies control, including:

- (a) Mass anti-rabies vaccination for dogs.
- (b) The IBET team focusing on rural areas for vaccination and sampling.

- (c) Licensing and microchipping initiatives by local councils.
- (d) Targeted removal and enforcement measures.
- (e) Rabies awareness programmes.
- (f) Campaigns to promote responsible pet ownership.
- (g) Neutering initiatives, and so on.

The results have still fallen short. In 2024, only 14,700 dogs were vaccinated, far below the targeted 40,000. This shortfall is largely due to insufficient manpower within the Department of Veterinary Services Sarawak (DVSS), which is already stretched thin by other livestock and veterinary related activities.

Rabies among Human

Today we confront a grave public health crisis: the alarming incidence of rabies among humans. Since the re-emergence of rabies outbreaks in 2017, we have seen a total of 82 reported cases, resulting in 75 fatalities, culminating in a shocking mortality rate of 91.5%. This statistic alone should compel us to take immediate and decisive action to address this critical issue.

The distribution of rabies cases across Sarawak is particularly concerning. Kuching has reported the highest number of cases at 27, followed closely by Sibu (26), Serian (15), and Bintulu (6), with the remaining areas recording fewer than five cases each. This pattern underscores the urgent need to implement effective control measures for rabies-positive animals, as the simple truth remains: no bite means no disease.

This means that controlling the population of rabies-infected animals is paramount in preventing further human cases.

Tuan Speaker: Member for Opar, you have to conclude.

YB Encik Billy anak Sujang: Ok. Give me one minute. Tinggal satu isu sahaja.

To effectively combat rabies and ensure the health of our community, I propose that the government increase the manpower of the DVSS. The department has requested an additional 566 staff members to support their operations. The establishment of 30 Veterinary Mobile Teams (VMT) is essential to accelerate vaccination coverage to at least 200,000 dogs annually and to implement the seven outlined strategies effectively.

If the government does not approve the additional posts requested for the establishment of these mobile teams, we risk failing to eradicate rabies as stipulated in the PCDS 2030.

Tuan Speaker, those are among issues that I can put up today in this august House. Let us work together to ensure that the aspirations of the people of Sarawak are met through the effective implementation of the 2025 Budget. Together, we can build a prosperous future for Sarawak.

I do support suggestion by the Honourable Member of Meradong to extend the Persidangan Dewan Undangan Negeri from eight days to 10 days; this is to enable august House to have more time to raise issues effecting the *rakyat* in their own constituency. To end up, Tuan Speaker,

*Makan beradat di atas apar,
Berlauk ikan masak kari,
Demikianlah perbahasan dari opar,
Mohon tindakan dari pak Menteri.*

*Ikan panggang di atas bara,
Ambil lilin pasang pelita,
Jika tersilap tutur bicara,*

Jemari disusun maaf dipinta.

Tuan Speaker, dengan ini saya menyokong menyokong penuh Rang Undang-undang Perbekalan (2025), 2024. Thank you very much.

Tuan Speaker: Honourable Member for Telang Usan.

YB Dato Dennis Ngau: Thank you, Tuan Speaker and very good morning to you and everyone in this august House. Tuan Speaker, thank you for this opportunity given to Telang Usan to participate in the debate on the proposed State Budget 2025 tabled by YAB Premier Sarawak member for N26 Gedong on 11th November 2025.

Comment On 2025 Budget

Further, Telang Usan wishes to congratulate YAB Premier Sarawak for tabling a State Budget 2025, theme *“Together Building a Prosperous Future”* again a rural-biased budget giving rural Sarawak development the State top priority – by the amount allocated for rural development. The State 2025 Budget, with an increase amount of RM15.8 billion allocated RM6.8 billion for rural development certainly brought cheers to the rural community.

It is indeed a testament of the State leadership's continuous and untiring effort to effects development with honest aimed to uplift the standard of living among our rural populace. Of course, the total allocated amount will not be sufficient to meet the humongous size of the work at hands to development rural Sarawak, almost the size of Semenanjung Malaysia. Therefore, the alternative funding will need to come into play. Padungan may not to worry about the huge amount if needed later because the State GPS Government is a government of high discipline and integrity.

The proposed State Budget 2025 is also an expansionary budget design based on solid footing of strong economy foundation and framed with the Eight Strategic Thrusts. *Mana mau cari ini macam.*

*Thank You to YAB Premier of Sarawak and State
and Federal Government*

Tuan Speaker, before I move on, I wish to put on record my sincere thanks and appreciation again to the Right Honourable Premier, the Sarawak and Federal Government for the continuous implementation of *rakyat* centric projects in my constituency of N.77 Telang Usan. As the Malay saying goes, *“sikit-sikit lama-lama jadi bukit”*, all over my vast constituency, the *rakyat* continue to enjoy infrastructure and basic amenity projects they are longing for. Slowly but surely, it will come.

Comment

While we are happy with the budget, I would like to suggest to YAB Premier to have a mechanism in place to ensure his vision and efforts through the proposed State Budget could be achieve is measurable time. Under the five overarching goals in particular point no. “iii”, strengthening Government capacity and capability to deliver quality services *“I would like to suggest the State Government to look at the possibility of coming up with a dedicated outfit under YAB Premier Department to specifically taking care of Sarawak Rural Development.”*

This proposal may sound crazy but with so much focus on rural development not to mentioned the huge sum allocated in our State Budget, a dedicated department may need to coordinate and implement all rural projects and programmes as well as to compliment current Ministries initiative for rural areas. As *people representative* from a very rural constituency, I am of the opinion that the State need this set up to ensure rural development and programs to be coordinated and delivered timely and according to approved plan.

Road Around and Linking to Sub District Long Bedian

Tuan Speaker, now I would like to touch certain pertinent point that need attention from the relevant authority. I brought this request up in my debate speech at this august House sitting in May 2024. I am grateful that Ministry of Infrastructures Development and Port Development (MIPD) Sarawak have request this to be look into further. Since then, I have been working closely with a group of people to study and come up with an estimate. This good-hearted people utilise their expertise and vast experiences and took the trouble to come up with an estimate prior to this august House November sitting.

Based on surveyed and data collected, the total estimate cost to built a R3 type JKR standard roads with several bridge and other miscellaneous is RM3,902,753,407.25. The estimate length of this roads is at least 300 km. The major villages of Penans and Kayans ethnics that need *“better than logging”* roads to connect with Sub District Long Bedian are Long Atp, Long Watt, Long Tujung, Long Buang, Long Berang, Long Win, Long Bangan, Long Jenalong, Long Latei, Long Liwok, Long Nen, Long Karangan, Long Kevuk, Long Leng, Long Urang, Long Kawa, Long Ba Selulong. *Jangan penat mendengar...*, Long Ba Siang, Long Belok, Long Sayan, Long Daloh, Long Daloh Bistari, Long Anyat, Long Luteng, Long Itam Bunau, Long Itam Asal, Long Lilim, Ba Pakan, Ba Kabeng, Long Melangit, Long Senyai, Long Tebangan and Long Tap. *Mungkin itu sebab Orang Ulu banyak telinga panjang.*

Emergency Road Repair Fund

Since the appointment of three local companies by our State Government to do basic repair and maintenance work under the *“Term Contract For Rural Road Maintenance”* this initiative have brought relief to some longhouses in my Constituency of N.77 Telang Usan and N.78 Mulu. We were told that this was more of a trial program as this is the first ever time this initiative is being role out.

Being a vast area and very *ulu* lagi, with thousands of kilometers of earth road making webs of basic communication lines, I urged the State Government to continue with this initiative while looking at ways to improve it especially on the amount of fund allocated.

Skim Inisiatif Tanaman Semula Pekebun Kecil Sawit

Tuan Speaker, again I brought up this matter during the last DUN sitting in May 2024. Our rural community only realistic chance to achieve as what is aimed under PCDS 2030 *“Pendapatan Keluarga RM15 ribu sebulan”* is by their involvement in agriculture activity i.e. *menanam sawit*.

Therefore, I urged the State Government to look at the ways to enable our rural folks to access to any economic help provided by our State and Federal Government especially skim bantuan that require proof of land ownership for planters that *mengusaha tanaman sawit* on family ancestral land but yet to be titled.

I am sure the recognized *Persatuan Penanam Sawit* in the State could be of help in this. Therefore, I urged our State Government to set up a special task force to look into this matter so as not to deprive our rural folks of any Federal Government good initiative that come by in the near future.

If there has been some effort undertaken by the Ministry concerned since our last DUN sitting in May 2024, I hope the Minister in charge could share it in his Ministerial winding up speech, later.

Three Sisters Waterfall Telang Usan

Tuan Speaker, this God gift nature beauty located in between Long Beku and Long San, another Long, Long, lagi, Ulu Baram has attracted steady stream of nature’s lover visitors with the waterfall and pristine nature so unique and *“none-to-be”* found anywhere in Malaysia. The

uniqueness of this waterfall is where three different falls drop into one big pool making one feel as if he or she is at a Hollywood movie set.

Therefore, I urged the relevant authority to secure this site and gazette it into a new nature park or reserve and develop visitors' basic facility such as access road, rest house, toilet, walk path, safety signboard etc. This is a potential goldmine to the locals especially.

Sumbangan Keperluan Asas Sarawak (SKAS)

Tuan Speaker, I am truly excited with this new State initiative that will touches many families in my constituency. The strategy to implement this assistance where recipient will receive only in the form of food is a brilliant move by the State Government.

Just being announce but I have already received stream of inquiries from our poor folks from the ulu, tanya who is eligible, how it will be implemented, can I receive it before Christmas? *Boleh ambil cash kah?* How to apply? *Kalau kami ada empat keluarga tinggal dalam satu rumah semua dapat kah?* *Siapa bayar tambang saya turun pergi Long lama ambil itu barang?* the list goes on, goes on and goes on.

Therefore, I urged the Ministry or agency tasked to implement this SKAS must organize briefing for YBs soonest as possible for us and others to understand and be able to give standard response.

Long San Sub District

After a series of meeting over few years led by Pejabat Daerah Telang Usan, we have proposed, with a strong support from our community leaders that Sub District Long Lama which currently located at Long Lama to be move to Long San. This is because sub district Long Lama have been upgraded to full fledge Pejabat Daerah. The earlier plan was for Pejabat Daerah Telang Usan to be sited at Bandar Baru Telang Usan within the Baram Hydro Masterplan.

We are of the opinion that a Government service centre should be created at Long San to enable our poor rural folks to be served by the Government as well. Therefore, I urged the relevant authorities to look into this and possibly to kick-start the implementation of Long San sub district at Long San soonest possible to enable the Government promise for quality service delivered could be made.

Forest Carbon Activity

Tuan Speaker, my constituency of Telang Usan still very much covered by vast forest area could be suitable for carbon activity. This green project when clearly understood by local could become another game changer that could provide economic returns and better living standard to the local. Therefore, I urge the relevant authority to make concerted effort in providing information on carbon activity. A clear and simple explanation could avoid suspicious among the "*would be affected community*".

Pada masa yang sama, saya memohon dari penduduk di kawasan N.77 Telang Usan dan N.78 Mulu untuk memberi ruang dan hadir di sesi-sesi penerangan yang dilaksanakan oleh pihak Kerajaan dan organisasi yang telah diberi kuasa oleh Kerajaan Negeri untuk melaksanakan karbon aktiviti ini. Kerajaan Negeri mempunyai niat yang murni dan suci dan tulus dalam usaha membangunkan aktiviti karbon di kawasan kita.

Resettlement Scheme and Village Extension Scheme

There is a great need for this kind of housing scheme to be built at Rural Growth Centre Long Lama. A survey carried out by LCDA recently shows an overwhelming number of respondent willing

to purchase low and medium cost house here and make Long Lama their home. The anticipated better road connectivity will provide easy accessibility and mobility among the people.

I therefore, humbly request the State Government immediately look into our request for housing need here at Long Lama.

Intensifying Industrialisation Programme

Tuan Speaker, a sum of RM40 million have been allocated to develop 14 industrial estate across the State. This is applaudable as this industrial zone will direct and indirectly spur economic growth of the people in and around the area. Therefore, I hereby offer Rural Growth Centre Long Lama to be considered as one site to be developed into industrial zone in the State. With better road connectivity connecting Long Lama to major towns and the city in the State this will provide catalyst for growth. Among the industries that could grow here is bird nest downstream processes, wood and bamboo-based industry.

State-Owned International School

I applaud the setting of this state-owned school using Cambridge UK syllabus. It will definitely provide the best education for top student from the B40 category families. The decision to open entry based on merit is also applaudable.

But I have concern. From my conversation with teachers from Baram and officers at Baram Education Office they are of the opinion that our rural students, especially from Ulu Baram may not be able to pass the entry examination to qualify to be a student at this international school of ours.

Therefore, the safer way that we thought for our rural school to be attracted and advance in their interest in STEM subject is to equip the science labs with better equipment. Here I am referring to SMK Long Lama, SMK Datuk Temenggong Lawai Jau Long San, and SMK Long Bedian. I therefore urged our State Education Ministry to look into this to compliment effort by the Ministry of Education Malaysia to equip all secondary school with STEM learning material.

Having said so, we hope we are going to be proved wrong by any of our students who may sit for the entry examination to qualify them to enter the prestigious school, not to be found in any other state in the country should provide the best education for those who are qualified.

Tuan Speaker,

Longhouse Scheme

I am pleased to know a sum from the state budget 2024 was set aside for this purpose. I am a much aware that a number of longhouses residents from my constituency is in the process of submitting their application for this loan. As most of our people would love to get their house refurbish by using modern material, I urged the relevant authority to please consider my people application.

Budget for Tourism Promotion

As Chairman of Sarawak Tourism Board an agency responsible for the promotion and marketing of Sarawak as tourist destination under the Ministry of Tourism, Performing Art and Creative Industry Sarawak who will be part of the beneficiary to the allocated Tourism Promotion Budget 2025, I thank the Right Honourable Premier of Sarawak for his in depth understanding on how tourism industry marketing and promotion work. Without good financial support, we at STB will not be able to aggressively extensively promoting Sarawak to the world, competing against countries in the region. I am happy to inform that our collective effort under the Ministry have bear fruits looking at the continued increase in visitors arrival. This is the yardstick to measure the effectiveness, efficient and prudent use of allocated budget given to us.

River Erosion at Several Longhouses

I wish to record my thanks to YAB Premier Sarawak for approving funds to enable retaining walls could be built at Kampung Long Watt, Kampung Long Bemang and Kampung Long Banyok. One project have started and two are in the midst of tendering stage.

We do have other villages along the Baram river and upper river affected by river erosion.

Water Supply

I wish to record my thanks and appreciation to the State Government under the Water Supply Budget 2025, Long Lama Water Treatment was listed to be constructed in 2025. This have brought huge news to our people of Long Lama and some surrounding longhouses out of the 88 longhouses throughout my constituency.

Besides the above project, we have submitted a request for the SAWAS water project for several longhouses. I therefore hope the Ministry concerned sheds light on my request in his Ministerial winding up speech at this sitting.

Acknowledging the great challenges faced by the Ministry of Utility Sarawak in building water system at all villages in my vast constituency against the desperate need of the basic facility by our folks, I have engaged Kementerian Belia dan Sukan Malaysia; International Youth Centre, Kuala Lumpur; and Persatuan Kemanusiaan Malaysia (myhumanatarian) Youth group to build water *program secara gotong-royong* since 2019 and thus far, we have completed this program at Long Puak, Uma Akeh, Long Sayan, Long Latei, Long Wat, Long Suling and SK St Pius Long San. All these longhouses that have 50 to over 100 *pintu* have had basic water reaches their home via this gotong-royong effort.

We manage to complete each program with the full corporation from pejabat Residen, Pejabat Daerah Telang Usan, JBALB Miri, Polis, Forestry Dept, Jabatan Kesihatan Bahagian Miri, Sarawak River Board, UPM Bintulu and many other volunteer organizations.

We are now in the midst of preparing to undertakings the same program at Rumah Panjang Nahah and Rumah Panjang Long Apu.

I am thankful to Yang Amat Berhormat Premier through his Project Rakyat initiative fund it enable us to purchase basic materials in order for us to carry out these water programs. This initiative have provided the basic water needs to the resident of these village.

Therefore, I urged YAB Premier to continue supporting this program as request receive from Village Headman and JKKKs is overwhelming, and we plan to carried out at least another 20 more programs at 20 longhouses over the next 5 years.

Conclusion

Tuan Speaker, dengan pandangan, permintaan, cadangan seperti yang telah saya nyatakan di atas, yang saya mohon diambil kira oleh Kerajaan dalam pelaksanaan bajet 2025 and beyond. Telang Usan dengan ini menyokong penuh Rang Undang-Undang Kerajaan "*The Supply Bill 2025*".

Sebelum itu, wishing fellow Christian a Merry Christmas and Happy New Year. To you, Tuan Speaker, advance *dulu cakaplah*, "*Selamat menunaikan ibadah puasa dan Selamat Hari Raya Aidilfitri 2025*". To our Chinese Community "*Gong Xi Fa Choy*", "*Happy Chinese New Year 2025*". Thank you for your indulgence, Tuan Speaker.

Tuan Speaker: Member for Simunjan.

YB Encik Awla bin Dris: Terima kasih, Tuan Speaker. Bismillahirrahmanirrahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh, Salam sejahtera, Salam Sarawak Maju Makmur.

Alhamdulillah, setinggi-tinggi kesyukuran ke hadrat Allah S.W.T. kerana dengan limpah kurnia dan izinNya, saya diberikan kesempatan untuk mengambil bahagian dalam perbahasan Rang Undang-Undang Pembekalan 2025 pada tahun 2024 yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak, Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg merangkap Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru Sarawak; Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar; dan Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar pada 11 November 2024 yang lalu di Dewan yang mulia ini.

Terlebih dahulu, sebelum saya membuka bicara dengan lebih terperinci saya ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan tahniah kepada Tuan Speaker di atas pelantikan semula sebagai Speaker Dewan Undangan Negeri, Sarawak. Semoga Tuan Speaker sentiasa dalam rahmat Allah S.W.T. untuk mentadbir serta memimpin Dewan yang mulia ini. Saya yakin dengan ketegasan dan kebijaksanaan Tuan Speaker persidangan Dewan Undangan Negeri Sarawak dapat berjalan dengan lancar dan cemerlang.

Tuan Speaker, seperti yang kita sedia maklum dari pembentangan Belanjawan Sarawak 2025 yang telah disampaikan oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak, Kerajaan Sarawak telah merangka satu set inisiatif dan peruntukan bajet yang komprehensif bertujuan untuk meningkatkan tadbir urus, pembangunan ekonomi, dan kesejahteraan sosial di pelbagai sektor. Inisiatif utama termasuk memperbaiki tadbir urus dan integriti, memajukan transformasi digital dan membangunkan industri hidrogen dan aeroangkasa.

Kerajaan juga memberi tumpuan kepada meningkatkan perkhidmatan awam, penjagaan kesihatan, perumahan dan kelestarian alam sekitar. Selain itu, pelaburan besar sedang dibuat dalam infrastruktur, pertanian, pelancongan dan integrasi ekonomi bandar, luar bandar untuk memupuk pertumbuhan mampan dan meningkatkan kualiti hidup rakyat Sarawak. Dengan ini, dapatlah kita lihat bahawa perancangan yang telah dibuat oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak adalah secara menyeluruh bagi membantu setiap lapisan masyarakat di Sarawak ini tanpa mengira golongan secara adil dan saksama.

Tuan Speaker, melalui perbelanjaan Kerajaan dalam unjuran Belanjawan Sarawak 2025, dijangka meningkat sebanyak RM15.8 bilion berbanding RM13.6 bilion pada tahun 2024. Ini mewakili peningkatan sebanyak RM2.2 bilion atau 16% berbanding tahun sebelumnya. Daripada jumlah peningkatan unjuran Belanjawan 2025 ini, ia memberikan pelbagai manfaat kepada Sarawak termasuk peningkatan infrastruktur melalui peruntukan terbesar dalam sejarah negeri sebanyak RM10.5 bilion untuk akaun Kumpulan Wang Pembangunan yang akan membiayai projek-projek pembangunan penting seperti jalan raya dan kemudahan asas lain. Selain itu, belanjawan ini menyokong pertumbuhan ekonomi dengan memperuntukkan RM15.5 juta dalam bentuk pinjaman lembut dan geran untuk program keusahawanan, membantu usahawan tempatan dan peniaga kecil serta sederhana.

Sektor pertanian juga mendapat perhatian dengan peruntukan RM12.7 juta untuk Sarawak Agro Fund yang bertujuan untuk mengkomersialkan pertanian dan menyokong usahawan agro. Dalam sektor pelancongan, RM174 juta diperuntukkan untuk mempromosikan Sarawak sebagai destinasi pelancongan global yang akan meningkatkan daya tarikan jenama Sarawak ke peringkat antarabangsa. Selain itu, peruntukan kepada universiti dan kolej milik negeri ini telah diperuntukkan dalam unjuran Belanjawan 2025 ini yang bertujuan untuk memastikan pendidikan dan latihan yang berkualiti yang seterusnya menyokong pembangunan modal insan yang berdaya saing untuk pertumbuhan ekonomi dan pembangunan negeri secara keseluruhan. Manfaat-manfaat ini menunjukkan komitmen Kerajaan Sarawak untuk memastikan pembangunan yang mampan dan inklusif bagi semua rakyatnya.

Tuan Speaker, saya ingin menyatakan penghargaan yang tulus ikhlas kepada kepimpinan luar biasa Yang Amat Berhormat Premier dalam merangka Belanjawan 2025 untuk Sarawak. Visi jauh pandangnya dan komitmennya terhadap kebajikan rakyat telah meletakkan asas yang kukuh untuk masa depan yang makmur.

Di bawah bimbingannya, bajet mencerminkan strategi komprehensif yang mengutamakan pertumbuhan ekonomi, kebajikan sosial dan pembangunan lestari. Keupayaannya untuk berinteraksi dengan pelbagai pihak berkepentingan dan menggabungkan keperluan mereka ke dalam belanjawan menunjukkan dedikasinya terhadap tadbir urus yang inklusif.

Penekanan pada pembangunan infrastruktur dan pelaburan dalam sektor-sektor utama bukan sahaja bertujuan untuk merangsang ekonomi tetapi juga meningkatkan kualiti hidup semua rakyat Sarawak. Pendekatan proaktif ini memberi inspirasi keyakinan dan optimisme untuk tahun-tahun akan datang. Saya mewakili rakyat di kawasan DUN N.25 Simunjan ingin mengucapkan terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier atas komitmen tidak berbelah bahagi beliau terhadap kemajuan Sarawak dan rakyatnya. Kepimpinan beliau adalah sinar harapan ketika kita melihat ke arah masa depan yang lebih cerah pada tahun 2025 dan seterusnya.

Tuan Speaker, kini tibalah masanya saya untuk membincangkan dan membangkitkan beberapa isu yang acap kali diperdengarkan di kawasan saya di N.25 Simunjan yang memerlukan perhatian Dewan yang mulia ini. Oleh itu, diharap agar pihak kementerian, jabatan dan agensi terlibat dapat mengambil perhatian dan tindakan yang sewajarnya bagi menangani isu ini yang terus berlarutan sehingga memberi impak yang buruk terhadap usaha kerajaan dalam membantu rakyat.

Tuan Speaker, alhamdulillah saya mengucapkan kesyukuran yang tidak terhingga setelah Kerajaan GPS mengambil alih dalam mentadbir Kerajaan Negeri, banyak pembangunan dan peningkatan ekonomi yang dapat dirasakan oleh rakyat Sarawak terutama rakyat di kawasan luar bandar yang sebelum ini memerlukan perhatian dan tindakan untuk meningkatkan kualiti hidup mereka. Oleh itu, usaha Kerajaan GPS kini untuk membangunkan kawasan luar bandar sedang dipertingkatkan supaya keperluan masyarakat luar bandar dapat dipenuhi dengan lebih baik. Begitu jugalah pembangunan di kawasan saya di N.25 Simunjan.

Dalam usaha Kerajaan meningkatkan keperluan pembangunan dan infrastruktur yang mampan, terdapat banyak projek pembangunan yang telah diluluskan oleh Kerajaan Negeri dan mencecah kos berjuta-juta untuk dibina di kawasan saya N.25 Simunjan. Namun begitu, bagaikan menunggu hujan di tengah padang. Kebanyakan projek-projek ini belum lagi dimulakan, bak kata pepatah Inggeris, *talk is cheap*, yang merujuk kepada bercakap tidak memerlukan usaha tetapi tindakan yang sebenar adalah penting. Oleh itu, besarlah harapan saya dalam Dewan yang mulia ini, isu berkenaan dengan pembangunan projek yang telah diluluskan di kawasan N.25 Simunjan dapat diberi penekanan yang sewajar dan dipercepatkan prosesnya dari pihak kementerian, jabatan dan agensi-agensi yang terlibat.

Tuan Speaker, projek *High Level Tank* di Taman Hijrah Simunjan merupakan salah satu isu yang menjadi perbualan hangat masyarakat setempat dalam media sosial di kawasan saya N.25 Simunjan. Hal ini kerana untuk pengetahuan umum, Simunjan merupakan salah satu daerah yang belum mempunyai *High Level Tank Water* sendiri berbanding daerah-daerah di sekitarnya. Oleh itu, di dalam Dewan yang mulia ini saya ingin mengingatkan tentang pentingnya pelaksanaan projek ini sesuai janji yang telah dikemukakan kepada rakyat.

Oleh itu, saya dengan rasa rendah hati, ingin memohon untuk tindakan bagi kerja-kerja pelaksanaan projek ini dijalankan secepat mungkin. Hal ini, kerana tapak projek ini ditetapkan dan lawatan lapangan yang telah dijalankan pada 25 Oktober 2022 yang lalu bersama Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak bersama Jabatan Bekalan Air Luar Bandar Sarawak. Keperluan untuk membina *High Level Tank* di Simunjan menjadi semakin mendesak terutama dengan pelaksanaan projek bekalan air yang sedang berjalan.

Dengan adanya tangki ini ia diharapkan dapat meningkatkan kapasiti penyimpanan air dan memastikan bekalan air yang lebih stabil dan konsisten kepada penduduk. Isu ini perlu ditangani dengan segera bagi memastikan setiap penduduk di daerah ini dapat menikmati akses kepada air bersih dan terawat selaras dengan usaha kerajaan untuk menambah baik sistem bekalan air di kawasan ini.

Tuan Speaker, saya amat berterima kasih kepada Kerajaan Sarawak dalam usaha yang serius melalui kementerian yang bertanggungjawab untuk menangani isu sosial dengan menggunakan pelbagai program melalui Majlis Pembangunan Sosial Sarawak di bawah Kementerian Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti Sarawak yang semestinya melibatkan perbelanjaan yang besar. Saya juga mengucapkan berbilang terima kasih kepada agensi yang terlibat dalam usaha menangani gejala sosial terutamanya dalam kalangan belia seperti kementerian, Pejabat Residen, PDRM, AADK, Pejabat Kesihatan dan semua yang terlibat secara langsung ataupun tidak langsung secara berterusan.

Pada kesempatan ini saya ingin menyampaikan rasa kepedulian dan prihatin untuk mengetengahkan isu pertumbuhan premis judi yang bertopengkan kedai 24 jam yang kini bertambah di kawasan luar bandar termasuk di kawasan N.25 Simunjan sedangkan sebaliknya adalah kedai menjual kredit judi *online*. Kerisauan saya ini semestinya menjadi kerisauan rakan-rakan Ahli Yang Berhormat yang lain kerana ketagihan judi *online* juga menyuburkan jenayah seperti kecurian, keberhutangan yang tinggi, rasuah, perceraian, vandalisme dan lain-lain lagi yang akhirnya menyebabkan kerugian kepada Kerajaan Sarawak. Oleh itu, saya memohon agar pihak PBT dan pihak Polis DiRaja Malaysia, Suruhanjaya Komunikasi dan Multimedia (SKMM) serta agensi lain dalam menyelesaikan isu ini. Dimohon kepada pihak bertanggungjawab untuk mengenal pasti secara terperinci permasalahan ini agar ianya peruntukan premis seperti ini tidak sewenangnyanya diberi kelulusan untuk beroperasi.

Tuan Speaker, saya ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan kepada Kerajaan Sarawak atas peruntukan yang diberikan untuk membina mini stadium di kawasan saya, N.25 Simunjan. Walaupun trek sudah siap, kami ingin mengetahui bilakah tarikh penyerahan rasmi akan dilakukan. Kami bimbang kerana rumput di kawasan tersebut sudah terlalu panjang, menjadikan stadium ini kelihatan seperti projek yang terbiar seolah-olah sebuah rumah yang terabai di tengah hutan. Kami berharap pihak berwajib dapat memberikan perhatian segera untuk menyelesaikan isu ini. Saya juga merayu kepada kementerian dan agensi yang terlibat supaya memandang serius isu ini yang dapat dapat mempercepatkan kerja pelaksanaan kesemua projek.

Selain itu, kawasan N.25 Simunjan juga masih menghadapi masalah serius berkaitan rangkaian telekomunikasi yang menghalang penduduk daripada menikmati perkhidmatan telekomunikasi yang berkualiti. Isu ini merangkumi kesukaran untuk membuat panggilan, akses internet yang tidak stabil dan gangguan dalam perkhidmatan yang seharusnya menjadi hak asasi setiap individu di era digital ini. Dalam konteks ini, saya berharap projek menaik taraf stesen pemancar yang sedang berjalan dapat disiapkan dengan segera kerana semua rangkaian telekomunikasi di kawasan ini masih bermasalah dan lemah. Peningkatan infrastruktur telekomunikasi adalah selaras dengan dasar digital Kerajaan Sarawak yang menekankan pentingnya memperluaskan akses kepada teknologi dan telekomunikasi untuk semua lapisan masyarakat. Dengan menyelesaikan projek ini, kerajaan dapat merealisasikan visi untuk menjadikan Sarawak sebagai negeri yang maju dan berdaya saing di peringkat nasional dan global sekali gus membantu penduduk N.25 Simunjan untuk berhubung secara efektif dalam dunia digital.

Tuan Speaker, untuk makluman Dewan yang mulia ini, pada tahun 2023 yang lalu, saya telah berjaya membina Pusat Tahfiz di Simunjan menggunakan peruntukan RTP berjumlah RM700,000. Namun, Pusat Tahfiz tersebut masih memerlukan peruntukan tambahan untuk menambah blok bangunan sedia ada serta kelengkapan lain yang belum disiapkan sepenuhnya. Sehubungan itu, saya ingin memohon peruntukan tambahan untuk menyiapkan sepenuhnya Pusat Tahfiz itu. Hal ini kerana, dengan siapnya Pusat Tahfiz ini, ia akan memberi manfaat kepada golongan kanak-kanak

dan remaja di kawasan Simunjan serta kawasan berhampiran dalam usaha meningkatkan ilmu agama dan membentuk akhlak yang lebih mulia.

Tuan Speaker, sebagai penutup, saya ingin merumuskan beberapa perkara penting yang telah dibangkitkan dalam perbahasan saya hari ini. Pertama, saya ingin mengucapkan setinggi-tinggi penghargaan kepada Kerajaan Sarawak dan komitmen yang menunjukkan dalam merangka Belanjawan 2025 yang menyeluruh, yang pastinya akan memberi manfaat kepada seluruh rakyat termasuk di kawasan N.25 Simunjan.

Kedua, saya ingin menekankan bahawa pelaksanaan projek-projek pembangunan, terutamanya Projek *High Level Water Tank*... *(Interruption)*...

Tuan Speaker: Yang Berhormat, sila tamatkan ucapan.

YB Encik Awla bin Dris: Okay. Akhir sekali, saya ingin memohon agar kerajaan mempertimbangkan peruntukan tambahan untuk menyelesaikan Pusat Tahfiz di Simunjan. Ini adalah langkah penting dalam membentuk generasi yang berilmu dan berakhlak mulia.

Saya berharap semua isu yang dibangkitkan ini dapat diambil tindakan dengan segera oleh kementerian dan agensi yang terlibat. Dengan kerjasama dan komitmen semua pihak, kita dapat memastikan pembangunan yang mampan dan inklusif untuk rakyat Sarawak, khususnya di kawasan Simunjan.

Akhir kata, saya ingin mengucapkan selamat menyambut Hari Natal kepada semua rakan-rakan yang menyambutnya dan Selamat Tahun Baharu 2025. Akhir kata, dengan ini saya mohon menyokong sepenuhnya Rang Undang-undang Perbekalan (2025), 2024. Sekian, Wabillahitaufig Walhidayah Wassalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh.

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, we have a break. Sitting resumes at 2.30 p.m.

(Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 12.06 tengah hari)

(Mesyuarat dimulakan pada pukul 2.35 petang)

[Timbalan Speaker mempengerusikan Mesyuarat]

Timbalan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, kita teruskan dengan perbahasan. Saya persilakan Yang Berhormat, Pujut.

YB Encik Adam Yii Siew Sang: Thank you, Tuan Speaker. Tuan Speaker, I am grateful for this opportunity to participate in this significant debate on the Supply (2025) Bill, 2024.

First, I would like to extend my heartfelt congratulations to our YAB Premier for tabling a budget that not only breaks records but also delivers a projected surplus of RM486 million. This surplus, despite the biggest budget in history, showcases the exceptional fiscal prudence and strategic planning behind it. To the Sarawakians, this means that we are receiving critical investments for today's needs while safeguarding financial security for future generations.

The significance of this budget surplus cannot be overstated. It reassures our people that our Sarawak Government can simultaneously invest heavily in development and maintain financial stability. This surplus stands as a testament to our commitment to a balanced and sustainable growth. A government that is resolute in addressing today's challenges while preparing to meet future needs.

Tuan Speaker, Budget 2025 provides immediate and tangible benefits to the people of Sarawak. Firstly, we see an unprecedented focus on rural development with RM6.8 billion equivalent

to 62% from the Development Fund, especially allocated to bridge the development gap between rural and urban areas.

This budget recognizes that prosperity must be inclusive; it extends opportunities to the rural communities that have long awaited infrastructure upgrades; improved roads, better water access and more reliable electricity. These are not only inconveniences but necessities that directly elevate the standard of living for our rural families. This commitment embodies our government's desire to see every Sarawakian, regardless of being rural or urban, benefit from the growing economy and prosperity of Sarawak.

We can see the budget solidifies Sarawak's standing as a major investment destination for green and sustainable initiatives. The newly introduced Sustainable Development Financing Scheme, stands out as it primarily aims to finance decarbonization efforts and support green transition initiatives, positioning Sarawak at the forefront of the green economy. Coupled with the various programme and SME loans and grants to the industry players, these initiatives create a competitive, innovation-driven business environment for the investors.

The highlight of this budget provides notable support for education, particularly for students from lower-income families through initiatives like free laptop and book vouchers. These tools are essential for modern learning, enabling our young people to strive in today's digitally connected world. By prioritizing access to education, we set a solid foundation for a more equitable future, empowering students to become skilled contributors to Sarawak's economy and society.

Tuan Speaker, looking ahead to the new long-term benefit, Budget 2025 lays a powerful foundation for the future prosperity of Sarawak by focusing on sustainable development. Through initiatives like the Nett Zero Strategy and Sarawak's Bio Industrial Park, Sarawak is making a serious commitment to environmental stewardship and sustainable economic growth. These projects go beyond conservation, positioning Sarawak as a pioneer in green industries, opening pathways for eco-friendly businesses and high-quality jobs, benefiting future generations.

Another significant long-term benefit is our investment in human capital. Through initiatives like the Centre of Technology Excellence Sarawak (CENTEXS) and the Graduate Enhancement Training Sarawak Programme (GETS), we are equipping our workforce with the skills necessary for higher-paying jobs in advanced industries.

The GETS Programme, in particular, provides our graduates with valuable hands-on training in both public and private sector, along with a monthly allowance of RM1,500. This program not only helps young Sarawakians gain industry-relevant experience but also eases their financial worries, allowing them to focus on developing their skills. Altogether, these efforts strengthen Sarawak's competitive edge, attracting high-value industries that will drive economic growth.

Furthermore, by establishing the Sarawak Artificial Intelligence Centre and enhancing digital infrastructure, we are preparing Sarawak for a future where digital skills and connectivity are essential. This budget investment in technology-driven initiatives will enable us to keep pace with rapid advancements in the global economy and ensuring that Sarawak remains resilient and adaptable.

Tuan Speaker, this budget is a strategic step towards Sarawak's goal of becoming a high-income region. The investment in economic diversification is critical here. By focusing on agriculture, tourism, and high-tech industries, we are cultivating a resilient and diversified economy. This ensures that our growth is not solely dependent on any single sector, which is key to achieving sustainable, high-income growth.

Furthermore, by fostering skills in digital technology, STEM fields, and technical training, we prepare our workforce to excel in high-paying, future-focused careers. Together, these efforts positioned Sarawak to not only reach but sustain a high-income status.

Tuan Speaker, local councils are at the front lines of the government. And they are the third tier of the government that deals directly with the people. A local council like the Miri City Council has been facing serious financial constraints over the years. Firstly, there has not been any increase in the revenue income as the main revenue income from the assessment rate has not been increased since 2004 but a minimal 0.5% increase in 2024 in the case of the Miri City Council. That is a minimal increase in the interval of 20 years. At the same time, the Miri City Council expenses have increased tremendously over the years due to increase in costs of materials, services and wages. A city council like the Miri City Council in line with changing times and circumstances, the role has evolved significantly.

For example, the compulsory septic tanks desludging services costs the council an additional RM 5 to RM6 million a year. The waste management cost has increased in tandem with the increase in population. Moreover, the Miri City Council has also been upgrading Miri City in terms of various facilities and amenities.

The Miri City Council has also been actively promoting Miri as the destination for recreation and leisure by organizing more events and activities. This is to make Miri more lively and vibrant socially and economically. And in line with Miri City's vision to be green, smart and most liveable international resort city by 2030. And all these events and activities do cost the Miri City Council financially and other resources. Therefore, I urge the Sarawak Government to consider allocating more resources to the local councils so that they are in a position to continue to provide good services to the people.

Tuan Speaker, N.74 Pujut is an urban constituency but there are still pockets of residential areas like Piasau Jaya, Piasau Utara and Pujut Adong where most of the drainage is still earth drains. Earth drains give rise to flash floods, stagnant water, mosquito breeding, foul smell etc. local residents have long awaited the upgrade of earth drains to concrete drainage systems. Due to financial constraints, the Miri City Council can only deal with the problem on a piecemeal basis. Therefore, I urge the Sarawak Government to allocate part of the development funds in Budget 2025 toward this essential upgrade.

Concrete drains are crucial for effective water management, especially in heavy rains, which can prevent flooding, reduce mosquito breeding, and improve the overall hygiene and health of these communities. This project aligns with Miri City's transformation vision to become a green, smart, and most liveable international resort city, and also supporting sustainable infrastructure that enhances the quality of life for all residents.

Tuan Speaker, the introduction of Special Financial Assistance for Sarawakian students studying in higher learning institutions across Malaysia is commendable. The RM1,200 allocation per student is a thoughtful measure that provides essential support for students from lower-income families, easing their financial burden and enabling them to focus on their studies.

To further enhance this support, I propose that the Special Financial Assistance be structured in multiple tiers. Students who achieve and maintain excellent academic scores can be eligible for a higher amount of financial assistance, while still ensuring a baseline of RM1,200 per student. Additionally, I suggest introducing an additional incentive scheme that offers one free round-trip airfare per year to students studying outside of Sarawak who maintains a CGPA of 3.0 or above.

In other words, with good academic results. This approach would not only alleviate financial burdens but also motivate students to excel academically, helping us cultivate a talented, high-achieving generation that is well-connected to Sarawak and encouraged to contribute to its future. By investing in these students, we lay a strong foundation for a knowledgeable and skilled workforce, which is crucial for Sarawak's future as a high-income and competitive region.

Tuan Speaker, in recent years, our efforts to gain greater autonomy from the Federal Government have yielded significant achievements, demonstrating that Sarawak's continuous

economic growth and development are best driven by our own hands. These results underscore the importance of self-reliance and local decision-making in shaping our future. Therefore, reclaiming 35% of the parliamentary seats for Sarawak and Sabah is crucial, as it would empower Sarawak to advocate more effectively for policies that align with our unique needs and ambitions, paving the way for a stronger and more prosperous Sarawak.

Budget 2025 is a carefully constructed budget that prioritizes the well-being of every Sarawakian. It supports our next generation, advances infrastructure, protects the environment, and fuels economic growth through diverse, future-oriented sectors. This budget will indeed make an immediate impact, but, more importantly, it will shape Sarawak's trajectory for the better in the years and decades ahead.

Before I conclude my debate, I wish to take this opportunity to wish everyone in the chamber here a very Merry Christmas and Happy New Year 2025. So, to close, I give my full support to Budget 2025. It is a bold, forward-looking plan that promises a better quality of life for every Sarawakian. Let us work together to bring these ambitious goals to life for the benefit of our beloved Bumi Kenyalang. Thank you.

Timbalan Speaker: Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Pujut. Next, I would like to call upon the Ahli Yang Berhormat bagi Satok, please.

YB Dato Haji Ibrahim bin Haji Baki: Bismillahirrahmanirrahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh, Salam sejahtera dan Salam Sarawak Maju Makmur. Tuan Speaker, thank you, Sir, for allowing me to participate in the debate for the Supply (2025) Bill, 2024 in this august House. On Monday, the YAB Premier had tabled the 2025 Sarawak Budget which I can describe as a monumental step in Sarawak's development.

This is the biggest budget ever tabled, a record-breaking expansionary budget with an expected revenue of RM14.2 billion and ordinary expenditure of RM13.7 billion resulting in a budget surplus of about RM486 billion. If anyone is still in any doubt, whether Sarawak is in good hands, let the 2025 Sarawak Budget speak for itself. These figures show that whilst the Sarawak Government is proactively increasing allocation for the betterment of the *rakyat*, where no one is left behind, from cradle to grave, it has maintained a prudent and disciplined fiscal management policy.

Development For All

Tuan Speaker, the sum of RM10.9 billion, the biggest ever development expenditure allocation is a testament to the Sarawak Government's commitment to infrastructure development, facilities and connectivity to improve the lives of people at every nook and corner of Sarawak. I applaud the government's commitment to maintain the emphasis on rural areas where 62% of nearly two-thirds of the development expenditure. We no longer have to wait for 'KL' and the powers that be to decide on the level of development that we are entitled to. It is not only our responsibility, but it is also our duty to ensure that our people have access to good road, water, electricity and telecommunication infrastructure as well as healthcare facilities and schools. The allocation by the Federal Government is a pittance compared to what is needed to develop our state so there is sufficient basic infrastructure. Is the Honourable Member for Padungan, he's not here, thinking that we should defer all these projects for the betterment of our people?

Leveraging on future income to initiate projects that will benefit the people for years to come is an accepted norm including in the private sector where companies build buildings, buy equipment today, they can foresee a stream of future income that can pay for such outlay. The Honourable Member for Padungan must give cognizance to the fact that we are a responsible government and Sarawak is in good financial health as rated by Malaysians and foreign rating agencies. To say that we are putting our financial resources at risks is fear mongering, creating unnecessary panic and is very irresponsible. I am confident and I am very optimistic indeed that there will be many more to come under the leadership of the Right Honourable Premier and the Sarawak Government.

Present Challenges

Tuan Speaker, dalam pada itu, kita berhadapan dengan *unnecessary challenges*. Ada suara-suara sumbang *mosquito-ing*. Sebab apabila kita makmur, ada yang cemburu. Itu lah, bila ada duit susah, tak ada duit pun susah, lagi susah. When we are prosperous like now, they want to create problems. But no problem for us Sarawakians, we take it as a '*happy problem*'. *Pokoknya* negeri kita maju makmur, kehidupan rakyat kita jaga, rakyat berbilang kaum, agama dan budaya hidup dengan aman damai dan harmoni. Banyak mata merah *you*...banyak mata merah. Bukan *Sarawakians* tapi luar dari wilayah *kita tok* wilayah Sarawak. Ada seorang pemimpin kanan yang bukan calang-calang yang sudah dipencenkan oleh rakyat di kawasannya sendiri pun buat komen bukan-bukan. He has crossed the line!

Apabila dia jadi ketua, kita mohon peruntukan pembangunan sebagai hak kita dengan Putrajaya, dia kata kita tidak maju sebab kita malas. Astaghfirullahalazim. Rakyat Sarawak tidak malas, kita kuat kerja dan sekarang lihatlah hasilnya. Nah, bila maju dia pula suruh kita bantu negeri-negeri lain di Semenanjung. *Terbalit dunia! Terbalit dunia you*. Yang seharusnya menjaga negeri-negeri dalam Malaysia ialah Putrajaya, bukan kita. That's the concept of federalism. Ada pula seorang bekas pemimpin kanan, Menteri Kewangan, bekas Menteri Kewangan apabila kita menuntut hak-hak kita dan menuntut undang-undang kita dihormati, dia pula kata kita tidak *ekot* perjanjian. Kononnya, bekas Ketua Menteri kita Tun Rahman yang mencadangkan hasil minyak dan gas diserahkan kepada *federal*. Pertamanya, sik *masuk akal* kita *nyerah* sumber hasil kita di mana ketika itu Sarawak jauh kebelakangan. Kalau benar pun, mesti ada jangka masa, jangka masa ataupun tempoh untuk perjanjian tersebut *direview*. Kedua nya, Tun Rahman sudah tidak ada, mana nak mengesahkan? Siapa nak mengesahkan? Jadi tidak masuk akal lah. We are law abiding citizens. We never reneged on any agreement. At the same time, *janganlah* double standard. Our existing laws have not been repealed and the laws enacted by this august House must be respected by others as well.

Continental Shelf

Sekarang, macam-macam articles keluar mengenai Sarawak. *Antaranya*, by the so-called marine lawyer *lah*, former law minister *lah macam-macam*. Dulu senyap sahaja. Apa pun, to our detractors, I like to point out in particular on our Continental Shelf which is a subject of much discussion recently. Sarawak's Order in Council 1954 was made by the then British Monarch, Queen Elizabeth II, pursuant to the Colonial Boundaries Act 1895. By that Order, the boundaries of Sarawak were extended to include the areas of the Continental Shelf being the seabed and its subsoil which lies beneath the high seas contiguous to the territorial waters of Sarawak. Although the limit of the Continental Shelf was not specifically stated in the Order, in the 1954 Order but what constitutes the Continental Shelf was clearly stated to be the seabed and its subsoil which lies beneath the high seas contiguous to the territorial waters of Sarawak.

Mining Lease Issued over the Continental Shelf

Now in 1952, the then Sarawak Government issued a mining lease to Sarawak Oilfields Limited (SOL), a wholly owned subsidiary of the Royal Dutch Shell. After the 1954 Order in Council, by a deed made on the 13th of May 1956, the mining area in the said Mining Lease was extended to cover the Continental Shelf, giving SOL the rights to exploit and mine the petroleum lying or being within the area of the Continental Shelf.

Therefore, since 1956, Sarawak have exercised rights over the exploitation and mining of petroleum in the area of the Continental Shelf which is within the extended boundaries of Sarawak. Now in 1958, the Sarawak Legislature, then known as the Council Negri, passed the Oil Mining Ordinance, 1958 (Cap. 85) to regulate oil mining in Sarawak, including the Continental Shelf. The Sarawak Land Code 1958 defines "*State land*" to include the foreshore and the bed of the sea within the boundaries of Sarawak as extended by the Sarawak (Alteration of Boundaries) Order in Council, 1954.

Limits of the Continental Shelf and Territory of Sarawak

As to the limit of Sarawak's Continental Shelf, the Geneva Convention on the Continental Shelf 1958 stipulates the term "*Continental Shelf*" is used as:

- (a) Referring to the seabed and the subsoil of the submarine areas subject to the coast but outside the area of the territorial sea, to a depth of 200 metres or, beyond that limit, to where the depth of the superjacent waters admits of the exploitation of the natural resources of the said areas.

Jadi, Geneva Convention defined the boundaries bukan ikut distance, dia ikut the depth. Sekarang ikut distance 200 nautical miles but the Geneva Convention was the first one to define "Continental Shelf". Maknanya dia pakai depth, 200 metres down there and dia cakap sampai kita temu minyak. That means it's more than 200 nautical miles, it can be more than 200 nautical miles isn't it? Now,

- (b) To the seabed and subsoil of similar submarine areas adjacent to the coasts of the islands.

Now in the premises, the territory of Sarawak *ya*, includes the Continental Shelf beyond its territorial waters up to a depth of 200 metres or beyond that limit to where the depth of the superjacent waters allows for exploitation of the natural resources in the seabed and subsoil. 200 meter *bawah sampe kelak jumpa minyak ya*. It can be more than 200 nautical miles. That was the Geneva Convention. So, to the so-called "*marine lawyer*", there is no issue on the Continental Shelf not being properly defined in the said Order in Council in 1954 because the Geneva Convention 1958 clearly stipulates it *ya* before the other laws came in which I will explain later.

Now, the territory of Sarawak was the territory immediately before Malaysia Day as provided by Article (3) of the Federal Constitution, contained in the Federal Constitution Article 1(3) includes the Continental Shelf outside the territorial seas as defined by the Geneva Convention of the Continental Shelf 1958. *Jadi Federal Constitution ada ya.*

On these well documented historical facts, that part of the Continental Shelf which is within the extended boundaries of Sarawak is part of Sarawak's territory and Sarawak had before Malaysia Day exercised rights to or over the petroleum resources found in the Continental Shelf by including the areas of the Continental Shelf within its boundary in a mining lease issued to SOL.

Legislative Authority over the Issuance of Mining Leases

Under the Federal Constitution, mining leases and certificates are the legislative authority of the state by virtue of Item 2(c) in the State List (List II) of the Ninth Schedule of the Federal Constitution. Therefore, Sarawak has the legislative and executive power authority over the issuance of mining lease and certificate to regulate oil mining, including in the Continental Shelf. In fact, item 8(j) of List I Federal List in the Ninth Schedule read as follows, State List *ada*. Federal List *ada*. *Mesti isu maok lesen, kalau tak ada lesen, nadai iya boleh operate kan?* So, it's very clear, *ya*. So, you *tengok*, read as follows, "*8. Trade, commerce, industry, including subject to Item 2(c) in the State List: The Development of mineral resources; mines, mining, minerals and mineral ores; oils and oilfields; purchase, sale, import and export of minerals and mineral ores; petroleum products; regulation of labour and safety in mines and oilfields;*"

Very clearly stated. Therefore, the federal legislative power over the development of mines, mining, oil, oilfields can only be exercised subject to Item 2(c) of the State List, in other words, subject to the state powers to issues prospecting licence, mining leases, certificates for the development of mines, mining, oils and oilfields under the Mining Ordinance. *Ya. Very clear. Siapa maok operate, mesti mintak lesen. Jangan semberono saja.*

The Oil Mining Ordinance 1958 which provides for the powers of the issuance of prospecting licenses, mining leases and certificates to regulate oil mining onshore and offshore Sarawak

continues to be valid as a State law by reason of Section 73 of the Malaysia Act 1963. *Masuk lagi* Malaysia Agreement 1963, Section 73. Therefore, the development of mines, mining, oils and oilfields which have to be subject to prospecting licences, mining leases, and certificates issued, must be issued under the Oil Mining Ordinance.

The Proclamation of Emergency 1969 was annulled by both Houses of Parliament in December 2011, *ya*. Therefore, by virtue of Article 150(7) of the Federal Constitution, the Emergency Ordinance No. 10 lapsed, automatically lapsed six months later in June 2012. Thus, the Continental Shelf Act and the Petroleum Mining Act cease to apply to Sarawak. The 1966? Bye-bye. Cease to apply to Sarawak because the Emergency Ordinance was uplifted, *ya*, cease to apply to Sarawak as from June 2012. With that, it means OMO 1958 is reborn, reborn, *hidup semula mulai Jun 2012 apabila* Emergency Ordinance was uplifted.

Jadi, when the Emergency (Essential Powers) Ordinance No. 10 was promulgated pursuant to the Proclamation of Emergency 1969, the Oil Mining Ordinance was not repealed. Even then the OMO was never repeal, even during the proclamation emergency, *dia lupa*, 1969, *ya*. *Jadi*, although the Continental Shelf Act 1966, Petroleum Mining Act 1966 was extended to Sarawak, OMO was never repealed during the emergency, period.

During this period of emergency, the Federal Government requested the State Government to assign the Mining Lease issued to SOL in 1952 to the Federal Government, by a Deed of Assignment dated 18th March 1971 (*“the Deed”*). In the recital of the Deed of Assignment, *ya* Federal *minta kita* assign all the mining lease issued to the petrol *apa nama*, guys operate in Sarawak to be assign to them in 1971, assignment of all these mining lease. *Tapi*, in the recital to the Deed of Assignment in 1971, the rights of the state to issue the mining lease and that the mining area included the Continental Shelf were acknowledged by parties to that deed which include the Federal Government ...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Ahli Yang Berhormat bagi Satok, if I can interject...*(Interruption)*...

YB Dato Ibrahim bin Baki: Okay. Okay ...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: On that very point that you are saying ...*(Interruption)*...

YB Dato Ibrahim bin Baki: I will do it quickly ...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: It means that, from all your submission so far, the sovereign rights to our natural resources are indigenous to Sarawak, *ya*, be it under whatever *lah ya*. So, in other words, the acts of parliament, or whatever proclamation order, under the emergency and things like that, still, it's what do you called that? Did not remove ...*(Interruption)*...

YB Dato Ibrahim bin Baki: was not removed ...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: The sovereign rights of Sarawak to each natural resources which include those in the Continental Shelf. Do you agree?

YB Dato Ibrahim bin Baki: Yes, I do agree. So long as not its being repealed, our rights are still there. It was never repealed. Of course, during the emergency, the laws excerpt into our laws, but there's nothing much we can do. Period of emergency...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: On that point...*(Interruption)*...

YB Dato Ibrahim bin Baki: Ya?

Timbalan Speaker: No one in Sarawak has given up that right? ...*(Interruption)*...

YB Dato Ibrahim bin Baki: No.

Timbalan Speaker: Be it Tun Rahman or anybody? Nobody has the legal rights to surrender our sovereign rights.

YB Dato Ibrahim bin Baki: Nobody.

Timbalan Speaker: To our natural resources?

YB Dato Ibrahim bin Baki: Nobody ever.

Timbalan Speaker: Correct *lah*?

YB Dato Ibrahim bin Baki: Yes. If you do surrender, that you are a betrayer, *ya*, but subjected to the Federal laws of course, Malaysian law *ya*. And it is in the ambit of 1963, the Cobbold Commission and the IGC, no issue *ya*? But, if we want to consent this DUN, this august House, there's no issue. Other than that, if you do that alone, I'm sorry to say *ya*?... (*Interruption*)...

Timbalan Speaker: Point also, Yang Berhormat because this is a very interesting point that you are raising, interests of Sarawak are actually of the upper most. There's no law, *ya*? There's no law that Sarawak had legislated to surrender its rights to the Federal or whatever...(*Interruption*)...

YB Dato Ibrahim bin Baki: No...(*Interruption*)...

Timbalan Speaker: No, right?

YB Dato Ibrahim bin Baki: Yes. As far as the august House is concern, there is none. I think at the moment, None? Zero. Okay? Thank you, Tuan Speaker, for the clarification.

Sarawak's Rights Unaffected by Malaysia's Claim to the Continental Shelf

In Malaysia, Tuan Speaker, in Malaysia, the Continental Shelf is defined by the Continental Shelf (Amendment) Act 2009 as follows, "*Continental shelf*" means the seabed, subsoil of the submarine areas that extend beyond the territorial seas:

- (a) "*throughout the natural prolongation of the land territory of Malaysia to the outer edge of the continental margin as determined in accordance with section 2B; or*
- (b) *to a distance of 200 nautical miles from the baseline from which the breadth of the territorial sea is measured in accordance with the Baselines of Maritime Zones Act 2006 [Act 660] where the outer edge of the continental margin does not extend to that distance,*"

Jadi, in 2009, Malaysia buat satu undang-undang. Kita buat undang-undang defining the Continental Shelf in 2009, *tak pakai depth lagi, dah pakai distance 200 nautical miles* which we believe we are sticking to it. Not three nautical miles, but 200 nautical miles. Yes, but shall not, all these shall not affect the territory of the state or the limits of the territorial waters of the state and the rights and powers of the state authorities therein.

Therefore, the rights of Sarawak to regulate petroleum mining in the Continental Shelf which had been exercised before Malaysia Day are not affected or prejudiced by Malaysia's claims to sovereignty over the Continental Shelf under the United Nation Law of the Sea (UNCLOS) as what has been contended by this so-called "*marine lawyer*". Sarawak will continue to exercise its constitutional authority under Item 2(c) of the State List to regulate petroleum mining in the Continental Shelf by the issuance of exploration licence and mining leases or certificates pursuant to its Oil Mining Ordinance.

Although Section 2 of the Petroleum Development Act 1974 (PDA 74) purports to vest petroleum in PETRONAS vide a vesting order prescribed in the First Schedule thereto the PDA did not repeal the Oil Mining Ordinance, none, and did not exempt PETRONAS complying with constitutionally valid state law.

The only law that PETRONAS is exempted from complying with is the Petroleum Mining Act 1966, can look at Section 8 of the PDA 1974. If Parliament then had intended PETRONAS to be exempted from any other laws, whether State or Federal, in regard to its upstream businesses or activities, Parliament would have spelt out such exemption in the PDA. Therefore, the PDA and the Sarawak Oil Mining Ordinance (OMO) must, must coexist, PDA and OMO must coexist, and both legislations, of course, must be complied with, okay.

Sarawak is not making unreasonable or baseless claims to the oil and gas resources in the seabed and subsoil of the Continental Shelf. Sarawak expects all parties undertaking the prospecting, exploration and mining of petroleum both onshore and offshore of Sarawak to respect its laws and the Federal Constitution which confers on Sarawak the right to issue prospecting licences, mining licences and certificates for mining of petroleum both onshore and in the Continental Shelf.

The Oil Mining Ordinance is a legislation which is within the legislative competence of the Sarawak legislature to enact. This Ordinance remains valid and in force and has not been repealed. Whoever operates in Sarawak must, as I said earlier, must comply with all the relevant State laws such as Oil Mining Ordinance (OMO) and the Distribution of Gas Ordinance, 2016 (Cap. 72).

At the same time, Tuan Speaker, I would like to also comment on an article written by a former Minister for Law, my friend *Iah*, Zaid Ibrahim quoting the Batu Puteh ruling and said it will affect our claims relating to our rights over the Continental Shelf. While he is entitled to his opinion, our position is very clear. That is Sarawak's rights over the Continental Shelf is not a dispute between two sovereign states, as in the Batu Puteh case, and therefore, the principles of international laws cannot apply. Correct, Tuan Speaker?

Timbalan Speaker: Since you asked me, I would like to be obliged to put upon to. I think the Federal Government being the representative of Malaysia, ya?

YB Dato Ibrahim bin Baki: Ya.

Timbalan Speaker: Visibly international treaty is entrusted to safeguard all interests of Malaysia or component states including interest of Sarawak. So as far as domestically, they should be bound by domestic laws, within us, within Malaysia. But outside Malaysia against other nations worldwide, they are entrusted, they are what they call that, they are holding a trust to uphold the interest, whatever interest. Do you agree?

YB Dato Ibrahim bin Baki: I agreed. I concurred to that, Tuan Speaker, 100%. 101%.

This issue relating to whether the state's rights are affected by Malaysia's claim to sovereignty under international law over the Continental Shelf should be decided based on domestic laws including the Federal Constitution, not the international law. Batu Puteh does not apply in our case here. In any event, Sarawak never relinquished rights over the seabed and the subsoils forming the Continental Shelf. These areas are state land, and the state even has declared a marine park over some of the areas offshore Sarawak. Nobody contests to that.

Sarawak's Significant Contributions

The rights of the Sarawak Government to see that its laws are complied with should not be questioned by any quarters. They must not be any encroachment on Sarawak's rights and legislative authorities expressly enshrined in the Federal Constitution.

Yes, Sarawak has contributed enormously to the national economic wellbeing as far as the oil and gas sector is concerned since the coming into force of the PDA. Those distractors who said that Sarawak does not want to honour the cash payment including one, *yalah*, former Minister for Finance who said that we do not want to honour the cash payment, and those who disrespects Sarawak's enormous contribution to the national economic wellbeing and an insult to Sarawakians.

Satok Constituency

Jadi, Tuan Speaker, I am about to wind up now. It has been a long time already. Tuan Speaker, on my constituency, short one, one minute. I thank the Sarawak Government for the establishment of the Digital Innovation Centre in Satok which will be completed soon. This will boost the local economy where start-ups and SMEs can benefit from having a base for their business.

I also suggest that the government consider investing in sports development in Satok particularly in recreational sports. Currently, we have the Satok Sports Centre at Padang SLPAS near Kampung Nombor which is utilised fully by residents to play futsal, *sepak takraw* and pickleball. Recreational sports are essential in fostering an active society and maintain health particularly for the middle age group. I suggest that the Satok Sports Centre be upgraded to allow a higher capacity of games being played concurrently as well as the space to play other newer games that might be rising in popularity.

In conclusion, Tuan Speaker, the Right Honourable Premier delivers. This government delivers. GPS delivers. We walk the talk. With that I beg to fully support the Supply (2025) Bill, 2024 tabled before this august House. Thank you, Tuan Speaker.

Timbalan Speaker: Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Satok for your profound, well-researched, submission actually, *ya*. Just like a submission in the court of law. I believed this is the first kind of a legally rich submission in this chamber which I have heard. Thank you very much. Yang Berhormat Tellian, please.

YB Encik Royston bin Valentine: Terima kasih, Tuan Speaker. Selamat petang, Salam sejahtera, Salam Sarawakku Sayang. Terima kasih atas peluang kepada Tellian untuk turut serta dalam perbahasan Rang Undang-undang Perbekalan (2025), 2024 yang turut dibahaskan oleh keseluruhan Ahli Dewan dalam tiga hari ini.

"Together Building a Prosperous Future" adalah tema yang tepat untuk Bajet Sarawak 2025 yang bertujuan untuk membangunkan Sarawak dengan cara yang inklusif dan mampan sekali gus memastikan kesejahteraan rakyat terjamin sambil memacu pertumbuhan ekonomi yang berdaya saing. Belanjawan 2025 adalah yang terbesar dalam sejarah Sarawak dan mencerminkan komitmen kerajaan untuk memajukan ekonomi serta meningkatkan kesejahteraan rakyat melalui pelbagai inisiatif pembangunan. Dengan fokus kepada pengembangan dan kesejahteraan, belanjawan ini diharapkan dapat memenuhi keperluan masyarakat Sarawak secara keseluruhan.

Dalam belanjawan kali ini, Kerajaan Sarawak sekali lagi memberikan fokus lebih kepada pembangunan luar bandar dengan 62% daripada perbelanjaan pembangunan, iaitu RM6.8 bilion diperuntukkan untuk pembangunan luar bandar. Ini menunjukkan penekanan yang lebih besar terhadap pembangunan kawasan luar bandar sentiasa menjadi keutamaan kepada Kerajaan Sarawak agar dapat merapatkan jurang pembangunan antara kawasan bandar dan luar bandar.

Tuan Speaker, perbahasan saya akan lebih fokus kepada kawasan DUN Tellian yang amat perlu diambil perhatian dan tindakan sewajarnya oleh Kerajaan Sarawak dan Kerajaan Pusat juga pada ketika ini. Seperti yang kita semua sedia maklum, ada perkara yang di bawah bidang kuasa Kerajaan Pusat agak lambat diambil tindakan dan apatah lagi apabila peruntukan yang sangat terhad juga yang diberikan. Oleh itu, kita di peringkat Kerajaan Sarawak nampaknya harus mengambil inisiatif sendiri dengan alternatif lain yang boleh membantu memenuhi keperluan

mendesak rakyat kita agar Sarawak, rakyat Sarawak, terus menikmati kemajuan dan tidak ketinggalan daripada arus pembangunan.

Infrastruktur

Tuan Speaker, seperti biasa, perkara pertama adalah berkaitan infrastruktur asas. Pembangunan infrastruktur seperti jalan raya, bekalan elektrik dan bekalan air terawat akan terus menjadi keutamaan untuk dilaksanakan bagi memastikan akses yang lebih baik kepada penduduk luar bandar khususnya.

Jalan Raya

Bagi kawasan Ulu Dalat yang melibatkan 25 buah rumah panjang, 10 di kawasan Nanga Baoh dan 15 di kawasan Ulu Baoh, ada 25 buah rumah panjang di kawasan berkenaan yang sebelum ini sudah diluluskan pembinaan jalan raya sepanjang 11 km tetapi berlaku masalah yang tidak dapat dielakkan menyebabkan projek ini tidak dapat diteruskan. Masalah ini sudah pun saya suarakan semasa persidangan pada November 2023 yang lepas. Oleh itu, saya mohon pihak kerajaan untuk memastikan dan mengambil tindakan sewajarnya dengan kadar segera berkaitan dengan masalah ini.

Manakala bagi kawasan Bukit Inkerbai dan Lubok Bemban, hakisan jalan raya yang teruk telah berlaku disebabkan arus air Batang Mukah yang kuat dan banjir yang melanda kawasan Sungai Tajam. Penduduk kawasan berkenaan sering kali memohon bukan saja untuk menaik taraf malahan untuk membina, memberikan, menyampaikan ataupun membuat kaedah baharu yang dapat menyelesaikan masalah jalan berkenaan kerana hanya jalan berkenaan adalah satu-satunya laluan untuk orang di kawasan Bukit Inkerbai dan Lubok Bemban untuk keluar ke bandar.

Situasi yang sama juga berlaku bagi Jalan Tingkas Sebakong yang mana jalan ini sangat rendah dan sering ditenggelami air. Jadi, saya mengharapkan bagi kedua-dua masalah ini pihak kerajaan akan dapat mengambil tindakan sewajarnya untuk mengatasi masalah-masalah ini dan saya juga ingin mengucapkan terima kasih kepada pihak kerajaan sebab yang sebelum ini saya pernah menyebut berkaitan dengan kes yang sama di kawasan Jalan Lubok Babi juga di kawasan yang berkenaan yang sudah pun dinaik taraf dan dibina *culvert* yang lebih besar untuk mengatasi masalah berlakunya putus hubungan jalan apabila berlakunya banjir.

Tuan Speaker, saya juga memohon maklum balas berkaitan status cadangan pembinaan jalan baharu seperti berikut:

- (a) Jalan Sebakong, Ulu Sikat ke Lubok Bemban;
- (b) Jalan Tellian *Bypass*, Mukah;
- (c) Projek jalan di Kampung Tellian Ulu melibatkan pembinaan jalan Standard R1 JKR sepanjang 1.5 km;
- (d) *Alternative Access Road to Petanak Scheme*; dan
- (e) Permohonan jalan pertanian akses darat ke Kebun Rumbia yang dikemukakan oleh pekebun rumbia di Kampung Tellian Tengah.

Saya juga ingin mencadangkan agar jalan-jalan kampung di sekitar DUN Tellian dinaik taraf dan dilebarkan secara berperingkat bagi melancarkan aliran trafik dan keselamatan pengguna jalan raya berkenaan. Kampung-kampung yang menghadapi masalah jalan sempit adalah seperti Kampung Petanak Hulu, Kampung Petanak Hilir, Skim Penempatan Semula Kuala Lama, Kampung Judan, Kampung Penat, Kampung Tellian Hulu, Kampung Datuk dan Kampung Sungai Pegai.

Bekalan Air Terawat

Sekali lagi saya bangkitkan isu berkaitan bekalan air terawat di kawasan DUN Tellian. Saya mohon maklum balas dan tindakan sewajarnya daripada pihak kerajaan untuk projek-projek yang

sudah dipohon dan sebahagiannya sudah pun diluluskan, namun proses pelaksanaannya belum lagi kunjung tiba. Projek-projek yang saya maksudkan adalah seperti berikut:

- (a) *Mukah Water Treatment Plant Project*;
- (b) *Mukah Water Supply System Project*;
- (c) Projek Bekalan Air Luar Bandar Jalan Lubok Bemban / Bukit Inkerbai;
- (d) Projek Bekalan Air Luar Bandar Jalan Ulu Sikat, Sebakong; dan
- (e) Projek Bekalan Air Luar Bandar (BALB) Kawasan Sungai Arip, Bahagian Sibu, Ulu Baoh (Daerah Dalat) dan Sebakong (Daerah Mukah) adalah di bawah grid yang sama.

Saya juga memohon maklum balas daripada pihak kerajaan berkaitan pelaksanaan projek SAWAS di seluruh kawasan DUN Tellian. Apakah status semasa pengoperasian semasa projek SAWAS dan adakah projek SAWAS baharu yang diluluskan untuk kawasan DUN Tellian pada tahun ini?

Bekalan Elektrik

Tuan Speaker, saya mohon maklum balas berkaitan status permohonan bekalan elektrik di seluruh kawasan DUN Tellian setakat hari ini, dan saya mohon untuk dipercepatkan projek-projek yang telah memohon di bawah Skim ALAF dan skim-skim lain yang ditawarkan yang telah pun dipohon oleh rakyat di kawasan saya memandangkan ramai daripada kalangan pemohon yang sudah bertanya, apakah status permohonan mereka terutamanya di kawasan rumah panjang di Ulu Baoh dan Nanga Sikat?

Di kesempatan ini juga, saya ingin merakamkan ucapan terima kasih kepada pihak Kerajaan Sarawak yang berkaitan dengan penyediaan bekalan elektrik ini di mana Kerajaan Sarawak telah melaksanakan Projek Pemasangan Lampu Jalan di sepanjang jalan dari Jambatan Kuning Mukah sehingga ke simpang Lapangan Terbang Mukah yang sedang dilaksanakan ketika ini.

Pembangunan Fizikal

Tuan Speaker, saya ingin menyentuh berkaitan projek-projek yang telah diluluskan di bawah *Projek Rakyat Alternative Funding*, RMK dan Agensi Pembangunan Delta Rajang (RADDA). Projek-projek di kawasan DUN Tellian yang telah dicadangkan di bawah RADDA adalah seperti berikut:

- (a) Projek New Mukah Integrated Market and Supporting Facilities berjumlah 40 juta;
- (b) Projek Pengawalan Hakisan Pantai Petanak, Daerah Mukah berjumlah 20 juta;
- (c) Projek Anjung Ria SENAGA Mukah berjumlah 25 juta; dan
- (d) Projek Medan Selera Kala Dana Mukah bernilai 13 juta.

Manakala projek-projek lain yang sudah diluluskan di bawah *Projek Rakyat Alternative Funding* dan RMK adalah seperti:

- (a) Projek Waterfront Mukah – 60 juta;
- (b) Projek Pemulihan Tebingan Batang Mukah di antara Sungai Penakub dan Sungai Tellian – 40 juta;
- (c) Pemasangan *smart traffic light* di persimpangan Jalan Wawasan dan Jalan Setia 2; dan
- (d) Naik taraf sistem lampu isyarat kepada *smart traffic light* di persimpangan Jalan Haji Mohd Pauzi dan Jalan Orang Kaya Setia Raja.

Saya memohon agar kementerian yang terlibat dalam projek-projek yang saya sebutkan tadi untuk memberikan maklum balas berkaitan status pelaksanaan projek berkenaan. Saya juga memohon agar kakitangan teknikal dan sokongan di agensi-agensi kerajaan yang terlibat dalam pelaksanaan projek-projek ini dapat ditambah bilangannya seimbang dengan bebanan kerja yang mereka pikul.

Tuan Speaker, sekiranya projek-projek yang saya sebutkan sebentar tadi berjalan dengan lancar, saya amat yakin sasaran "*Tellian All Accessed 2030*" yang saya letakkan akan dapat dicapai dan ini bermakna pada tahun 2030, seluruh DUN Tellian akan dihubungi oleh jaringan jalan raya, bekalan elektrik, bekalan air terawat dan jaringan telekomunikasi yang baik. Secara ringkasnya, kemajuan pembangunan di DUN Tellian melambangkan tahap kemajuan Bahagian Mukah dalam skop yang lebih besar. *Enti Tellian enda mansang, Sarawak enda mansang*. Ini bermaksud, kemajuan setiap kawasan DUN yang ada melambangkan sepenuhnya kemajuan Sarawak secara keseluruhan.

Perkhidmatan Kesihatan

Tuan Speaker, selain daripada keperluan untuk menyediakan hospital baharu di Mukah, perkhidmatan kesihatan yang lain juga amatlah penting untuk ditambah baik bagi memenuhi keperluan penduduk dari seluruh Bahagian Mukah khususnya. Kemudahan yang saya maksudkan adalah seperti Klinik Kesihatan, Pejabat Pergigian dan Kuarters Kakitangan Kesihatan, Klinik Kesihatan Ibu dan Anak serta Pejabat Kesihatan Bahagian Mukah yang ada ketika ini pun berada dalam keadaan daif dan tidak kondusif dalam menyediakan perkhidmatan kesihatan yang baik untuk masyarakat. Oleh itu, saya mohon agar kemudahan-kemudahan ini dapat disediakan di Mukah dengan lebih terancang.

Seterusnya adalah isu kekurangan kakitangan perubatan di Hospital Mukah. Saya mohon pihak kementerian untuk memastikan bilangan pegawai perubatan dan jururawat terlatih, jururawat masyarakat, jururawat pergigian dan jururawat lelaki yang bertugas di Hospital Mukah adalah mencukupi. Perabot serta kelengkapan dalam bilik rawatan dan wad Hospital Mukah juga perlulah ditambah baik.

Tuan Speaker, seterusnya ini berkaitan dengan perumahan. Saya memohon agar dibina lebih banyak rumah mampu milik di Mukah terutamanya di tanah yang sudah pun dikenal pasti iaitu di Lot 748, Lot 981 dan Lot 737 Mukah Land District yang mana tanah-tanah ini adalah di bawah hak milik HDC yang mana akan sudah pasti memudahkan lagi proses-proses pelaksanaannya nanti. Tambahan pula, Yang Amat Berhormat Premier pun telah menyatakan persetujuan terhadap permohonan ini dalam ucapannya di Majlis Pemimpin Bersama Rakyat yang diadakan di Mukah pada bulan Ogos yang lepas. Saya mohon diberikan kuota yang seimbang untuk DUN Tellian memandangkan dalam Bajet 2025 ada diperuntukkan untuk tujuan ini.

Saya juga memohon maklum balas daripada pihak kementerian berkaitan status terkini cadangan empat Skim Pembesaran Kampung yang baharu, iaitu di SPK Tellian Fasa 1 (*Stage 2*), SPK Tellian Fasa 2 (*Stage 1*), SPK Sg. Ragel / Sg. Pegel dan SPK Petanak Fasa 2. Saya difahamkan SPK-SPK berkenaan sudah pun diluluskan. Bilakah proses permohonan lot tanah bagi SPK-SPK berkenaan dibuka kepada orang awam?

Tuan Speaker, Skim Pembesaran Kampung ini memberi banyak manfaat kepada rakyat, apatah lagi dengan pembahagian lot-lot tanah kepada penduduk yang masih belum memiliki rumah dan tanah sendiri. Namun, kaedah pemilihan untuk penerima lot-lot SPK ini haruslah dikaji semula agar tidak menimbulkan masalah kepada semua pihak sama ada di peringkat agensi pelaksana mahupun di peringkat pemohon.

Tapisan yang lebih telus haruslah dilakukan di peringkat panel pemilihan dan tindakan yang lebih tegas perlu diambil terhadap permohonan yang memberi maklumat palsu. Ini adalah bagi mengelakkan masalah-masalah seumpama ini memberikan tempias yang buruk kepada pemohon-pemohon yang betul-betul layak dan amat memerlukan.

Saya juga memohon agar pihak Land and Survey menyelesaikan segera masalah penduduk perumahan yang belum mendapat surat hak milik tanah individu di beberapa taman perumahan di Mukah seperti Taman Desa Kenanga dan Taman Desa Cempaka yang mana *developer* yang bertanggungjawab terhadap perkara ini sudah pun hilang daripada radar.

Ketua Masyarakat dan Ketua Kaum

Tuan Speaker, memanjangkan pertanyaan daripada penduduk di kawasan DUN Tellian, saya ingin bertanya, bilakah Kerajaan Sarawak dapat meluluskan jawatan Ketua Masyarakat dan Ketua Kaum di kawasan Daerah Mukah dan Daerah Dalat yang telah dipohon bagi jawatan-jawatan berikut:

- (a) Pemanca Iban dan Pemanca Cina bagi Daerah Mukah;
- (b) Penghulu Iban Batang Mukah bagi kawasan ulu;
- (c) Penghulu Melanau bagi kawasan Kuala Lama, Mukah; dan
- (d) Ketua Kaum bagi Kampung Penat dan SPK Petanak.

Saya berharap agar pertimbangan untuk meluluskan pelantikan jawatan-jawatan penting ini dapat ditentukan segera memandangkan permohonan ini sudah pun lama dihantar.

Tuan Speaker, saya setuju dengan Tebedu dan Lingga berkaitan peranan penting dan sumbangan besar KMKK di Sarawak ini yang banyak membantu sebagai pemudah cara pelaksanaan dasar-dasar kerajaan di peringkat akar umbi. Oleh itu, saya juga ingin menyeru kepada pihak kerajaan agar dapat mempertimbangkan elaun pemimpin-pemimpin di peringkat akar umbi ini dinaikkan sewajarnya selari dengan bidang tugas dan tanggungjawab mereka.

Dan sebagai tambahan, dicadangkan juga agar diwujudkan skim-skim bantuan khas kepada KMKK yang telah tamat tempoh perkhidmatannya, sekurang-kurangnya selepas tamat perkhidmatan golongan ini tidaklah hilang 100% sumber pendapatannya dan sebagai penghargaan juga atas khidmat bakti yang telah mereka curahkan selama dalam perkhidmatan sebagai KMKK.

Pembangunan Sukan

Tuan Speaker, tahniah diucapkan kepada semua yang terlibat dalam memastikan Sarawak menjadi juara keseluruhan untuk SUKMA dan Para SUKMA Ke-21 yang baru diadakan baru-baru ini. Ini adalah kejayaan berganda yang kita peroleh hasil daripada komitmen tinggi Kerajaan Sarawak dalam memastikan dua temasya sukan berprestij di Malaysia ini dapat dilaksanakan dengan jayanya di Bumi Kenyalang ini.

Mukah merupakan salah satu daripada sembilan *venue* untuk SUKMA Sarawak 2024. Bola sepak, bola jaring dan judo adalah tiga acara sukan yang dipertandingkan di Mukah yang mana sukan bola sepak menjadi tumpuan utama walaupun kita tidak mendapat pingat daripada sukan berkenaan. Namun, sokongan padu dan minat daripada penduduk sekitar sentiasa memenuhi *venue* pertandingan sehinggalah ke perlawanan akhir.

Selari dengan keperluan dan penglibatan aktif rakyat di sekitar Mukah berkaitan dengan pelbagai jenis sukan yang ada, sudah tentu kemudahan-kemudahan sukan yang lengkap amatlah diperlukan. Dalam Majlis Pemimpin Bersama Rakyat yang dihadiri oleh YAB Premier pada 13 Ogos 2024 bertempat di Kingwood Resort Mukah, YAB Premier telah bersetuju secara prinsipnya untuk merealisasikan cadangan pembangunan Stadium Mukah Fasa 2 yang melibatkan pembinaan *indoor stadium*, padang hoki, kolam renang dan gimnasium. Oleh itu, saya memohon agar tindakan lanjut berkaitan cadangan projek ini dapat dilaksanakan segera oleh agensi berkaitan.

Bola Sepak Sarawak

Tuan Speaker, saya senada dengan Serembu bahawa zaman kegemilangan sukan bola sepak Sarawak haruslah dikembalikan. "*Small Club with a big heart*" Kuching City FC membawa identiti yang tersendiri di pentas tertinggi Liga Super Malaysia. Tahniah kepada KCFC atas pencapaian yang sangat membanggakan. Apa yang dicapai ketika ini bukanlah datang dengan mudah, dan sudah pasti memerlukan komitmen, usaha yang kuat dan pengorbanan yang tinggi.

Oleh itu, dicadangkan agar Kerajaan Sarawak turut memberi sokongan penuh kepada KCFC dalam memastikan pasukan ini melangkah lebih jauh sehingga ke peringkat Asia. Kita letakkanlah kepercayaan kepada KCFC untuk membawa nama Sarawak di peringkat yang lebih tinggi berbanding kita menyediakan menghantar satu lagi pasukan yang mewakili Sarawak.

Manakala Persatuan Bola Sepak Sarawak bolehlah terus fokus kepada agenda pembangunan bersama pihak SSC dan MSN, di samping, penganjuran kursus berkaitan kejurulatihan, kepengadilan dan penganjuran liga tempatan di pelbagai peringkat umur untuk menghasilkan pemain-pemain pelapis yang berkualiti untuk bermain bersama Kuching City pada masa akan datang. Dan sudah pasti program-program ini amatlah memerlukan sokongan dana daripada pihak kerajaan. Bantulah FAS dan semua Persatuan Bola Sepak Bahagian dalam usaha pembangunan bola sepak Sarawak yang lebih komprehensif.

Tidak dinafikan program-program pembangunan telah pun dilaksanakan dengan baik oleh pihak kerajaan melalui Persatuan Bola Sepak Sarawak, MSN dan SSC. Namun usaha serta tindakan yang lebih drastik perlu diambil untuk menjadikan Sarawak kembali digeruni di arena bola sepak kebangsaan. Kita mempunyai ramai pakar-pakar bola sepak tempatan yang berpengalaman luas seperti Jalil Ramli, Pengiran Bala serta jurulatih yang berkelayakan tinggi seperti Safri Amit dan Mohd Hakimi Man yang boleh kita kerahkan ilmu dan pengalaman mereka untuk membantu Sarawak dalam memartabatkan bola sepak Sarawak.

Isu Penyalahgunaan Dadah dan Substans dan Masalah Judi Online

Tuan Speaker, saya ingin bertanya kepada pihak kerajaan, bagaimanakah Kerajaan Sarawak mengawasi serta mengawal aktiviti penyalahgunaan dadah dan judi *online* yang semakin merisaukan ketika ini dan apakah terdapat undang-undang baharu yang dirancang untuk menangani masalah ini di Sarawak?

Saya mencadangkan agar Kerajaan Sarawak memberi sokongan dana melalui saluran yang tepat kepada pihak bertanggungjawab selain daripada OAC dan *One Stop Committee*, kelab boleh menyalurkan juga kepada Agensi Antidadah Kebangsaan atau NGO berkaitan antidadah seperti Skuad Antidadah Sarawak untuk melaksanakan program-program pencegahan, pendidikan dan kesedaran di peringkat akar umbi. Kalau nak diharapkan peruntukan tahunan daripada pihak KDN kepada AADK adalah sangat tidak seimbang berbanding tanggungjawab pelaksanaan program AADK di Wilayah Sarawak yang sangat luas ini.

Di Sarawak, hanya Bahagian Kapit sahaja yang belum ada Pejabat AADK, dan kita harap pihak KDN akan mewujudkan pejabat AADK di Kapit dalam masa terdekat. Selain dari sudut penguatkuasaan undang-undang melalui PDRM kes penyalahgunaan dadah dan judi *online* ini, program-program pendidikan dan kesedaran dari peringkat awal adalah sangat penting sebagai kaedah penyelesaian jangka masa panjang.

Isu Hakisan Sungai di Sepanjang Sungai Tellian

Tuan Speaker, tebingan Sungai Tellian yang terhakis di beberapa kawasan pasti akan menjejaskan rumah-rumah penduduk kampung yang kebanyakannya didirikan di tebingan sungai berkenaan. Situasi yang sama berlaku di Sungai Penet, Sungai Judan, Batang Mukah di kawasan Nanga Sikat dan Lubok Bemban yang terdapat penempatan rumah panjang serta sekolah.

Memandangkan lawatan menyusuri sungai berkenaan telah diadakan oleh pihak Pejabat Residen, Pejabat Daerah dan Pejabat DID Mukah sebelum ini, saya mohon tindakan susulan diambil untuk mengatasi masalah berkenaan.

Pesta Kaul Mukah dan Regatta Mukah adalah dua program berskala besar yang diadakan di Mukah sejak sekian lama. Terima kasih kepada pihak Kementerian Pelancongan Sarawak atas sokongan dana tahunan yang disalurkan untuk menjayakan acara-acara berkenaan. Sehubungan

itu, saya memohon agar peruntukan tahunan untuk dua acara ini ditambah jumlahnya selari dengan ROI yang diperolehi.

Saya juga ingin mengucapkan terima kasih kepada pihak Kerajaan Sarawak atas usaha untuk mewujudkan Mukah Digital Innovation Hub yang dikendalikan oleh SDEC di Mukah. Ia akan dibuka tidak lama lagi.

Saya senada juga dengan Kalaka dan Machan yang mencadangkan kenaikan peruntukan RTP kepada jumlah yang lebih besar berbanding RM5 juta yang diperuntukkan ketika ini. Ini adalah demi memastikan pembangunan di setiap kawasan DUN akan dapat dilaksanakan dengan lancar terutamanya bagi kawasan DUN luar bandar.

Saya juga setuju dengan Meradong dan Opar yang menyatakan cadangan untuk melanjutkan bilangan hari persidangan pada masa akan datang terutamanya penambahan bagi sesi pertanyaan-pertanyaan bagi jawapan-jawapan lisan agar lebih banyak soalan yang dikemukakan dapat dijawab setiap kali persidangan dilakukan.

Tuan Speaker, Bajet Sarawak 2025 merupakan satu pelan komprehensif yang mengambil kira keperluan semua lapisan masyarakat daripada setiap lapisan umur, kaum dan agama. Ia menyediakan asas yang kukuh untuk pertumbuhan ekonomi yang mampan, sambil memastikan kesejahteraan rakyat sentiasa diutamakan.

Sebagai penutup, saya ingin merakamkan ucapan penghargaan dan terima kasih kepada agensi-agensi Kerajaan Sarawak yang dipimpin oleh YB Datuk Amar SS dan agensi-agensi kerajaan persekutuan yang telah bertungkus lumus dalam menjalankan amanah dan tanggungjawab masing-masing tahun demi tahun. Tahniah dan terima kasih kepada Tuan Speaker, Timbalan Speaker dan petugas-petugas DUN, Setiausaha Dewan, pembaca doa dan semua yang terlibat serta pihak media dalam menguruskan pengendalian persidangan kali ini dengan cemerlang dan jayanya. Selamat menyambut Hari Natal saya ucapkan kepada seluruh umat Kristian yang meraikannya dan selamat menyambut Tahun Baharu 2025 kepada seluruh rakyat Sarawak.

Dengan ini, Tellian menyokong penuh Rang Undang-undang Perbekalan (2025), 2024 dengan penuh keyakinan bahawa Kerajaan GPS sentiasa mengutamakan Sarawak yang stabil, maju dan makmur serta aman dan sejahtera. *Gai len Un Siieng Lakau Itou*. May God bless everyone! Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Yang Berhormat Tellian. Honourable Member for Murum, please.

YB Encik Kennedy Chukpai Ugon: Terima kasih, Dato Speaker. Selamat petang, Salam sejahtera dan Salam Sarawak Maju Makmur.

Terima kasih, Tuan Speaker, kerana telah memberi peluang kepada saya untuk turut serta dalam perbahasan atas bacaan kali yang kedua Rang Undang-undang Perbekalan (2025), 2024 dan Usul untuk Merujuk Resolusi Anggaran Pembangunan bagi Perbelanjaan 2025 yang telah dibentangkan oleh YAB Premier Sarawak, Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.26 Gedong di Dewan yang mulia ini pada 11 November 2024 yang lalu.

Tuan Speaker, bersyukur kita kepada Tuhan atas berkat dan rahmat-Nya, Sarawak telah dianugerahkan kemakmuran dan kesejahteraan yang berpanjangan di bawah kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier Sarawak, Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg di atas usaha gigih, komitmen, kebijaksanaan dan kepimpinan yang cemerlang beliau serta barisan kabinet Sarawak yang berpandangan jauh telah dapat meningkatkan pendapatan Sarawak saban tahun di mana sehingga Oktober 2024, Sarawak telah merekodkan perolehan pendapatan tertinggi dalam sejarah Sarawak iaitu sebanyak RM12.2 bilion atau 87% berbanding unjuran anggaran pada tahun ini. Berdasarkan prestasi semasa kutipan hasil

Sarawak untuk tahun ini diunjurkan hampir RM14 bilion yang dijangka melepasi kutipan hasil tahun 2023 sebanyak RM13.3 bilion.

Belanjawan Sarawak 2025

Tuan Speaker, ucapan setinggi-tinggi tahniah dan syabas kepada YAB Premier Sarawak atas kejayaan membentangkan Belanjawan bagi tahun 2025 yang terbesar pernah diumumkan oleh kerajaan dalam sejarah Sarawak yang bertemakan, *"Together Building A Prosperous Future"* atau *"Bersama Membangun Masa Depan yang Makmur"*. Dalam Bajet 2025 ini, perbelanjaan biasa adalah sebanyak RM13.7 bilion di mana RM4.9 bilion adalah untuk perbelanjaan operasi, manakala RM8.8 bilion adalah diperuntukkan kepada akaun dana pembangunan bagi menambah baki yang dibawa ke hadapan bagi membiayai Perbelanjaan Pembangunan 2025 yang dianggarkan sebanyak RM10.9 bilion. Daripada RM10.9 bilion yang dicadangkan untuk perbelanjaan pembangunan tersebut, RM6.8 bilion, atau 62% diperuntukkan kepada inisiatif pembangunan luar bandar.

Tuan Speaker, sekali lagi Belanjawan 2025 ini bukan sahaja *development biased* dan *rural focused* tetapi Belanjawan 2025 ini lebih dari itu kerana bersifat inklusif *people centric* yang merangkumi semua lapis kehidupan rakyat bagi mewujudkan masyarakat yang makmur dan saksama di mana tiada sesiapa yang akan ketinggalan serta meningkatkan kesejahteraan sosial rakyat melalui inisiatif yang berpusatkan rakyat.

Belanjawan 2025 ini juga berpaksi kepada lapan *strategic trust* yang mempunyai hala tuju yang sangat jelas. Oleh itu, adalah menjadi harapan kita, agar pelaksanaan semua projek, program dan inisiatif dilaksanakan sebaik-baik yang mungkin. Marilah kita, kementerian, jabatan, agensi dan rakan-rakan strategik yang diamanahkan bersatu dan bekerjasama bagi merealisasikan hasrat murni bajet ini bagi mencapai matlamatnya demi Sarawak maju dan makmur.

Tuan Speaker, seiring dengan harapan belanjawan ini, izinkan saya menyentuh beberapa isu spesifik yang melibatkan kawasan saya di N.66 Murum yang memerlukan perhatian Dewan yang mulia ini.

PEMBANGUNAN INFRASTRUKTUR

Menaik taraf Jalan Bekas Balak

Tuan Speaker, pembangunan jalan raya termasuk jambatan merupakan keutamaan *strategic trust* dalam bajet 2025 ini sebagai pemangkin dan *game changer* kepada segala pembangunan di luar bandar dan pedalaman Sarawak. Saya amat kesal dengan kenyataan Ahli Yang Berhormat bagi N.9 Padungan kerana beliau tidak bersimpati dan prihatin sama sekali dengan rakyat di pedalaman Sarawak yang masih memerlukan jalan raya.

Tuan Speaker, sekali lagi saya ingin memohon pencerahan daripada Kementerian Infrastruktur (MIPD), Jabatan Kerja Raya dan semua agensi yang bertanggungjawab berhubung dengan status permohonan dan inisiatif yang telah diambil bagi naik taraf jalan bekas balak yang menjadi akses utama ke kampung / rumah panjang di kawasan pedalaman Sarawak khususnya di DUN Murum seperti di kawasan Jelalong, Tubau, Ulu Sg. Belaga, Long Urun, Metalun, Tegulang, Sg. Linau dan Sg. Asap.

Tuan Speaker, antara jalan yang perlu diberi keutamaan, perhatian dan tindakan segera adalah menaik taraf jalan bekas balak ke Lusong Laku (55 km) dan Ulu Jelalong, Tubau (88 km) yang rosak teruk dan sering terputus ekoran jambatan yang diperbuat dari kayu balak sudah reput dan saban hari akan runtuh selain cerun-cerun jalan yang sering runtuh pada musim hujan yang menyebabkan akses utama ke rumah-rumah panjang di kawasan ini terputus yang tentu sekali, Tuan Speaker, akan menyukarkan aktiviti harian mereka. Saya amat bersimpati dengan nasib rakyat kita di kawasan pedalaman terutamanya yang bergantung sepenuhnya kepada jalan balak atau jalan bekas balak sebagai akses utama.

Tuan Speaker, sehubungan dengan itu, sekali lagi saya merayu di Dewan yang mulia ini agar kerajaan mengambil tindakan yang proaktif dan holistik dalam menyelesaikan masalah ini agar rakyat kita di pedalaman merasa tidak terpinggir atau terabai kerana pada satu ketika dahulu kawasan-kawasan pedalaman ini adalah penyumbang utama kepada pendapatan Sarawak dari industri kayu balak. Kini, kawasan-kawasan pedalaman ini umpama habis madu sepah dibuang.

Tuan Speaker, saya ingin mencadangkan supaya kerajaan mengambil alih semua jalan balak dan bekas jalan balak di pedalaman ini untuk tujuan baik-pulih, naik taraf dan penyelenggaraan secara berkala bagi memastikan akses ke kawasan pedalaman ini sentiasa dalam keadaan baik dan selamat. Besarlah harapan saya agar kerajaan segera memberi perhatian yang serius dalam perkara ini agar rakyat di kawasan pedalaman khususnya di N.66 Murum turut menikmati kemudahan jalan raya yang selamat dan selesa seperti tempat-tempat lain di Sarawak.

SEKTOR PERTANIAN

Tuan Speaker, sektor pertanian merupakan *strategic trust* yang penting dalam Bajet 2025 ini. Pendekatan ini amat bertepatan sekali dalam usaha kerajaan untuk memperkasakan ekonomi rakyat khususnya rakyat di luar bandar. Sektor pertanian begitu sinonim dengan rakyat di luar bandar yang menjadi punca pendapatan utama mereka.

Stesen Pertanian dan Collection, Packaging and Processing Centre (CPPC / Agrofood Terminal)

Tuan Speaker, sehubungan dengan itu, saya ingin memohon pencerahan daripada Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak (M-FICORD) berhubung dengan status pembinaan stesen-stesen pertanian di kawasan Murum yang telah diluluskan seperti berikut:

- (a) Stesen Pertanian Tubau;
- (b) Stesen Pertanian BRS Sg. Asap;
- (c) CPPC/Agrofood Terminal BRS Sg. Asap;
- (d) Stesen Pertanian Metalun;
- (e) Stesen Pertanian Tegulang; dan
- (f) Stesen Pertanian Lusong Laku

Bantuan kepada Pekebun Kecil

Tuan Speaker, saya juga mengalu-alukan tekad kerajaan untuk meningkatkan kehidupan petani atau pekebun kecil kita melalui inisiatif bantuan pelbagai program pembangunan tanaman makanan, nelayan darat, projek akuakultur, penternakan dan veterinar. Saya berharap petani atau pekebun kecil kita di pedalaman khususnya di DUN Murum diberikan perhatian dan mendapat manfaat dari inisiatif bantuan ini.

Jalan Ladang untuk Pekebun-Pekebun Kecil Kelapa Sawit

Tuan Speaker, saya mencadangkan agar kerajaan melalui Jabatan Pertanian atau M-FICORD menyalurkan peruntukan bagi menaik taraf jalan ladang bagi pekebun kecil kelapa sawit di seluruh Sarawak khususnya di kawasan Tubau dan Sg. Asap yang kebanyakan penduduknya mengusahakan penanaman kelapa sawit. Ini akan meningkatkan pengeluaran hasil kelapa sawit dan sekali gus akan menambah pendapatan penduduk kita.

Sektor Pelancongan

Tuan Speaker, sektor pelancongan merupakan salah satu penyumbang utama kepada ekonomi Sarawak, maka kerajaan melalui bajet ini telah memperuntukkan bajet yang besar untuk

mentransformasikan Sarawak sebagai destinasi utama untuk ekopelancongan yang kaya dengan pelbagai budaya dan warisan yang unik dengan alam semula jadi serta biodiversiti yang indah.

Tuan Speaker, kawasan kita di Murum dan Belaga sangat berpotensi untuk dijadikan destinasi eko-pelancongan berasaskan kebudayaan, pengembaraan, explorasi alam semula jadi (*culture, adventure and nature*) kerana kawasan kita amat unik dengan kepelbagaian suku bangsa dan etnik yang kaya dengan warisan, seni dan budaya yang bernilai tinggi selain mempunyai khazanah alam semula jadi, hutan rimba, flora dan fauna, sungai, tasik, gunung ganang dan air terjun yang indah dan cantik yang pasti akan menarik minat pelancong-pelancong dari dalam dan luar negara.

Tuan Speaker, maka dengan itu, saya mencadangkan agar pihak Kementerian Pelancongan Malaysia (MOTAC), pihak Kementerian Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (MTCP) Sarawak, dan agensi-agensi berkaitan untuk mempromosikan produk-produk pelancongan kita yang sedia ada dan menerokai potensi destinasi yang baharu selain memberi insentif galakkan kepada komuniti kita untuk terlibat dan menceburi dalam industri pelancongan ini.

Tuan Speaker, saya ingin memaklumkan dalam Dewan yang mulia ini bahawa pada 12 Disember 2024 hingga 14 Disember 2024 akan datang ini kita akan mengadakan Pesta Kebudayaan Apau Koyan di BRS Sg. Asap. Apa yang menarik pada kali ini, selain Pesta Kebudayaan yang penuh gemilang dengan warna-warni kebudayaan Orang Ulu yang unik dan pelbagai ini adalah cubaan kita untuk mencipta dua rekod dunia iaitu yang pertama ialah *Elite World Record* bagi *the Largest Sape Sculpture Hand Crafted from Recycled Metal (from used motorcycle parts) measured 12.19 meters in length and weighed 3 tonnes* dan rekod dunia yang kedua *Elite World Record* bagi *the Most Participants in a Traditional Orang Ulu Music and Dance Ensemble Performance from 22 Ethnic Orang Ulu Tribes performed by 13 groups using traditional musical instruments*.

Tuan Speaker, objektif utama kita adalah untuk memelihara khazanah warisan untuk muzik tradisional dan kemudahan kebudayaan komuniti Orang Ulu sebagai tarikan pelancongan domestik dan antarabangsa.

Tuan Speaker, saya mewakili pihak Lembaga Pemegang Amanah Komuniti Apau Koyan dan Pejabat Daerah Belaga selaku penganjur bersama Pesta Kebudayaan Apau Koyan 2024, dengan berbesar hati mempelawa dan menjemput semua Ahli Dewan yang mulia ini dan seluruh rakyat Sarawak beramai-ramai berkunjung ke Pesta Kebudayaan Apau Koyan 2024. Kehadiran anda semua amat kami alu-alukan.

Transformasi Digital

Tuan Speaker, transformasi digital adalah *game changer* ke arah negeri berasaskan digital ekonomi yang pastinya memerlukan infrastruktur digital seperti menara dan rangkaian sistem telekomunikasi yang baik dan stabil termasuklah pemasangan *fiber optic* bagi mengoptimumkan pencapaian internet berkelajuan tinggi.

Tuan Speaker, dengan kesempatan ini saya ingin merakamkan jutaan terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak kerana telah meluluskan peruntukan bagi Cadangan Projek Perkampungan Digital (*Digital Village*) di Skim Penempatan Semula Bakun (BRS) Sungai Asap dengan *high speed broadband internet* yang akan dilaksanakan pada tahun 2025. Besarlah harapan saya agar pihak agensi pelaksana akan merealisasikan projek ini dengan jayanya kerana projek ini bakal menjadi pemangkin dan *game changer* bagi memacu sektor pertanian moden, ekopelancongan, pendidikan dan kemudahan perbankan di BRS Sg. Asap selaras dengan hala tuju PCDS 2030.

EKONOMI BAHARU BERTERASKAN TEKNOLOGI HIJAU

Loji Janakuasa Solar Terapung

Tuan Speaker, ekonomi baharu berteraskan teknologi hijau adalah salah satu usaha Kerajaan Sarawak di bawah kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier Sarawak yang telah banyak membawa masuk pelaburan dari luar negara. Antaranya adalah projek loji janakuasa solar terapung di Tasik Hidro *dam*.

Tuan Speaker, saya difahamkan bahawa Kerajaan Sarawak melalui Sarawak Energy Berhad (SEB) telah memeteraikan Perjanjian Kajian Bersama pada 5 November 2024 bersama dengan Abu Dhabi Future Energy Company (PSJC) Masdar dan syarikat tenaga bersih, Gentari Sdn. Bhd. untuk menerokai potensi bagi melaksanakan Projek Solar Terapung di Empangan Hidroelektrik Murum. Melalui kerjasama strategik ini, ketiga-tiga pihak akan melakukan kajian bersama selama 12 bulan bagi membangunkan projek tersebut dengan sasaran penjanaan tenaga solar sehingga 1 *Gigawatt* (GW).

Tuan Speaker, saya mewakili penduduk di sekitar Murum ingin mengucapkan setinggi-tinggi penghargaan dan terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak dan SEB serta mengalu-alukan inisiatif tenaga hijau, Projek Solar Terapung ini di Murum kerana saya yakin projek ini secara langsung dan tidak langsung akan membawa manfaat dan peluang pekerjaan, sosial ekonomi kepada penduduk setempat.

Tuan Speaker, sehubungan dengan itu, saya sarankan agar SEB dan kerajaan yang prihatin ini menganjurkan program latihan vokasional khusus dalam teknologi tenaga hijau terutamanya *floating solar* bagi memastikan masyarakat di Murum mempunyai keupayaan dan pekerjaan yang sesuai dalam industri ini dan mengutamakan pengambilan tenaga kerja tempatan bagi projek tenaga hijau yang terletak di kawasan Murum serta memberi peluang bagi komuniti setempat untuk meningkatkan ekonomi mereka dengan menjadi pembekal bahan mentah dan perkhidmatan lain yang berkaitan atau melibatkan diri dalam eko-pelancongan.

Timbalan Speaker: Gulung, Yang Berhormat.

YB Encik Kennedy Chukpai Ugon:

Kesimpulan

Tuan Speaker, sebagai mengakhiri ucapan perbahasan ini, saya ingin merakamkan syabas dan tahniah kepada Tuan Speaker dan Timbalan Speaker kerana telah berjaya mengendalikan persidangan kali ini dengan begitu bijak, profesional dan cemerlang sekali. Tidak lupa juga kepada Tuan Setiausaha, pegawai-pegawai, petugas-petugas Dewan yang mulia ini dan semua ketua-ketua jabatan Kerajaan Negeri dan Persekutuan, agensi-agensi Kerajaan yang telah memberi komitmen yang tinggi dalam menjalankan tugas masing-masing.

Dengan kesempatan ini juga, saya ingin mengucapkan selamat menyambut Hari Natal, *Merry Christmas* kepada rakan-rakan yang beragama Kristian dan Selamat Tahun Baharu, *Happy New Year 2025* kepada seluruh rakyat Sarawak.

Dengan ini Murum memohon menyokong penuh Rang Undang-Undang Perbekalan (2025), 2024 dan Usul untuk Merujuk Resolusi Anggaran Perbelanjaan Pembangunan 2025. Sekian, terima kasih. Tuhan memberkati.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Murum. Honourable Member for Krian, please.

YB Encik Friday anak Belik: Terima kasih, Tuan Speaker kerana memberi Krian peluang untuk turut serta dalam membahaskan Rang Undang-Undang Perbekalan (2025), 2024 yang dibentangkan oleh YAB Premier, Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru dan juga Ahli Dewan Undangan Negeri bagi Gedong. Dengan kesempatan ini juga saya ingin mengucapkan syabas kepada YAB Premier atas kejayaan beliau membentangkan satu lagi bajet Negeri Sarawak bagi tahun 2025 dalam Dewan yang mulia ini. Selaku wakil rakyat dari DUN N.39 Krian saya amat bangga

dan menghargai peluang yang diberikan kepada saya untuk menyuarakan dan menyampaikan isi hati serta harapan rakyat Krian untuk tahun 2025 dan seterusnya.

Tuan Speaker, pada 11 haribulan yang lepas, YAB Premier telah membentangkan Belanjawan Negeri bagi tahun 2025 berjumlah RM15.8 bilion yang terbesar dalam sejarah. Sebagai satu belanjawan perkembangan, *expansionary budget* ianya bertujuan untuk terus meningkatkan perbelanjaan kerajaan yang akan merangsang pertumbuhan ekonomi negeri melalui belanjawan ini kerajaan akan terus komited untuk memperjuangkan kebajikan rakyat dengan menggariskan langkah-langkah yang konkrit bertujuan untuk meringankan beban kewangan kumpulan berpendapatan rendah dan sederhana serta meneruskan perlaksanaan program dan projek-projek penting yang dekat di hati rakyat.

Belanjawan 2025 menunjukkan pertambahan sebanyak RM2.2 bilion dari RM13.6 bilion pada tahun 2024 atau pertambahan sebanyak 16% kepada RM15.8 bilion. Dari jumlah tersebut sebanyak RM10.9 bilion diperuntukkan bagi tujuan pembangunan, manakala RM4.9 bilion untuk perbelanjaan mengurus dan ini menjadikan perbelanjaan pembangunan yang terbesar setakat ini.

Tuan Speaker, Sarawak is so blessed to have a very capable, courageous, forward looking and caring leader in the person of the YAB Premier, who had been working tirelessly to create opportunities and introduced new initiatives to increase the state's revenue since he came to office in January 2017. For example, in 2018, Sarawak's revenue stood at RM7.2 billion while in 2022 the state's revenue rose to RM11.9 billion, an increase of 65%.

This increase was mainly derived from the state sale tax on oil and gas products, oil palm products, aluminium and other taxable products. Which is the brainchild of the YAB Premier. In 2023, the state's revenue stayed at RM13.3 billion, and for 2024, the state's revenue is projected at RM14 billion, with the ordinary expenditure revised to RM12.678 billion. With this encouraging performance, the state's budget for 2024 of RM13.6 billion is RM2.098 billion more than the 2023 budget of RM11.503 billion, an increase of 18%. On Monday, 11th, the YAB Premier had successfully tabled the State 2025 Budget of RM15.8 billion against RM13.6 billion in 2024, an increase of RM2.2 billion or 16%. The ever-expanding state budget was a result of the tireless effort by the government to improve and strengthen the state's economy through revenue re-engineering. This was made possible due to the political stability under the GPS Government, under the able leadership of our YAB Premier Abang Jo together with other state leaders who had been working together as a team to make Sarawak, a prosperous, harmonious and developed region come 2030. With political stability, the government can focus and dedicate all its resources to carry out its development agenda for the betterment of the people of Sarawak.

The 2025 State Budget

Tuan Speaker, the 2025 State Budget, will continue to be an expansionary budget that will thrive to boost government's spending that will further stimulate the state's economic growth. The Budget which themed, "*Together Building a Prosperous Future*" is again a people-centric budget, inclusive and forward looking. It lays a strong foundation for the state to face the global challenges and uncertainties in the coming years. The budget is framed with eight strategic thrusts and aimed at achieving five overarching goals, outlining the various initiatives which will become the guiding principle and drivers to steer Sarawak's economy towards becoming a robust, developed and resilient economy by 2030.

Tuan Speaker, seperti yang dibentangkan, anggaran pendapatan negeri untuk tahun 2024 ialah RM14 bilion, iaitu RM1.7 bilion melebihi hasil yang diperolehi pada tahun 2023. Daripada hasil tersebut, kerajaan mampu membuat perancangan untuk menjalankan program pembangunan dalam tahun 2025 dengan bajet RM15.8 bilion. Dari jumlah tersebut, sebanyak RM10.9 bilion akan digunakan untuk tujuan pembangunan. Ini merupakan satu agihan perbelanjaan yang besar dalam sejarah negeri Sarawak dan sudah tentu akan mendatangkan faedah kepada rakyat terutama sekali

di kawasan luar bandar yang masih memerlukan lebih banyak pembangunan infrastruktur dan kemudahan asas.

Maka oleh itu, Tuan Speaker, Krian mencadangkan dan memohon agar peruntukan pembangunan seperti Rural Transformation Programme yang disalurkan kepada setiap ADUN yang mewakili kawasan pedalaman dinaikkan dari RM5 juta kepada RM10 juta untuk satu tahun. Pertambahan ini adalah ekoran daripada kenaikan harga barang, kenaikan kos pengangkutan dan juga kenaikan gaji. Ini juga selari dengan usaha dan aspirasi kerajaan untuk membangun dan mentransformasikan luar bandar dapat dilakukan dengan lebih cepat.

Tuan Speaker, seterusnya saya beralih kepada beberapa isu pembangunan melibatkan kawasan DUN N.39 Krian yang masih memerlukan perhatian dan bantuan kerajaan.

INFRASTRUKTUR DAN KEMUDAHAN ASAS

Jalan Raya dan Jambatan

Saya memohon kepada pihak kerajaan untuk mendapatkan peruntukan pembinaan jajaran baharu empat lorong dari simpang Saratok hingga ke pekan Saratok yang mempunyai panjangnya dalam 9 km. Projek ini pernah dibangkitkan pada dua persidangan yang lepas, dan jika diluluskan, projek ini nanti akan mengurangkan masalah kesesakan lalu lintas yang amat serius dan menjadi rungutan awam buat masa ini.

Pembinaan Jejantas (Fly over) di Lebuhraya Pan Borneo di Simpang Saratok

Projek ini jika diluluskan akan membantu melancarkan lagi aliran trafik dan akan mengurangkan risiko kepada pengguna jalan raya terutama sekali yang keluar dari Simpang Saratok dan seterusnya kita memohon peruntukan kepada Kerajaan Persekutuan, iaitu dalam projek jalan perhubungan desa, projek mesra rakyat untuk menambah baik atau membaik pulih jalan-jalan kampung termasuk jambatan.

Bekalan Elektrik Luar Bandar (ALAF)

Sejak tahun 2022, pihak saya sudah mengemukakan 102 permohonan untuk ALAF kepada kementerian tetapi setakat ini hanya sembilan diluluskan. Oleh itu, Tuan Speaker, saya mohon supaya pihak Sarawak Energy Berhad (SEB) mempercepatkan proses kelulusan terhadap permohonan tersebut demi keselesaan masyarakat di luar bandar. Di samping itu, saya merayu kepada pihak SEB untuk memberi keutamaan kepada bekalan elektrik ke Rh. Majid, Tenggalat Baru, Klua, yang panjangnya 24 pintu yang merupakan rumah panjang baharu yang belum mempunyai bekalan elektrik setakat ini.

Bekalan Air Bersih Luar Bandar

Saya memohon supaya proses pelaksanaan bekalan air bersih terawat ke empat kawasan yang telah diluluskan dalam MTR RMK-12 dipercepatkan. Kawasan tersebut ialah kawasan Ulu Gerenjang, Ulu Sebetan, Brayang, Mudong dan Kop Ibus. Perkara ini juga telah saya utarakan di persidangan yang lepas.

Sekolah Daif

Saya amat berterima kasih kepada kerajaan kerana telah meluluskan Projek Pembinaan Sekolah di bawah Peruntukan 1B Pembangunan Semula melibatkan empat buah sekolah rendah dari 28 buah sekolah dalam DUN N.39 Krian. Dengan ini, saya memohon supaya baki-baki sekolah yang lain, dilaksanakan menggunakan peruntukan pendahuluan RM100 juta dari RM705 juta yang telah dijanjikan oleh Kerajaan Sarawak sebelum ini.

Perparitan dan Saliran

Untuk makluman dewan yang mulia ini, Pekan Saratok sering kali dilanda banjir kilat setiap kali selepas hujan lebat. Mohon peruntukan diberikan kepada Jabatan Perparitan dan Saliran dan juga Majlis Daerah Saratok untuk membuat kajian dan seterusnya mencari penyelesaian kepada masalah yang berlarutan ini.

EKONOMI

Pertanian dan Ternakan

Tuan Speaker, agriculture remains as the mainstay of the rural population in Sarawak, Krian with no exception. Majority of the farmers in Krian engage in oil palm cultivation either by GLCS Oil Palm Plantation participants or as smallholders. As revealed in the State Budget, oil palm related activities contributed to RM705 million to the State 2024 revenue receipt. Therefore, Tuan Speaker, I appeal to the government to allocate more fund under the AFF to M-FICORD to construct more new farm roads and to repair or upgrade some roads which are dire of repair. This will definitely help to spur further the commodity's production.

Industri dan Peluang Pekerjaan

Tuan Speaker, on Monday 11th November 2024, this august House had passed a new amendment, the Distribution of Gas (Amendment) Bill, 2024, which paved the way for the production of hydrogen fuel and other related activities. It was provided that hydrogen can be generated from water, plants, and wind.

It is of common knowledge that Sri Aman, Betong and Sarikei Division which is in the central region of Sarawak do not have any other natural resources like oil and gas. Nevertheless Tuan Speaker, we have a vast body of water in Batang Ai Dam. We also still have a big area of forested area around the three division which can become the source of hydrogen or feedstock. Therefore, Tuan Speaker, Krian would like to propose to the government that at least one of the hydrogen generating plant to be located at Batang Ai Dam near Lubok Antu. This is one way to diversify and decentralize our industrial area from being concentrated in Bintulu or Miri. Minta maaf pada orang Bintulu.

This will not only provide employment opportunities but will drive industrialisation in these three divisions and of course will bring about a balanced economic growth between regions in Sarawak. This is also in line with the initiative three under Strategic Thrust 1, i.e. Enhancing Rural Urban Economic Integration. I hope my other colleagues from Sri Aman, Batang Ai, Engkilili, Saribas, Layar, Bukit Saban, Kalaka, Kabong, Repok, Meradong, Pakan and Meluan will agree with me.

SOSIAL

Sports Complex and Related Activities

Tuan Speaker, the success of Sarawak in the last SUKMA had created greater awareness and excitement among the people on the importance of sports and games. As we prepare ourselves to co-host the 2027 SEA GAMES, we need more and better sporting facilities for both urban and rural. Towards this end, Tuan Speaker, I would like to appeal to the government to upgrade the existing sports complex and related facilities in Saratok to meet the increasing demands from the people.

GENERAL ISSUES

Institusi Ketua Masyarakat, Ketua Kaum (KMKK)

Tuan Speaker, the *Ketua Masyarakat, Ketua Kaum* Institution is a very important institution in Sarawak. They have a very long history of existence, way back into the Rajahs' time. They are the representatives for the government at the grassroot level. Under the present system, their role is no longer confined to administering the *Adat* at the *kampung* level, but they are very much involved in the development, security and advisory role. They are required to attend to government functions and programs every now and then. With a fixed allowance of RM900 per month, I find it quite tough for them to make end needs. Therefore, Tuan Speaker, I join my other colleagues to propose that the monthly allowances for KMKK be raised in tandem with their roles and responsibilities.

Social Issues

Tuan Speaker, kes kecurian melibatkan buah kelapa sawit kerap berlaku sama ada di ladang kepunyaan individu ataupun kepunyaan GLCs. Kejadian-kejadian ini makin berleluasa terutama sekali dengan kenaikan harga komoditi tersebut buat masa ini. Kejadian bukan hanya mendatangkan kerugian kepada tuan punya kebun tetapi juga boleh mendatangkan ancaman keselamatan dan ketenteraman awam kepada masyarakat keseluruhannya. Maka dengan ini, saya menyeru kepada pihak penguat kuasa dan keselamatan untuk mencari jalan menangani masalah ini dengan mengadakan perbincangan bersama-sama *stakeholders* yang berkaitan.

Masalah Kemalangan di Kawasan P-Turn

Masalah kemalangan melibatkan pemandu di kawasan *P-Turn* di sepanjang Lebuhraya Pan Borneo di Daerah Saratok kerap berlaku. Saya memohon pihak yang berwajib supaya mengkaji semula kesesuaian tempat-tempat *P-Turn* sedia ada dan jika perlu dipinda kerana terdapat *P-Turn* yang terlampau jauh dari simpang-simpang utama seperti di SK Brayang, Simpang Jalan Ulu Awek, Simpang Jalan Ulu Krian dan Simpang Jalan Kaki Wong.

Dan sebelum saya mengakhiri, Tuan Speaker, again the 2025 Budget which was tabled by Yang Amat Berhormat on 11th November 2024 is indeed an inclusive, generous and people centric budget. It covers all spectrum of the society and put emphasis on the livelihood of the people regardless of their diverse background. It was formulated based on a very clear objectives, goal and strategies aimed at propelling Sarawak into a greater height of development economically and socially. It also lays down a very strong foundation for Sarawak to move forward, as we are preparing ourselves into the 13th Malaysia Plan in 2026.

Untuk mengakhiri perbahasan saya, Tuan Speaker, sekali lagi saya ingin menyampaikan ucapan tahniah dan penghargaan kepada YAB Premier, Ahli Yang Berhormat bagi Gedong atas kejayaan untuk membentangkan bajet negeri Sarawak tahun 2025. Saya juga mengucapkan berbanyak terima kasih kepada YB Tuan Speaker juga seluruh warga Dewan Undangan Negeri Sarawak atas pengendalian persidangan pada kali ini.

So, akhir kata, saya mengucapkan Selamat Menyambut Hari Krismas kepada rakan-rakan yang akan meraikannya, Selamat Tahun Baharu kepada semua dan *Gong Xi Fa Cai* kepada rakan-rakan Tiong Hua. Maka dengan ini, Tuan Speaker, saya mohon menyokong Rang Undang-undang Perbekalan (2025), 2024. Terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Krian. For better management of our time, Ahli-ahli Yang Berhormat, may I know who is next to speak besides Meluan, Ngemah, Tamin who are on my list here? Ok, Yang Berhormat Engkilili, any others? Batu Danau, so, Beting Maro. If that's the case, I think we take a short break of ten minutes, may we? Thank you.

(Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 4.30 petang)

(Mesyuarat dimulakan pada pukul 4.54 petang)

[Timbalan Speaker mempengerusikan Mesyuarat]

Timbalan Speaker: Honourable Member for Meluan, please.

YB Encik Rolland Duat anak Jubin: Terima kasih, Tuan Speaker. Lama sudah saya tunggu dari pukul 10 pagi tadi *mic* ini hidup.

Terlebih dahulu saya ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan kepada YAB Premier Sarawak atas pembentangan Rang Undang-Undang Perbekalan (2025), 2024 yang begitu berwawasan. Bajet ini menunjukkan komitmen kerajaan dalam memastikan kemakmuran dan kesejahteraan rakyat Sarawak terus terpelihara.

Tuan Speaker, pada tahun 2024 kita menyaksikan pencapaian yang membanggakan. pertumbuhan ekonomi Sarawak dijangka berkembang antara 5% hingga 6%. Permintaan yang kukuh telah mendorong perdagangan luar meningkat sebanyak 5.4% daripada RM109.7 billion pada tahun 2023 kepada RM115.6 billion dalam tujuh bulan pertama 2024. Hasil negeri pada tahun 2024 dijangka melepasi RM13.3 bilion, rekod tertinggi dalam sejarah Sarawak.

Pencapaian ini bukanlah secara kebetulan tetapi hasil daripada *revenue re-engineering* yang bijak oleh YAB Premier. Di bawah kepimpinan beliau, Sarawak di bawah Kerajaan GPS dengan kepimpinan hebat YAB Premier berjaya melepasi arus politik Malaysia yang bergelora sambil memperjuangkan hak-hak Sarawak sejak YAB Premier, Abang Jo mengambil alih tampuk kepimpinan, hasil negeri telah meningkat hampir dua kali ganda daripada RM6.9 bilion pada tahun 2017 kepada RM11.9 bilion pada tahun 2023. Ini fakta dan bukan angka yang nyata dan tidak boleh disangkal. Ini membuktikan Kerajaan strategi *revenue re-engineering* dan pengurusan kewangan yang berhemat Kerajaan GPS.

Tuan Speaker, Bajet 2025 yang dibentangkan baru-baru ini sekali lagi mencatat rekod dengan unjuran hasil sebanyak RM14.2 bilion. Bajet ini jelas berorientasikan pembangunan terutamanya di kawasan luar bandar. Dengan peruntukan RM8.8 bilion untuk pembangunan dan RM4.9 bilion untuk perbelanjaan operasi. Ini menghasilkan lebih RM486 juta yang boleh disimpan untuk generasi masa depan Sarawak. Dari sudut pandang ekonomi, bajet ini adalah seimbang dan mampan. Ia menumpukan kepada pelaburan dalam infrastruktur dan pembangunan modal insan yang akan merangsang pertumbuhan jangka panjang dan memperkukuhkan asas ekonomi negeri. Bajet seperti ini adalah baik dari segi ekonomi kerana ianya menggabungkan rangsangan fiskal dengan pengurusan kewangan yang berhemat.

Tuan Speaker, N.48 Meluan ingin turut serta menikmati kemakmuran di dalam Bajet 2025. Saya percaya bahawa kami akan mendapat bahagian yang adil daripada bajet ini. Pusat khidmat N.48 Meluan komited untuk bekerjasama rapat dengan pejabat kerajaan, kementerian serta pejabat daerah dan residen. Semua projek dan pembangunan di Meluan mesti dirancang bersama dengan pusat khidmat N.48 Meluan untuk memastikan keberkesanan penyampaian. Saya mencadangkan kepada Unit Perancang Ekonomi Sarawak, untuk menubuhkan satu pasukan petugas pembangunan di kawasan Meluan yang menyerupai pihak berkuasa pembangunan wilayah dalam skala yang lebih kecil bagi memastikan semua pembangunan kerajaan di Meluan diselaraskan dengan baik.

Tuan Speaker, Meluan, Daerah Julau adalah kuasa besar sukan Bahagian Sarikei. Seramai 74 pelajar dari Meluan di bawah Pejabat Pendidikan Daerah Julau mewakili negeri Sarawak di dalam program sektor pembangunan bakat murid. SMK Julau 1 dan SMK Julau 2 telah mendominasi acara sukan di bahagian Sarikei dan sentiasa berada di kedudukan teratas setiap kejohanan tahunan. Kedua-dua sekolah ini terletak di N.48 Meluan. Kita harus mengiktiraf bakat anak-anak Meluan ini dengan fasiliti sukan lebih baik.

Oleh itu, saya ingin memohon agar Kompleks Sukan Julau dinaik taraf dengan kemudahan asrama untuk pelajar dan jurulatih. Pertambahan fasiliti seperti gimnasium dan kolam renang serta peningkatan padang dengan rumput standard atau rumput tiruan untuk acara kompetitif seperti bola

sepak adalah amat diperlukan. Juga kalau boleh, diberikan imbuhan atau elaun tambahan kepada tenaga pengajar yang terlibat dalam melatih dan membangunkan sekolah sukan.

Tuan Speaker, ekonomi utama di Meluan adalah sektor pertanian. Oleh itu, saya ingin memberikan tumpuan yang lebih kepada pembangunan infrastruktur pertanian terutama dari segi perhubungan jalan ladang. Daripada peruntukan jalan ladang yang diumumkan, Meluan memohon RM10 juta untuk pekebun kecil kami di N.48 Meluan terutama pekebun kelapa sawit dan lada. Pekebun lada di Meluan memerlukan lebih banyak infrastruktur. Mereka adalah pengeluar lada berkualiti terbaik di Sarawak, mungkin juga di dunia. Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak (M-FICORD) tidak seharusnya mengabaikan lada hanya kerana ianya di bawah agensi persekutuan, Lembaga Lada Malaysia (MPB). Kita harus fokus untuk meningkatkan nilai komoditi yang sudah kita miliki sebelum memperkenalkan tanaman baharu.

Lada Sarawak adalah yang terbaik di seluruh dunia. Saya ingin membangunkan nama khusus '*Lada Julau*' kerana lada dari kawasan Ulu Entabai, Masit, Ulu Kanowit adalah berkualiti sangat tinggi. Pekebun di kawasan ini amat mahir menanam lada dan juga kualiti tanah dan sumber air membolehkan mereka menghasilkan lada putih krim yang amat berkualiti tinggi. Saya mencadangkan satu kajian bagaimana kita boleh memohon *Protected Geographical Indicator* (PGI) untuk Lada Julau. Kita mesti memelihara dan mengiktiraf kualiti pekebun kecil dari kawasan ini.

Saya mohon projek khas daripada kerajaan untuk membina gudang bagi mereka memproses dan menyimpan lada mereka. Sekarang ini mereka masih memproses hasil mereka di dalam rumah. Saya juga ingin mencadangkan sebuah fasiliti R&D ditubuhkan di sini untuk meneroka teknologi yang lebih baik dan efisien dalam memproses lada putih krim yang mampu mencapai harga yang sangat tinggi. Saya ingin mengetuai projek ini sendiri. Saya mohon peruntukan khas daripada YAB Premier untuk usaha ini dan saya berjanji, YAB Premier akan melihat hasilnya nanti. Please give me the opportunity, Sir! Saya telah mengulangi permohonan ini hampir setiap sidang DUN dengan memohon CPPC untuk N.48 Meluan. Saya berharap kali ini permohonan saya ini akan diambil perhatian dan dilaksanakan melalui RECODA di bawah penyeliaan saya sendiri.

Tuan Speaker, matlamat utama saya sekarang adalah untuk meningkatkan pendapatan ekonomi rakyat N.48 Meluan. Tema perbahasan saya kali ini adalah bagaimana untuk meningkatkan kesejahteraan ekonomi rakyat di Meluan. Saya ingin melihat pekebun kecil dan belia di Meluan menjadi usahawan. Bukan sahaja berjaya untuk diri mereka sendiri tetapi juga mencipta peluang pekerjaan. Meluan mempunyai banyak peluang, terutamanya dengan kualiti lada bertaraf dunia. Saya mahu Sarawak Agro Fund (SAF) menyokong mereka. Daripada RM12.7 juta yang diperuntukkan untuk 2025 seperti yang diumumkan dalam bajet ini, saya memohon agar sekurang-kurangnya RM1 juta disalurkan kepada usahawan di Meluan. Pusat Khidmat saya bersedia untuk membantu dalam pelaksanaan ini.

Tuan Speaker, dari segi pembangunan infrastruktur jalan raya, saya memohon agar jalan balak dinaik taraf ke jalan R1 dari Nanga Engkamop ke Rumah Felix Bukit Seri, Rumah Panau Ulu Kemalih, Rumah Biking Tanjung Nibung dan Rumah Giman Kemedu Ulu Kemalih. Juga, naik taraf jalan dari Rumah Lugom ke SK Nanga Ensiring. Dengan peningkatan hasil Sarawak, YAB Premier, saya seperti juga Kalaka dengan Krian ingin memohon dan mencadang agar peruntukan Projek Transformasi Luar Bandar (RTP) dinaikkan kepada RM10 juta khasnya untuk semua wakil rakyat di kawasan luar bandar dan pedalaman. Kenaikan ini untuk membantu mempercepatkan pembangunan di kawasan luar bandar dan juga di pedalaman. Saya juga mencadangkan agar projek jalan ladang dan infrastruktur asas ladang lain dilaksanakan melalui RTP. Proses penyampaian dan perolehan RTP sangat efisien dan boleh dilaksanakan dengan cepat dengan kurang birokrasi. Ini untuk memastikan penyampaian yang lebih pantas dan efisien.

Tuan Speaker, saya mewakili rakyat di N.48 Meluan sekali lagi ingin memberi jutaan terima kasih kepada YAB Premier di bawah Bajet 2025 ini. Julau *water supply system* telah diberikan peruntukan. Bagi kawasan pedalaman yang belum mendapat akses kepada air terawat, saya menggesa JBALB untuk sentiasa menjalankan kajian dan mencari teknologi baharu yang lebih

murah dan berkesan. Untuk makluman Dewan yang mulia ini, saya sedang menjalankan satu projek perintis untuk sistem rawatan air luar bandar di Rumah Sang Rantau Chirey Ulu Entabai. Sistem ini menggunakan *ceramic membrane technology*. Ia lebih murah daripada SAWAS dan setakat ini menunjukkan hasil yang amat baik. Justeru itu, saya ingin menjemput JBALB dan pegawai dari kementerian untuk menilai projek perintis ini dan saya berharap dapat mengembangkannya ke lebih banyak kawasan di DUN Meluan.

Selain itu saya memohon agar *grid electricity* diperluaskan ke Rumah Teresa Sedau, Batu 15, Jalan KJD, Rumah Liam Sejugam Lasi, Rumah Medam Genturung Sejugam, Rumah Vincent Sejugam dan Rumah Jang Tatai Kedat Sejugam.

Tuan Speaker, saya juga ingin mengucapkan tahniah atas pelaksanaan Program Peningkatan Pendidikan Sarawak (SEEP). Program ini menawarkan inisiatif tuisyen percuma untuk pelajar Tingkatan 4 dan 5. Ini akan memberi manfaat kepada pelajar luar bandar dan pelajar daripada keluarga berpendapatan rendah. Saya adalah penyokong kuat pendidikan. Pendidikan adalah cara terbaik untuk meningkatkan taraf kehidupan terutamanya bagi komuniti luar bandar. Ini adalah langkah ke hadapan untuk membina generasi masa depan yang berdaya saing.

Saya juga memuji inisiatif baucar buku RM500, pemberian komputer riba percuma dan bantuan kewangan khas untuk pelajar Sarawak di universiti dan kolej sebanyak RM1,200 seorang. Ini pasti akan membantu pelajar miskin. Namun, hanya terpakai kepada kumpulan berpendapatan rendah dengan pendapatan per kapita isi rumah RM1,500 dan ke bawah. Saya ingin memohon mencadangkan agar ia diperluaskan kepada keluarga B40. Dengan kos sara hidup yang semakin meningkat, keluarga B40 juga memerlukan sokongan ini untuk memastikan anak-anak mereka dapat belajar dengan lebih selesa dan fokus.

Tuan Speaker, saya juga memuji Sumbangan Keperluan Asas Sarawak (SKAS) yang menyediakan bantuan kewangan antara RM250 hingga RM800 setahun dengan objektif "*semua orang akan mempunyai makanan di atas meja*". Ini menunjukkan Kerajaan GPS sentiasa prihatin terhadap rakyat. Ini adalah tambahan kepada Sumbangan Tunai Rahmah (STR) Kerajaan Persekutuan. Saya ingin Pusat Khidmat DUN terlibat dalam pelaksanaan program ini. Pusat Khidmat DUN boleh membantu dan menyokong. YB perlu bersama melaksanakan, terlibat secara langsung dalam program ini. Pusat Khidmat DUN boleh membantu dalam permohonan dan pengagihan bantuan tersebut.

Tuan Speaker, saya sekali lagi ingin menekankan penglibatan Pusat Khidmat DUN dalam merancang dan melaksanakan inisiatif Kerajaan Sarawak. Saya mencadangkan agar Program Pembangunan Belia yang memberikan peruntukan atau setidak-tidaknya melibatkan Pusat Khidmat DUN untuk merancang dan menganjurkan aktiviti belia. Pusat Khidmat DUN perlu terlibat secara aktif dalam aktiviti belia dengan peruntukan daripada kementerian.

Selain itu, saya juga ingin menyentuh mengenai program penyukatan tanah NCR. Saya memohon agar Pejabat Tanah dan Survei bekerjasama rapat dengan Pusat Khidmat DUN untuk Program Pengukuran Tanah NCR. Ini amat penting untuk memastikan kelancaran program ini dan juga untuk mengelakkan pertikaian tanah yang melambatkan kerja menyukat. Setakat ini, saya dimaklumkan bahawa 57,039 hektar tanah NCR telah diluluskan atau telah disukat di bawah Seksyen 6 di DUN Meluan. Pada kesempatan ini, saya mohon agar peruntukan yang lebih banyak diberikan untuk penyukatan tanah Seksyen 6 kepada Seksyen 18 di DUN Meluan.

Tuan Speaker, saya ingin lagi mengambil kesempatan ini untuk bertanya kepada kementerian yang berkenaan. Bagaimana aktiviti karbon hutan boleh memberi manfaat kepada pemilik tanah NCR dan apakah peluang yang ada? Bagaimana kita boleh menjadikan program ini sebagai cara menjana ekonomi luar bandar? Saya ingin mencadangkan agar satu mekanisme dengan pemilik tanah diberikan ganjaran berbentuk kewangan untuk memelihara pokok di atas tanah mereka supaya mereka dapat menyumbang kepada inisiatif perubahan iklim. Dengan itu, tanah NCR yang berbukit dan tidak sesuai untuk aktiviti pertanian komersial boleh dipelihara.

Seperti di persidangan yang lepas, saya ingin sekali lagi memohon agar kelulusan SPA untuk stesen minyak baharu di Julau dipercepatkan. Saya dimaklumkan bahawa kelulusan daripada KPDN telah pun diberikan pada 9 Ogos 2023. Saya berharap pihak SPA dapat menyelesaikan segala birokrasi supaya rakyat di N.48 Meluan dapat mengurangkan kos pengangkutan yang mana pada masa ini terpaksa ke Sibu Jaya untuk mengisi minyak kenderaan mereka.

Tuan Speaker, kami ba Julau nadai stesyen minyak. Ini udah berapa tahun udah, aku udah masuk dua terms, stesyen minyak alu enda ulih. Rakyat selalu nganuk wakil rakyat, nya alai enggau tu aku mintak SPA ningga ka jaku wakil rakyat ari N.48 Meluan. Awakka sida iya ulih meri pembenar tapak stesyen minyak endur ngaga stesyen minyak tu ulih dijabat lalu meri penyenang ngagai rakyat aku di Julau diatu N.48 Meluan. Laban pekara tu udah kelalu lama, penyakit tu udah besai nyadi kitai nguji ngubat iya ngambi ulih gerai. Nyadi rakyat senang, GPS pun senang. Nya pinta aku.

Pada kesempatan ini juga saya ingin menyentuh sedikit tentang Lebuhraya Pan Borneo. Memandangkan ianya akan siap 100% tidak lama lagi, mungkin boleh dipertimbangkan agar had laju lebuhraya ini dinaikkan daripada 100 kilometer sejam kepada 120 kilometer sejam dengan keadaan jalan yang sudah baik. Namun demikian, saya juga menyeru agar penguatkuasa lebuhraya diwujudkan untuk mengelakkan amalan yang amat berbahaya seperti memandu melawan arus dan juga pejalan kaki melintas menyeberangi lebuhraya. Keselamatan pengguna lebuhraya perlu diambil perhatian dengan peningkatan kemalangan yang disebabkan oleh sikap pemandu melawan arus.

Timbalan Speaker: Sila, *gulung*, Yang Berhormat.

YB Encik Rolland Duat anak Jubin: Okay, sekejap lagi. Saya teruskan, sudah lama menunggu ini.

Tuan Speaker, akhir kata, saya ingin sekali lagi merakamkan penghargaan kepada YAB Premier atas inisiatif-inisiatif beliau dalam Bajet 2025 ini yang berfokus kepada pembangunan mampan dan kesejahteraan rakyat. Bajet ini bukan sahaja memenuhi keperluan semasa tetapi juga meletakkan asas kukuh untuk masa depan Sarawak yang lebih gemilang.

Saya yakin bajet ini akan merangsang pertumbuhan ekonomi, meningkatkan pelaburan dan mewujudkan peluang pekerjaan dengan pengurusan kewangan yang berhemat dan perancangan strategik, kita akan dapat mencapai matlamat pembangunan jangka panjang dan memastikan kesejahteraan rakyat terjamin. Sebelum saya mengambil tempat duduk, saya ada pantun ini. Saya mahu berpantun juga:

*Bukit Stulak di Ulu Entabai,
Palan Rentap ngetanka diri diserang Brooke;
Bajet 2025 dilanggur YAB Premier chukup besai,
Ngambika pengidup rakyat Sarawak senang kurang penyuntuk.*

*Pesta lada tebilang di Julau,
Diintu belama setiap taun;
Aum Kunsil Negeri 2024 nadai kachau regau,
Laban Tuan Speaker landik gawa chukup chun.*

Dan juga dengan peluang ini, saya ingin mengucapkan Selamat Hari Krismas kepada yang merayakan dan juga Selamat Tahun Baharu kepada semua rakyat negeri Sarawak. Saya mohon menyokong. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Yang Berhormat Meluan. Next, Member for Ngemah.

YB Encik Anyi anak Jana: Terima kasih, Tuan Speaker kerana memberi peluang kepada saya untuk turut serta dalam perbahasan Rang Undang-Undang Perbekalan (2025), 2024 yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman

Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, Premier Sarawak; Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru; merangkap Ahli Dewan Undangan Negeri N.26 Gedong pada hari Isnin, 11 November 2024 di Dewan yang mulia ini.

Tuan Speaker, pertama sekali saya ingin memanjatkan kesyukuran kepada Tuhan kerana dengan limpah kasih dan izin-Nya, negeri kita dimurahkan rezeki, diberikan kesihatan yang baik dan keharmonian rakyatnya yang berkekalan. Semua ini pastinya tidak diperolehi dengan jalan pintas tetapi ia dicapai hasil berkat kepimpinan Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, Premier Sarawak atas kebijaksanaan, komitmen yang tinggi dan kepimpinan yang cemerlang oleh beliau serta barisan kepimpinan Kabinet Sarawak.

Tuan Speaker, pembentangan Bajet 2025 oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak yang bertemakan "*Bersama Membina Masa Depan Makmur*" bukan sahaja mencipta sejarah dengan pengumuman bajet yang terbesar setakat ini tetapi turut memaparkan sejarah baru yang memberi impak positif kepada rakyat di Wilayah Sarawak. Jika pada Belanjawan 2024 yang berjumlah RM13.6 billion dikatakan sebagai yang tertinggi, Belanjawan 2025 yang berjumlah RM15.8 billion adalah merupakan satu sejarah yang pastinya menarik perhatian berkenaan dengan pelaksanaannya. Rakyat Sarawak pastinya bertuah kerana mempunyai pemimpin yang berpandangan jauh, berjiwa besar, prihatin dengan keperluan rakyat di samping tegas dalam memperjuangkan hak-hak Sarawak khasnya yang melibatkan Perjanjian Malaysia 1963 (MA63).

Bajet yang berasaskan keperluan rakyat ini dengan penekanan kepada pembangunan seimbang khasnya bagi kawasan bandar dan juga luar bandar amat dinanti-nantikan oleh rakyat Sarawak. Belanjawan 2025 yang berpaksikan lapang teras pembangunan mempunyai hala tuju yang jelas dan pastinya menjadi harapan kita agar semua perancangan, pelaksanaan program dan projek dapat dilaksanakan secara teratur agar matlamatnya dapat dicapai dengan jayanya.

Sebagai mewakili kawasan luar bandar seperti kawasan Dewan Undangan Negeri Ngemah, saya mengucapkan terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak atas penekanan dan kerja keras beliau dan barisan kabinet yang sentiasa memberi keutamaan untuk merapatkan jurang pembangunan antara kawasan bandar dan juga luar bandar.

Tuan Speaker, sekarang izinkan saya untuk berkongsi beberapa isu di kawasan saya iaitu di kawasan DUN N.49 Ngemah yang pasti memerlukan perhatian di Dewan yang mulia ini. Ia juga menuntut komitmen tinggi dan kerjasama pihak berkaitan khasnya kementerian, jabatan dan juga agensi kerajaan yang terlibat.

PEMBANGUNAN INFRASTRUKTUR

Tuan Speaker, mewakili rakyat di DUN Ngemah, saya mengucapkan terima kasih pada kerajaan Sarawak atas penubuhan Mid-Rajang Regional Development Agency (MiRRDA) dengan hasrat untuk meningkatkan tahap sosioekonomi penduduk di kawasan terbabit. Melalui MiDDA, ia perlu membuat perancangan pembangunan kawasan secara terancang dan lebih sistematik. Oleh itu, penekanan bagi pembinaan beberapa projek jalan raya perlu diberi perhatian segera untuk mempercepatkan pembangunan sosioekonomi dan meningkatkan kualiti hidup rakyat di kawasan yang terbabit. Projek-projek pembinaan jalan raya adalah seperti berikut:

- (a) Pembinaan Jalan Nanga Ngungun / Nanga Bat / Ng. Pra / Ng. Jagau;
- (b) Menambahbaik jalan-jalan simpang di area Jih, tuah, Pedai, Bawan dan Mapai
- (c) Pembinaan Jalan Batu Luking / Nanga Poi
- (d) Pembinaan Jalan Nanga Dap / Lepong Ngemah / SPS Nanga Ngungun

PENDIDIKAN

Tapak Baharu Bagi Sk Nanga Jagau dan Sk Nanga Balingiau

Tuan Speaker, isu-isu yang melibatkan sekolah khususnya bagi sekolah di kawasan pedalaman haruslah diberikan perhatian segera. Sekolah yang berada di kawasan pedalaman khususnya, selalu menghadapi masalah kekurangan kemudahan dan bahan-bahan untuk mengajar. Perkara ini pastinya menyukarkan tenaga pengajar untuk memberikan perkhidmatan dengan lebih baik dan berkualiti seiring dengan sistem pengajaran dengan cara yang baharu. Dalam hal ini, Kerajaan Persekutuan dan Kerajaan Sarawak perlu bekerjasama rapat untuk menyalurkan dana bagi menyediakan peralatan yang lengkap dan kemudahan yang bersesuaian untuk mengajar bagi sekolah-sekolah yang memerlukan.

Bagi SK Nanga Jagau, ia memerlukan satu tapak baharu yang lebih sesuai dan selamat. Ketika itu tapak SK Nanga Jagau tidak selamat kerana kedudukan sekolah ini terletak di kawasan lereng bukit dan bercerun. Keadaan tanah di kawasan tersebut mudah berlakunya tanah runtuh bila adanya hujan lebat. Terdapat beberapa buah bangunan di sekolah ini yang uzur dan kurang selamat untuk didiami dan digunakan sebagai tempat untuk menimba ilmu. Disarankan agar pihak kerajaan mencari satu tapak baharu yang lebih sesuai dan selamat bagi SK Nanga Jagau.

Manakala bagi SK Nanga Balingiau pula, tapak sekolah ini sering berlakunya banjir setiap kali hujan turun. Setiap kali hujan, beberapa kawasan di sekolah ini akan terkesan kerana air sungai yang melimpah. Perkara ini pastinya menyebabkan kerosakan kepada bangunan yang terlibat di samping merosakkan peralatan alat bantuan mengajar. Pihak Jabatan Pendidikan dan juga wakil rakyat perlu menyumbangkan dana setiap kali berlakunya permasalahan yang timbul semasa dan selepas banjir ini tadi. Keadaan ini bukan sahaja tidak selamat kepada murid-murid tetapi juga amat mengganggu proses pembelajaran yang dijalankan di sekolah tersebut.

Tapak lama SMK Datuk Haji Abdul Rahman Yakub (SEDAYA)

SMK SEDAYA telah berpindah ke tapak baharu pada tahun 2013. Sejak tempoh tersebut, tapak ini telah terbiar kosong di mana bangunan yang ada hanya ditinggalkan tanpa penjagaan atau dirobohkan terlebih dahulu. Keadaan ini menyebabkan tapak lama ini ditumbuhi oleh semak samun dan terdapat juga bangunan telah roboh dan sebahagiannya. Perkara ini mengundang tanda tanya dan menimbulkan persepsi negatif penduduk setempat kerana selain daripada persekitarannya menyakitkan mata yang memandang, ia juga dikhuatiri boleh menjadikan tempat haiwan liar bersarang dan juga tempat melepak bagi remaja yang tidak bersekolah. Oleh itu, disarankan agar kerajaan Sarawak mengambil alih tapak SMK SEDAYA ini dan dibangunkan untuk kegunaan lain yang boleh memberi manfaat kepada penduduk setempat. Pengambil alihan tapak lama tersebut bukan sahaja akan memberi manfaat kepada penduduk jika ianya dibangunkan oleh kerajaan tetapi juga dapat mengembalikan semula hak Sarawak ke atas tapak tanah terbiar tersebut.

Pengambilan Tenaga Pengajar Tempatan

Baru-baru ini kita di Sarawak dihebohkan dengan isu pengambilan dan pengisian jawatan tenaga pengajar di Sarawak. Dari segi pemahaman kita, pengambilan khas tenaga pengajar tersebut sepatutnya hanya untuk anak-anak Sarawak tetapi perkara sebaliknya berlaku. Kita tidak mahu kekosongan jawatan guru di Sarawak dimonopoli oleh orang luar Sarawak kerana terbukti sebelum ini mereka akan memohon berpindah dari Sarawak dalam tempoh kurang dari setahun selepas melapor diri bertugas. Perkara ini pastinya memberi kesan kepada proses pengajaran dan pembelajaran anak-anak kita di Sarawak.

Bagi mengatasi masalah seperti ini daripada memberi kerumitan kepada sistem pendidikan kita adalah harus untuk memberi peluang kepada graduan anak tempatan terlebih dahulu bagi menabur bakti untuk mendidik anak-anak di Sarawak. Orang Sarawak akan lebih memahami sosioekonomi orang Sarawak berbanding daripada orang dari luar Sarawak. Ini bukan bermaksud kita menidakkan semangat integrasi tetapi perlulah ada tapisan dan syarat yang lebih ketat untuk orang luar Sarawak yang ingin bertugas di Bumi Kenyalang ini.

Penyukatan Tanah Hak Adat Bumiputera

Tuan Speaker, kawasan DUN Ngemah merupakan kawasan luar bandar yang masih tebal diliputi kawasan hutan. Keadaan ini pastinya berkait rapat dengan kawasan hutan atau tanah hak milik penduduk yang belum lagi diukur. Isu pengukuran perimeter bagi Tanah Hak Adat Bumiputera (*NCR Land*) telah lama disuarakan tetapi belum ada penyelesaian seperti yang dikehendaki oleh pemilik tanah adat tersebut.

Ketika ini, pengukuran perimeter tanah adat perlu melalui Seksyen 6, Kanun Tanah Negeri iaitu pengukuran secara komuniti sebelum diukur di bawah Seksyen 18, Kanun Tanah Negeri bagi pemilikan individu. Isu tuntutan bertindih pemilikan tanah adat di antara penduduk dengan syarikat-syarikat swasta yang membangunkan tanah tersebut sama ada untuk tujuan pembalakan dan pertanian serta perebutan pemilikan di antara ahli keluarga dan sanak saudara juga dilihat menyumbang kepada kelewatan dalam mengeluarkan surat hak milik tanah kepada individu.

Berdasarkan pemahaman saya sebagai seorang yang berasal dari rumah panjang, pembahagian sempadan tanah adat setiap individu bagi kaum Iban khususnya, adalah berdasarkan faktor fizikal tanah tersebut seperti puncak bukit ataupun puncak gunung, di lembah, sungai dan sebagainya. Oleh itu, penyegeraan dalam mengukur perimeter tanah adat ini adalah perlu diberi perhatian yang serius. Penyelesaian kerja-kerja pengukuran tanah adat ini adalah diharap dapat digunakan secara maksima untuk mengeluarkan hasil pertanian agar ia dapat meningkatkan sosioekonomi rakyat setempat, meningkatkan pendapatan isi rumah dan sekali gus dapat mengurangkan kadar kemiskinan rakyat Sarawak khususnya di kawasan luar bandar.

Pelantikan Ketua Masyarakat dan Ketua Kaum

Tuan Speaker, Ketua Masyarakat dan Ketua Kaum memainkan peranan penting dalam melicinkan pentadbiran di peringkat kampung. Kerajaan Sarawak sewajarnya memantapkan institusi Ketua Masyarakat dan Ketua Kaum bukan sahaja keperluan dari segi kelayakan akademik mereka tetapi juga dari aspek elaun yang diterima oleh KMKK tersebut. Bidang tugas KMKK ketika ini adalah mencabar dan tidak hanya untuk menjaga pentadbiran di kampung atau rumah panjang mereka sahaja kerajaan disarankan agar mengkaji semula pemberian elaun kepada Ketua Masyarakat dan Ketua Kaum yang ketika ini ditakrifkan sebagai kurang sesuai dengan beban tugas mereka dan juga keadaan ekonomi semasa.

Sebagai contoh, elaun seorang ketua kaum yang ketika ini berjumlah RM900 sebulan wajar dinaikkan kepada sekurang-kurangnya RM1,200 sebulan. Dengan pertambahan elaun tersebut sudah pastinya akan meningkatkan komitmen KMKK dalam melaksanakan tugas dan tanggungjawab mereka.

Selain itu, pelantikan bagi Ketua Masyarakat dan Ketua Kaum juga perlu diteliti dan dinilai semula. Ketika ini masih terdapat Ketua Masyarakat (Penghulu) yang mempunyai sehingga melebihi 60 buah rumah panjang atau 20 buah kampung atau 20 rumah panjang dalam bidang kuasa mereka. Skop kerja mereka ini boleh dikecilkan kepada 20 hingga 30 buah panjang atau kampung bagi melicinkan aspek pentadbiran. Manakala bagi pelantikan Tuai Rumah, dicadangkan agar *Tuai Rumah* yang mentadbir sekurang-kurangnya 20 pintu diberi kelonggaran untuk dilantik secara sah dengan diberikan sijil pelantikan ketua kaum.

Di DUN Ngemah contohnya, ketika ini terdapat lapan orang *Tuai Rumah* tiada sijil pelantikan ketua kaum walaupun pintu rumah panjang mereka melebihi 20 pintu seperti dalam syarat pelantikan. Selain itu, pemantapan institusi KMKK wajar juga dilakukan bersesuaian dengan peredaran masa. Mereka ini perlu didedahkan dengan info dan maklumat terkini kerajaan melalui penganjuran program yang bersesuaian secara berkala. Bagi pelantikan baru misalnya, setiap KMKK yang baru dilantik adalah perlu dibekalkan dengan sesalinan Buku Adat Istiadat sebagai rujukan mereka.

Lain-Lain Isu

Tuan Speaker, hal-hal lain daripada saya. Antara isu lain yang masih perlu diambil perhatian di DUN N.49 Ngemah ialah seperti;

- (a) Isu Elektrik – masih ada empat buah rumah panjang dan 110 *household* yang masih belum mendapatkan bekalan elektrik;
- (b) Air bersih – masih terdapat 66 buah rumah panjang di DUN Ngemah yang belum menerima bekalan air bersih. Mereka hanya menggunakan air hujan dan juga air daripada sungai; dan
- (c) Isu Telekomunikasi – Menara telekomunikasi mungkin mencukupi di DUN N.49 Ngemah tetapi liputannya masih lemah. Masih ada tempat-tempat yang kurang mendapat liputan di area DUN N.49 Ngemah. Mohon kementerian berkaitan mengambil berat tentang isu-isu ini.

Tuan Speaker, jadi sebelum saya mengakhiri perbahasan Pembentangan Belanjawan 2025 oleh Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, Premier Sarawak, saya ingin mengucapkan selamat menyambut Hari Krismas bagi mereka yang menyambut Hari Krismas yang akan menjelang tidak lama lagi dan Selamat Tahun Baharu bagi semua rakyat Sarawak di luar sana. Maka dengan ini, saya dengan ikhlas dan rendah hati menyokong Rang Undang-Undang Perbekalan (2025), 2024 oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Ngemah. Next, Honourable Member for Tamin.

YB Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang: Lama sudah tunggu. Thank you, Tuan Speaker. Thank you for giving me the opportunity to debate for this budget. I wish to congrats the Yang Amat Berhormat Premier Sarawak for his speech on the Supply (2025) Bill, 2024 tabled in this august House on 11th November 2024.

Tuan Speaker, before I proceed further, I would like to welcome our guests to our Dewan Undangan Negeri, member of Institute of Engineer Malaysia (IM) Sarawak branch, Persatuan Pribumi Sarawak Miri, Persatuan Masyarakat Salako dan Rara Sarawak (PERASA). I think they are still around in the DUN.

The theme of the state budget is, "*Together building a prosperous future*", marks the largest budget in Sarawak history and this will create a many new milestones which benefit the people of Sarawak, and encompasses all the layers of society, unwavering dedication to building an inclusive prosperous Sarawakian and its rural-biased.

The state's revenue collection as of October 2024 is RM12.2 billion with a projected performance to be about RM14 billion this year, will be another record-breaking achievement. This mainly source from the sales tax, cash compensation in lieu of oil and gas right, dividend, investment interest and return, raw water royalty, federal and etc. The state's budget proposed for a total of RM15.8 billion of which RM10.9 billion is for development expenditure and the remaining of RM4.9 billion is for operating expenditure is to stimulate the state's economic growth. And to note that, this budget is a surplus budget. This is the biggest budget tabled in this august House.

With a projected revenue of RM14.2 billion and high development expenditure allocation of RM2.9 billion with a surplus of RM486 million, this budget signifies an ambitious yet responsible approach to advance infrastructure and foster economic development, indicative of solid commitment to the welfare of Sarawakians. The five goals for the 2025 State Budget are covering eight strategic thrusts and various initiative to ensure its success.

Under the leadership of the Yang Amat Berhormat Premier, Sarawak had accomplished many significant achievements. The GPS Government advance Sarawak's interests as a majority shareholder in Affin Bank and Bintulu Port, acquiring a state in LNG through the purchase of Shell's

shares and obtaining a stake in Bakun from Tenaga Nasional are all major milestones. Additionally, having PETROS now recognized as the third-largest oil company in Malaysia is a testament to the strategic vision and leadership driving Sarawak's economic growth and prosperity. These accomplishments not only strengthen Sarawak's position in the energy sector but also promise substantial benefits for the local economy and communities.

Here, I also like to congratulate to our Sarawak team for the outstanding achievement of SUKMA. The dedication and hard work of our athletes, organizers, and ministers responsible for SUKMA and PARA SUKMA competitions are truly commendable. Sarawak has demonstrated exceptional organizational ability. These remarkable efforts have truly showcased the spirit and talents of Sarawak. Well done to everyone. *Agi Idup Agi Ngelaban*. And, we are looking forward to be the host for the SEA GAMES 2027.

13th Malaysia Plan (RMK-13)

Tuan Speaker, I fully support the Yang Amat Berhormat Premier request for allocating RM117 billion from Federal Government for Sarawak's development under the 13th Malaysia Plan (RMK-13) after 62 years formation of Malaysia. This comprehensive request underscores the YAB Premier's commitment to improve infrastructure, healthcare, education and connectivity in Sarawak.

In October 2019, the late Tan Sri James Masing Minister for Infrastructure and Port Development proposed to construct Sarawak-Kalimantan Border Security Road Network stretching from Biawak to Lawas with approximately length 1,032 kilometer with the federal roads with an estimated cost of RM24 billion. The project aims to provide local connectivity, international accesses and safeguard critical assets like the Sabah-Sarawak gas pipeline and hydroelectric power dam. This project should proceed and funded by the Federal Government.

Professional Consultancy Practices in Sarawak

Tuan Speaker, as I mentioned earlier, we have a team of Institute of Engineers Malaysia with us here to show their support to ask me to raise their concerns regarding professional services in Sarawak. I raised this issue during the last DUN sitting concerning the challenge faced by our professional consultant in Sarawak, including engineers, architects, quantity surveyors. Unfortunately, there has been no response from the relevant government agencies.

These challenges include the inconsistent application of number one, the scale of fee offered to the consultants. Delay in payments from the government agencies and private sector. This situation is unsustainable and jeopardizes not only the viability of the businesses but also the quality and timeliness of the service they provide to the government or the private sectors. Consultants are being asked to fulfil additional works or meet extra requirements beyond the original scope of their project, yet no payment is provided for these additional tasks. This not only undermines the viability of their businesses but also creates frustration demoralization among professionals who strive to maintain the high standards in their work.

Hence, I urge the relevant ministry, especially the State of Financial Secretary (SFS) to look into this issue with the stakeholders, consultants, and relevant government departments and other agencies. Failure to act could lead to the loss of the talent and resources, which would ultimately jeopardize Sarawak's long-term development goals.

Infrastructure

Tuan Speaker, now I would like to bring up issues in development in my constituency in DUN N.59 Tamin. I would like to thank the Federal and State Government for approving roads in Tamin area, namely projects funded by Federal Government:

- (a) Construction of Jalan Ng. Pakoh / Rh. Mukau, Rantau Lumban, in Ulu Oya, Sibu with a cost project of RM59.5 million;
- (b) Construction of Jalan Ng. Luam / Ng. Woh/ Rh. Pengarah, Ulu Mukah, Bahagian Sibu with a project cost of RM84 million;
- (c) The project funded by State Government, project proposed new road from Rh. Enjah to Rh. Meroda, Ulu Bunau, Selangau with a project cost of RM23 million;
- (d) Proposed new road from Ng. Sekuau Access Road to SK Ng. Pakoh / Rantau Lumbang, Ulu Oya, Selangau, Sibu with a project cost of RM204 million; and
- (e) Construction of New Access Road from the Pan Borneo Highway to Selangau Town with a project cost of RM7 million.

I would like to see all these projects to be implemented as soon as possible for the benefit of the local people. Nevertheless, I also request the government for implementation of the proposed roads project namely;

- (a) Upgrade Jalan Ng. Tajam Batang Oya Sibu;
- (b) New road to Ulu Selangau, Selangau;
- (c) Upgrade Jalan Sepudun Balingian Selangau; and
- (d) Construction of Suspension Bridge to SRK St. Mark Selangau.

Water Supply and Water Treatment Plant

Now, I want to touch water supply and water treatment, Tuan Speaker. With the rapid development including the construction of SMK Selangau and the opening of the new pig farming area in Selangau, the current water supply capacity will not be sufficient to meet the demands. There are two projects approved by Federal Government, namely, Stapang Sekuau Water Supply, with the approved budget of RM117 million, another one is Selangau Water Supply approved budget is about RM200 million. However, the implementation of these projects is still zero physical even though they already announced by the ministry is about seven to six years ago. Therefore, I propose to the Federal Government to channel the funds to the State Government for the State Government to implement, sorry, to expedite the projects.

Anjung Usahawan and Commercial Banks

Tuan Speaker, I will touch about the *Anjung Usahawan* is an initiative established by the Sarawak Government in collaboration with TERAJU to empower the Bumiputera economy in Sarawak. Under this initiative, the government provides premises or facilities at affordable rental rates to Small and Medium Enterprises (SMEs), traders, or local residents so that they can gather, promote, and sell their products.

Therefore, I would like to request to set up *Anjung Usahawan* in Selangau as this could significantly enhance local businesses by offering them platform to promote and sell their products, while also meeting the community's need for more facilities or services. Along with this, I would also like to appeal to the commercial banks to open branches in Selangau. The people in Selangau are mostly farmers and business transactions are mostly in cash. Selangau is a gold mine that bankers should explore for deposits, loans and short-term advances.

Proposed Selangau District Council (SDC)

Tuan Speaker, I raised this issue the proposed of the Selangau District Council (SDC). I raised these issues in November 2018, in this august House to propose to establish a Selangau District Council (SDC) to serve the people better, as the Sibu Rural District Council (SRDC) currently administers a large area which the covers around 6,000 km². To manage this vast area more effectively, the idea of creating a separate district council for Selangau District Council (SDC) is timely. The proposed SDC will cover area Siong, Sekuau, Batang Oya, Selangau and up to Arip. Therefore, I appeal to the State Government to consider this proposal to speed up development within this area.

Telecommunication

Tuan Speaker, I would like to thank the Federal Government, the State Government, for the construction of more telecommunication towers in Tamin. However, not all the towers are operational in my area. I have received complaints from rural areas, rural folks especially in my area regarding slow internet service, no telephone line at all. I hereby requested the Government to look into this problem and expedite it to resolve this issue.

Re-Delineation Exercise

Tuan Speaker, I would like to talk about the proposed to reserve 35% of parliamentary seats for Sarawak and Sabah. This is vital as according to the Malaysian Agreement (MA63), Sabah and Sarawak should be acknowledged as equal partners in the formation of Malaysia, not merely as States within the Malaya Federation. With the proposed new re-delineation seat, I request DUN Tamin to be divided into a few additional seats, as it is a very big area. This will attract additional allocation such as RTP, MRP, PPRMS and etc., to the new additional seats to accelerate the development in that area.

Selangau Multipurpose Hall and Sports Complex

Tuan Speaker, there is a multipurpose hall in Selangau managed by Sarawak's Ministry of Youth and Sports. However, these facilities cannot be used due to stolen electrical appliances, toilet doors, cracks and chairs vandalism. Therefore, I suggest that the multipurpose hall be handed over to Selangau District Office for management and maintenance. And also, the construction of the Selangau Mini Sport Complex which had commence in April 2020 over a 24 month period. However, after the COVID-19, the contractor declined to continue and appealed to JKR Sarawak for mutual termination. Therefore, this project to resume as soon as possible for the benefit of the local people.

Pig Farming Area (PFA)

Now, I will touch the Pig Farming Area, Tuan Speaker. I would like to thank the State Sarawak Government for allocating 500 acres of land in Sungai Selabi, Selangau for the Pig Farming Area (PFA) which was officiated by Minister of M-FICORD during the earth-breaking ceremony on 7th November 2024. It is expected to be a catalyst for local economic development by creating job, business opportunities for the nearby residents. This project not only provides job opportunities but also open avenues for residents to be involved in supporting industries such as animal feed cultivation, transportation, accommodation facilities for workers.

The government will collaborate with the project developer to train local residents in pig feed production, including cassava cultivation on their own land. This initiative is expected to help residents generate additional income while enhancing their skills in the livestock sector. Therefore, I urge the government and private investors to brief relevant agencies and local people on the detailed implementation and the strategy. Tuan Speaker, now I will touch about the education facility in Selangau.

Timbalan Speaker: Yang Berhormat, you may... *(Interruption)*...

YB Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang: Ya... *(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Terus gulung... *(Interruption)*...

YB Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang: Alright.

Education

The upgrading of the dilapidated school, SK Sungai Buloh Selangau as a part of Corporate Social Responsibility (CSR) by contractor under the Pan Borneo Highway where the groundbreaking ceremony done in October 2018. However, up to date, there is no progress at all. Therefore, I would like to know what the status of the CSR project to the school. Number two, I also would like to know the status of the two schools which has been approved to relocate due to flood prone, namely SK Ng. Selangau and SK Ng. Kua okay.

Bus Service from Sibu to Selangau

Tuan Speaker, in the past, there are bus services that frequent from Sibu to Selangau. This benefits the rural folks who do not have their own transport. However, the bus service from Sibu to Selangau have been stopped. I urge that this bus service from Sibu to Selangau to be restored.

Appointment of Longhouse Chief

Tuan Speaker, there is about 300 longhouses under the jurisdiction of the Pejabat Daerah Selangau. So far, about 275 longhouse chiefs have official appointed from the Resident Office. The 25 longhouses are without an appointment letter as a house chief. The official appointment letter from the Resident Office is very important for the longhouse chief to carry out their duties. Therefore, I request for the official appointment letter to be issued to those longhouses without an official letter as the longhouse chief.

Conclusion

Tuan Speaker, before I end my speech, I wish everyone celebrating Christmas and a blessed New Year. With that, I wish to express my full support for the Supply (2025) Bill, 2024 which was presented by the YAB Premier Sarawak on 11th November 2024. Thank you

Timbalan Speaker: Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Tamin. Next is, Ahli Yang Berhormat bagi Engkilili.

YB Encik Johnichal Rayong anak Ngipa: Terima kasih, Tuan Speaker kerana memberikan izin kepada saya untuk berbahas berkenaan Rang Undang-undang Perbekalan (2025), 2024 yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak; Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru; dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.26 Gedong pada 11 November 2024 yang lepas.

Tuan Speaker, kita amatlah menzahirkan rasa kesyukuran kepada tuhan kerana negeri kita telah dianugerahkan kemakmuran dan kesejahteraan yang berpanjangan di bawah kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier Sarawak, Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg di atas kebijaksanaan, komitmen dan kepimpinan yang cemerlang beliau serta barisan Kabinet Sarawak kita yang berpandangan jauh yang telah berjaya meningkatkan pendapatan kepada Sarawak.

Kepimpinan Yang Amat Berhormat telah berjaya membentangkan Bajet 2025 RM15.8 bilion yang merupakan bajet yang terbesar dalam sejarah bajet Sarawak bertemakan, *“Bersama Membangun Masa Depan Yang Makmur: People Centric”* yang bakal menguntungkan rakyat

keseluruhannya terutama di kawasan luar bandar yang amat memerlukan peningkatan taraf hidup yang baik dari segi infrastruktur, ekonomi, sosial, kesihatan, pendidikan dan sebagainya.

Saya juga bersetuju dengan rakan saya, Yang Berhormat bagi Daro bahawa Yang Amat Berhormat Premier yang berjiwa besar, mempunyai visi yang berpandangan jauh, mengutamakan rakyat dan Sarawak yang merupakan seorang "*Bujang Berani*" dalam memperjuangkan hak-hak Sarawak dalam MA63 yang sememangnya amat menyentuh setiap hati lapisan rakyat Sarawak.

Tuan Speaker, izinkan saya untuk menyentuh beberapa isu dan permohonan serta cadangan yang melibatkan kawasan saya di DUN N.33 Engkilili seperti berikut.

Jalan Raya, Jalan Perhubungan Darat

Saya ingin menarik perhatian sekali lagi berkenaan dengan jalan raya atau jalan perhubungan darat di kawasan-kawasan DUN N.33 Engkilili khasnya di kawasan yang sangat kritikal atau jalan ke kawasan yang sukar untuk dihubungi khasnya di kawasan-kawasan di Ulu Skrang.

Di samping menghubungkan banyak rumah panjang, jalan raya dan jalan perhubungan ini juga adalah jalan perhubungan ke sekolah-sekolah, ke klinik atau ke bandar untuk urusan peribadi atau urusan rasmi ke bank atau ke pejabat-pejabat kerajaan. Jalan-jalan perhubungan tersebut adalah meliputi dari Murad hingga ke Sungai Pinang ke Pincoh, Seberang Entalau, *opposite* Entalau, Lubok Tabau dan Ulu Skrang.

Di samping itu juga, kawasan jalan perhubungan dari simpang Sebeliau yang meliputi Gelong, Berenggang, Simpang Merituh dan seterusnya ke Rumah Liman anak Legan di Nanga Entalau, SK Nanga Entalau, Klinik Kesihatan Nanga Entalau Ulu Skrang, kawasan Seladong, Begantong, Emperan, kawasan Menjau, SK Nanga Menjau Ulu Skrang. Tuan Speaker, kesemua kawasan-kawasan ini *are missing link* yang tiada jalan perhubungan yang baik setakat ini.

Dimajukan juga jalan menuju ke kawasan Belawan, Pelo, Pulau, Rumah Nyandang Ulu Akup di samping kawasan Keranggas dan Tembawai Tumbang yang boleh dihubungi melalui kawasan dari Layar, iaitu Bahagian Betong.

Tuan Speaker, semoga pihak kerajaan atau agensi-agensinya yang bertanggungjawab terhadap perkara ini akan dapat mempertimbangkan permohonan yang dipohonkan ini. Di samping itu juga, mohon jalan yang dicadangkan, iaitu Jalan Basi, Brayun ataupun Sungai Besi to Kuching, Sibu Trunk Road seterusnya menuju ke kawasan Ensurai, SK Basi, kawasan Empelam dan Stuga. Kesemua kawasan ini adalah terletak di sepanjang *along the riverbanks* of Batang Ai Hilir, Engkilili.

Memohon juga untuk menaik taraf Jalan Nanga Skrang, Tisak dan Kaong menuju ke SK Lidong. Di samping itu juga, untuk menaik taraf Jalan SK Tabut menuju ke Jalan Utama Lidong yang telah rosak dan berlubang-lubang. Di samping itu juga, mohon juga menaik taraf jalan kawasan-kawasan Merio, Jalan Geligau Ulu-Geligau Hilir dan SK Empelam dan juga Jalan Titok Hilir dan Hulu-Jalan Bunu Beging yang terletak dalam kawasan San Semanju, DUN Engkilili.

Masalah Banjir

Tuan Speaker, masalah banjir sering berlaku setiap musim hujan atau musim tengkujuh yang telah berlaku pada tiap-tiap tahun khasnya di kawasan Entalon Skrang, Merebong, kawasan Batang Ai Hilir dan kawasan Tabut, Tembong, Kejemut, Tebarong, Tisak dan Kaong. Tuan Speaker, saya sendiri telah turun ke lapangan pada waktu setiap banjir berlaku dan apa yang saya lihat banjir-banjir ini berlaku adalah disebabkan oleh faktor utamanya ialah tidak terdapatnya sistem perparitan yang baik. Air telah bertakung dan seterusnya mengalir ke kawasan ruai dan dalam rumah mereka dan menyebabkan banjir besar berlaku. Oleh itu, mohon pihak kerajaan untuk membina projek sistem penebatan banjir dengan segeranya di kawasan-kawasan yang telah saya sebutkan tadi bagi mengatasi masalah ini berulang lagi.

Projek ALAF

Tuan Speaker, besarlah hati saya agar pihak kerajaan dan agensi-agensinya supaya dapat menyalurkan bekalan elektrik 24 jam melalui projek ALAF daripada grid elektrik yang sedia ada dari kawasan Rumah Entabaru di DUN Meluan ke kawasan Rumah Rentap, Sungai Paya, Rumah Karim dan Rumah Upok Nanga Menjau dan seterusnya ke SK Nanga Menjau Ulu Skrang di kawasan DUN N.33 Engkilili yang jaraknya dijangka kurang lebih 9 km. Dengan terbinanya projek ini nanti, sudah pasti ianya akan memberikan nafas baru kepada penduduk-penduduk persekitaran.

Stadium Engkilili

Tuan Speaker, sukan amatlah penting untuk masyarakat keseluruhannya khasnya bagi kaum belia dan juga murid-murid sekolah baik untuk kesihatan, perpaduan dan melahirkan modal insan yang cemerlang dalam bidang sukan pada masa hadapan. Bersabit dengan ini, saya ingin memohon kepada pihak kementerian dan pihak agensi yang berkenaan agar pembinaan Stadium Engkilili yang telah diluluskan peruntukannya seperti sekitar tahun 2018 dan juga tapak tanah pembinaan Stadium Engkilili telah diperoleh dan dibayar pampasan telah dibayar oleh kerajaan ketika itu. Memohon stadium ini dapat diteruskan dengan segeranya.

Isu Ketua Kaum Ketua Masyarakat (KMKK)

Tuan Speaker, ingin saya menarik perhatian di Dewan yang mulia ini berkenaan dengan Mesyuarat Pelantikan Urusan Panel Pemilihan KMKK Bahagian Sri Aman yang berkaitan dengan pelantikan KMKK khasnya bagi kawasan DUN N.33 Engkilili. Saya menyeru agar dan haruslah menjemput, melantik ADUN tempatan, *local* YB, menjadi panel pelantikan untuk DUN N.33 Engkilili dengan merujuk kepada garis panduan rasmi yang sedia ada, iaitu pelantikan urusan panel pemilihan KMKK bahagian kerana ADUN tempatan adalah merupakan *stakeholders* yang mewakili rakyat di kawasan masing-masing.

Tuan Speaker, di samping itu juga saya ingin mencadangkan agar Penghulu Betok anak Tubi, di Skrang Skim Engkilili, dikekalkan pelantikan beliau sebagai penghulu kawasan tersebut, iaitu merupakan juga kampung saya sendiri, Tuan Speaker. Dan beliau masih sihat dan telah menjalankan tugas selama ini dengan cemerlang. Sudah hampir satu tahun kawasan Skim Skrang tiada penghulu dan tiba masanya beliau dilanjutkan perkhidmatan supaya dapat menolong rakyat dan Kerajaan GPS di kawasan-kawasan bidang kuasa beliau.

Saya juga memohon untuk mewujudkan jawatan baharu seorang penghulu Iban bagi kawasan San Semanju dan Sedarat dan juga seorang penghulu Iban yang baharu juga di kawasan Merio dan Engkilili. Kedua-dua kawasan ini merupakan kawasan yang luas di samping ramai penduduk dan banyak rumah panjang yang amat memerlukan perkhidmatan seorang penghulu yang lebih efektif dan berkesan buat rakyat tempatan dan juga kepada Kerajaan GPS.

Tuan Speaker, untuk makluman, bahawa kaum Iban dan Cina telah mempunyai lantikan seorang jawatan pamanca masing-masing bagi Daerah Kecil Engkilili dalam Daerah Lubok Antu, Bahagian Sri Aman. Oleh yang demikian, kaum Melayu tempatan telah memohon untuk mewujudkan satu jawatan pamanca bagi Daerah Kecil Engkilili, untuk kaum mereka.

Oleh itu, sangatlah adil bagi saya memohon kepada pihak kerajaan agar mewujudkan satu jawatan pamanca untuk kaum Melayu bagi menguruskan hal-hal kaum saudara Melayu kita seperti juga kaum-kaum Iban dan Cina dalam konteks *Segulai Sejalai* bagi memupuk semangat perpaduan yang berbilang bangsa, agama dan kebudayaan di kawasan saya, DUN N.33 Engkilili.

Membesarkan Dewan Komuniti Majlis Daerah Lubok Antu, Engkilili

Untuk perhatian, Dewan Majlis Daerah Lubok Antu, Engkilili adalah satu-satunya dewan yang terdapat di Pekan Engkilili yang sering digunakan dengan pelbagai aktiviti rasmi kerajaan dan aktiviti

sosial penduduk tempatan. Dewan Majlis Daerah Lubok Antu, Engkilili ini adalah dalam keadaan yang tidak baik termasuklah di dalam ruangnya, bilik airnya, semasa berucap suara tidak jelas dan lebih banyak mengeluarkan bunyi *echo*. Keadaan ini amatlah tidak sesuai. Oleh itu, saya ingin memohon agar dewan ini dinaik taraf dari segala aspek dengan segera oleh pihak kerajaan.

Bekalan Air Bersih

Tuan Speaker, bekalan air bersih ini amatlah diperlukan terutamanya bagi kawasan-kawasan di luar bandar. Kawasan-kawasan ini adalah meliputi kawasan Batang Ai Hilir, Engkilili, kawasan Sepalau, kawasan Memaloi, kawasan Skrang Hilir, kawasan Kaong dan kawasan Tisak. Semuanya terletak dalam DUN N.33 Engkilili. Di samping itu juga, saya memohon supaya kawasan Sedarat, Memaloi dan Skrang *areas* yang menghadapi masalah tekanan air ataupun *water pressure problem* di kawasan tersebut dapat diatasi terutamanya semasa *peak hours*.

Balai Bomba dan Penyelamat (BBP) dan Kuarters di Engkilili

Tuan Speaker, untuk makluman, bahawa tidak kurang daripada tujuh buah rumah panjang telah terbakar sejak sepanjang 15 tahun yang lalu di kawasan DUN N.33 Engkilili. Seperti yang saya maklumkan juga bahawa Menteri Perumahan Kerajaan Tempatan, Kuala Lumpur baru-baru ini telah mengumumkan peruntukan bagi melaksanakan Balai Bomba dan Penyelamat dan kuarters JBPM di kawasan DUN Engkilili Sarawak menerusi Belanjawan Kementerian 2025. Justeru itu, besarlah harapan saya sebagai Wakil Rakyat di DUN N.33 Engkilili supaya pihak Kerajaan Sarawak dan agensi-agensi yang bertanggungjawab akan dapat memastikan projek ini dapat dilaksanakan dengan lancarnya.

Pendidikan

Tuan Speaker, ingin saya memohon untuk penambahbaikan beberapa sekolah yang dalam keadaan daif, bilik darjah, asrama, kuarters guru dan pejabat sekolah terutamanya di SK Lidong, SK Isu Bangat yang di bawah pentadbiran PPD Betong dan SK Nanga Menjau, SK Entalau Ulu Skrang yang di bawah pentadbiran PPD Lubok Antu. Serta juga mencari tempat yang lebih tinggi dan selamat bagi SK Nanga Tebat, Ulu Skrang yang kerap ditenggelami air setiap waktu musim hujan yang lebat. Dipohon juga untuk menaik taraf bangunan bilik darjah SK Skrang Kem dengan bangunan yang moden kerana usianya yang sudah lama, lebih kurang 60 tahun, dan tidak sesuai lagi untuk digunakan.

Sektor Pertanian

Sektor Pertanian ini amatlah dekat di hati saya, Tuan Speaker, kerana majoriti rakyat di DUN N.33 Engkilili adalah terdiri daripada para petani, pekebun dan penternak. Justeru itu, amatlah dialu-alukan sektor ini akan lebih dipergiatkan, baik daripada bantuan subsidi pertanian, bimbingan dan latihan untuk golongan-golongan ini, haruslah dipergiatkan dari semasa ke semasa. Sudah pasti sektor ini akan mempertingkatkan taraf hidup rakyat dari segi pendapatan ekonomi yang akan datang.

Peruntukan RTP / Peruntukan DUN N.33 Engkilili

Tuan Speaker, ingin saya merakamkan ucapan terima kasih atas keprihatinan kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier kerana telah mengagihkan peruntukan Projek Khas RTP dan MRP PPRMS bagi rakyat DUN Engkilili bagi tahun 2024, menerusi saya sebagai wakil rakyat di sana. Di samping itu juga, saya bersetuju dengan rakan-rakan wakil rakyat GPS yang lain agar peruntukan berjumlah RTP RM5 juta sekarang dinaikkan kepada jumlah RM10 juta setahun khasnya untuk kawasan-kawasan DUN di luar bandar yang masih ketinggalan bagi terus membangunkan kawasan dengan lebih efektif dan berkesan khasnya dalam pembangunan infrastruktur.

Penutup

Tuan Speaker, sebelum saya mengundur diri, ingin saya memberi ucapan syabas dan terima kasih kepada Tuan Speaker kerana telah menjalankan tugas dengan baik dan cemerlang di sepanjang persidangan Dewan Undangan Negeri ini. Yang Berhormat Meluan *tadi cun iya, okay ku madah cunkah* sepanjang Dewan Undangan Negeri ini. Saya juga ingin mengucapkan *Merry Christmas, Happy New Year 2025* dan *Gong Xi Fa Choi* kepada masyarakat Cina, kepada semua yang merayakannya, baik dalam Dewan ini atau di mana sahaja kamu berada. Tuan Speaker, dengan ini saya menyokong Rang Undang-undang Perbekalan (2025), 2024. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Okay, Yang Berhormat Engkilili. Ahli-ahli Yang Berhormat, by virtue of Standing Order 9(1), I determine that the Sitting today shall proceed beyond 6.30 p.m. Seterusnya, Honourable Member for Batu Danau.

YB Dato Paulus Palu Gumbang: Terima kasih, Tuan Speaker. Selamat petang, Salam sejahtera, Salam Sarawak Maju Makmur. Tuan Speaker, terima kasih kerana memberi peluang kepada saya untuk mengambil bahagian bagi menyokong Rang Undang-undang Perbekalan (2025), 2024 yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Premier, Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru, dan Ahli Dewan Undangan Negeri bagi N.26 Gedong pada 11 November yang lepas.

Tuan Speaker, saya juga ingin mengambil kesempatan ini untuk mengucap tahniah dan syabas kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak atas penganugerahan Darjah Setia Brunei Yang Amat Berbahagia Darjah Pertama (P.S.N.B) yang membawa gelaran "*Datuk Seri Setia*" bersempena dengan Sambutan Ulang Tahun Hari Keputeraan Sultan Brunei Darussalam yang Ke-78 pada 15 Julai yang lalu dan Darjah Tertinggi Negeri Sabah, iaitu Datuk Seri Panglima Darjah Kinabalu (S.P.D.K) yang membawa gelaran "*Datuk Seri Panglima*" bersempena dengan Sambutan Hari Jadi Rasmi Ke-71 Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sabah pada 5 Oktober 2024 yang lepas.

Tuan Speaker, saya juga ingin mengambil kesempatan ini untuk mengucap setinggi-tinggi tahniah kepada rakan-rakan Ahli Yang Berhormat yang telah dianugerahkan darjah kebesaran, bintang dan pingat negeri Sarawak sempena dengan Sambutan Perayaan Hari Lahir Ke-78 Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak pada 12 Oktober 2024. Ahli-ahli yang dimaksudkan ialah Yang Berhormat Dato' Sri Huang Tiong Sii, ADUN N.45 Repok yang telah dianugerahkan dengan Darjah Utama Yang Amat Mulia Bintang Kenyalang Sarawak – Panglima Gemilang Bintang Kenyalang (P.G.B.K) yang membawa gelaran "*Datuk*"; Yang Berhormat Dato Fazzarudin bin Hj. Abdul Rahman, Ahli DUN N.6 Tupong dan Yang Berhormat Dato Mohd Chee bin Kadir, Ahli DUN N.40 Kabong yang sama-sama dianugerahkan Darjah Utama Yang Amat Mulia Bintang Sarawak – Panglima Setia Bintang Sarawak (P.S.B.S) yang membawa gelaran "*Dato*".

Tuan Speaker, my heartiest congratulations to the Yang Amat Berhormat Premier for once again successfully tabling largest ever, rural focused and development biased budget totalling RM15.8 billion an increase of 16% or RM2.2. billion. This budget is indeed a reflection of the State Government's success in its revenue engineering strategies as well as its visionary, far-sightedness and prudent financial management. The 2025 budget with the theme, "*Together Building a Prosperous Future*" where no one will be left behind must be lauded as this is a clear manifestation of the GPS Government sincere and continuous effort in giving every opportunity for all Sarawakians to move forward and improve their quality of life. A big thank you to the State GPS Government for the RM10.9 billion allocation, the biggest in the history of the state for development expenditures out of which RM6.8 billion which is 62% are allotted for rural development initiatives.

Jumlah peningkatan peruntukan yang begitu besar untuk tujuan pembangunan dibandingkan dengan jumlah pada tahun sebelumnya adalah bukti nyata keprihatinan dan kepedulian Kerajaan GPS terhadap masyarakat luar bandar. Saya penuh yakin, peruntukan yang sedemikian jika disalurkan secara berterusan, sudah tentu akan dapat membantu masyarakat luar bandar untuk

mencapai satu tahap pembangunan yang lebih mampan dan memenuhi keperluan asas yang amat diperlukan seperti jalan perhubungan desa, bekalan elektrik dan bekalan air bersih .

Rural Transformation Project (RTP)

Tuan Speaker, I am indeed grateful that an allocation of RM420 million has been included in the 2025 Budget in respect of the Rural Transformation Project (RTP). Tidak dapat dinafikan bahawa peruntukan di bawah program ini telah dapat mempercepatkan pembangunan infrastruktur dan kemudahan asas yang amat diperlukan di kawasan luar bandar. Dengan adanya peruntukan ini, pelaksanaan projek infrastruktur seperti jalan perhubungan desa, dewan serbaguna, kerja-kerja pemasangan dan pembaikan kepada sistem paip air graviti dan kemudahan sukan seperti gelanggang sepak takraw, futsal dan sebagainya dapat diteruskan.

Namun demikian, dengan kenaikan harga bahan mentah dan upah, didapati bahawa jumlah projek yang dapat dilaksanakan adalah lebih jauh berkurangan dibandingkan sebelumnya. Oleh yang demikian, saya memohon jasa baik Yang Amat Berhormat Premier dan Kerajaan Negeri memberi pertimbangan supaya jumlah peruntukan di bawah program ini dinaikkan setara ataupun bersesuaian dengan kenaikan harga bahan mentah dan kadar upah semasa.

Bekalan Air Bersih

Tuan Speaker, saya mengucapkan terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier kerana sekali lagi telah memperuntukkan sebanyak RM300 juta di bawah Cadangan Belanjawan 2025 dan RM742 juta lagi di bawah "*Alternative Funding*" untuk diagihkan kepada sembilan *Regional Agencies* termasuk NRDA bagi tujuan pelaksanaan pelbagai projek pembangunan di kawasan masing-masing.

Sehubungan itu, saya ingin mengambil kesempatan ini untuk memohon pelaksanaan dua projek bekalan air yang belum dimasukkan dalam mana-mana program untuk pelaksanaan. Dua projek ini adalah:

- (a) Simpang Sagan / Ulu Lubai yang meliputi empat buah rumah panjang, dua buah sekolah rendah dan sebuah klinik kesihatan; dan
- (b) Simpang Jalan Semena/Kuala Medalam yang meliputi lima buah rumah panjang, sebuah sekolah dan sebuah klinik kesihatan.

Bekalan Elektrik Luar Bandar (ALAF)

Tuan Speaker, as I said before, Batu Danau was among those that had been able to enjoy electricity supply under the SARES programme. However, some of the component installed such as the battery and solar panel has aged and no longer function as it was supposed to be.

I am happy to note that under the 2025 Budget, a sum of RM56 million had been allocated for the continuation of project under 12th Malaysian Plan as well as for the replacement of batteries and other key component of Standalone Solar Systems in remote villages. Dengan adanya peruntukan ini, saya berharap kerja-kerja penggantian terhadap bateri dan komponen lain bagi beberapa perkampungan Penan seperti Long Rayeh, Long Sulong, Kpg. Kartadem dan lain-lain kampung di Ulu Limbang dapat dilaksanakan.

Saya juga berharap sebahagian daripada RM20 juta peruntukan di bawah program ALAF dapat disalurkan bagi pelaksanaan program ini di kawasan Batu Danau kerana saya difahamkan senarai menunggu bagi permohonan penyambungan elektrik di bawah program ini masih lagi panjang.

Lantikan Ketua Kaum / Masyarakat

Tuan Speaker, pada sidang Dewan ini yang lepas, saya telah memohon pertimbangan Kerajaan Negeri supaya satu jawatan Penghulu bagi masyarakat Iban dan satu jawatan Penghulu bagi masyarakat Bisaya diwujudkan untuk kawasan bandar di Limbang. Untuk makluman Dewan yang mulia ini, kertas kerja serta permohonan juga telah dimajukan kepada pihak pentadbiran menyatakan alasan-alasan keperluan jawatan ini diwujudkan. Oleh yang demikian, saya sekali lagi memohon supaya perkara ini diberi pertimbangan sewajarnya.

Kawasan Limbang sebagai Hub Pengeluaran Padi

Tuan Speaker, saya juga mengucapkan tahniah kepada Kerajaan Negeri kerana mempunyai perancangan yang menyeluruh dalam usaha untuk mencapai 100% “self-sufficiency level” pengeluaran beras bagi menampung keperluan negeri Sarawak.

I am happy to note that Limbang has been included among the areas earmarked for the purpose. Sehubungan itu, sukacita sekiranya Dewan yang mulia ini dapat diberi maklum berhubung kawasan-kawasan sesuai yang telah dikenal pasti untuk dibangunkan di kawasan Limbang amnya dan Batu Danau khasnya.

Tuan Speaker, I also note that a sum of RM8 million has been allocated towards assisting the Collection, Packaging and Processing Centres (CPPC) / Agrofood Terminal for the creation of an efficient marketing supply chain of agriculture product. Saya mohon apa kiranya sebahagian daripada peruntukan ini digunakan untuk *kick start* CPPC Kubong yang telah siap tetapi sehingga kini belum beroperasi.

Penyukatan Keliling di bawah Seksyen 6 dan Seksyen 18 Kanun Tanah Negeri

Tuan Speaker, saya juga sekali lagi ingin menyampaikan penghargaan kepada Kerajaan Negeri atas komitmennya untuk menyelesaikan isu tanah Hak Adat Bumiputera (NCR) dengan mengadakan kerja-kerja penyukatan di bawah Seksyen 6 dan Seksyen 18 Kanun Tanah Negeri secara berterusan. Terdapat masih banyak kawasan-kawasan tanah NCR yang belum dibuat penyukatan sungguhpun permohonan telah dibuat kepada pihak Jabatan Tanah dan Survei. Kawasan-kawasan ini termasuk tanah-tanah NCR yang berdekatan atau bersempadanan dengan negara Brunei Darussalam seperti Kpg. Tedungan, Kpg. Bidang dan beberapa kampung lain lagi. Dalam pada itu, saya sekali lagi mohon supaya kerja-kerja penyukatan di bawah Seksyen 6 dan Seksyen 18 di kawasan Batu Danau yang belum terlaksana dijalankan secepat mungkin.

Naik taraf Jalan Jiwa Murni

Tuan Speaker, pada sidang Dewan ini yang lalu, saya telah memohon supaya dua batang jalan yang dilaksanakan di bawah program Projek Jiwa Murni di kawasan N.80 Batu Danau dinaiktaraf. Jalan-jalan ini adalah:

- (a) Fasa 1 – Jalan Rh. Satu, Kuala Medalam (12 km); dan
- (b) Fasa 2 – Jalan dari Kuala Medalam, ke Liang Datu, Meruyu dan Kerangan Ma.

Sukacita saya maklumkan bahawa kerja-kerja naik taraf kini sedang dilaksanakan. Dalam pada itu, saya bagi pihak masyarakat di sepanjang laluan kedua-dua jalan tersebut ingin menyampaikan penghargaan dan terima kasih kepada Kerajaan Negeri atas usaha tersebut. Pada masa yang sama, masih terdapat banyak lagi jalan-jalan yang perlu pembaikan dan naik taraf di kawasan Batu Danau.

Sehubungan itu, saya memohon supaya beberapa batang jalan seperti berikut dinaik taraf. Antaranya adalah:

- (a) Jalan Bawang Ubor (Jln Ulu Tubai) Tanah Merah; dan
- (b) Jalan Simpang Sagan ke Ulu Lubai.

Untuk makluman, Jalan Ulu Tubai ini nanti akan bersambung dengan Jalan Mentawai menuju ke Gunung Buda yang akan disambung pembinaannya tidak lama lagi. Saya juga memohon pembinaan Jalan ke Rumah Jampong, Melaban dan Rumah Lembong, Kpg. Entakong. Pada masa ini, penghuni dari dua buah rumah panjang ini menggunakan bekas jalan balak yang keadaannya tidak begitu selesa terutamanya semasa musim hujan.

Isu Kekurangan Guru di Sarawak

Tuan Speaker, masalah kekurangan guru di Sarawak merupakan isu yang telah wujud dari dulu hingga sekarang bagaikan tiada noktah. Saban tahun, isu ini sentiasa timbul dan bagaikan mimpi ngeri bagi anak kenyalang. Kita akui bahawa pelbagai inisiatif sedang dilakukan dan diperkenalkan oleh Kementerian Pendidikan Malaysia untuk mengatasi isu kekurangan guru. Tetapi pada masa sama, rakyat terfikir apakah Kementerian Pendidikan Malaysia benar-benar serius di dalam menangani isu ini?

Ini berikutan tindakan Suruhanjaya Perkhidmatan Pendidikan (SPP) secara tiba-tiba membuka pintu untuk permohonan seluruh negara inisiatif Pengambilan Guru Khas Sarawak baru-baru ini, sedangkan asalnya dijanjikan hanya untuk anak negeri Sarawak. Jika ini terus dilakukan, sampai bilakah masalah kekurangan guru di Sarawak akan dapat diselesaikan? Oleh yang demikian, saya berharap Kerajaan Negeri akan mengambil pendirian yang tegas dalam perkara ini.

Difahamkan setakat 30 September 2024, jumlah kekosongan guru di Sarawak adalah seramai 2,229 orang, iaitu 1,106 kekosongan guru sekolah rendah dan 323 kekosongan guru sekolah menengah.

Reintroducing Science Subject at SMK Nanga Medamit

Saya juga ingin mengambil kesempatan ini untuk memaklumkan Dewan yang mulia ini iaitu SMK Nanga Medamit adalah satu-satunya sekolah menengah di kawasan DUN Batu Danau. Oleh yang demikian, hampir keseluruhan murid adalah anak-anak dari kawasan luar bandar.

Saya difahamkan bahawa sejak tahun 2016 pembelajaran subjek sains tulen seperti Biologi, Fizik, Kimia dan Matematik Tambahan telah diberhentikan. Ketiadaan pengajaran subjek sains tulen ini sudah tentu menjejaskan peluang-peluang anak-anak daripada kawasan ini untuk melanjutkan pelajaran ke peringkat matrikulasi dan meneruskan pelajaran di dalam bidang STEM di masa yang akan datang. *By not offering these subjects, the authority concerned is indirectly limiting their career path.*

Oleh yang demikian, saya memohon dan berharap pihak yang berwajib untuk memperkenalkan semula subjek-subjek ini untuk memberi peluang kepada mereka yang ingin mengambil subjek tersebut. Saya juga ingin mengambil kesempatan ini untuk memohon supaya program *Sarawak Education Enhancement Programme* (SEEP) yang akan diperkenalkan pada tahun 2025 memasukkan SMK Nanga Medamit di dalam program ini.

Tahniah dan terima kasih juga saya ucapkan kepada Yang Amat Berhormat Premier dan Kerajaan GPS di atas keprihatinan kepada anak-anak Sarawak yang menuntut di IPTA dan IPTS dengan memberi baucer buku bernilai RM500 seorang berserta *laptop* percuma, dan Bantuan Khas Kewangan dalam bentuk wang saku sebanyak RM1,200 setiap pelajar daripada keluarga berpendapatan per kapita RM1,500 sebulan dan ke bawah. Program ini sudah tentu dapat meringankan beban kewangan ibu bapa dan pelajar yang terlibat.

UNIFOR

Last but not least, Tuan Speaker, I would like to take this opportunity to express our gratitude to the State Government in general and UNIFOR in particular for having financially assisted the people of various Christian denomination in my constituency in the building of chapels and other house of worship since its inception. Some of these places of worship have been completed while there are others in various stages of construction and many more are still waiting for their applications to be approved. I, therefore, hope that the State Government, being a caring and people centric government, would allocate a bigger allocation to reduce the waiting time.

Conclusion

Tuan Speaker, sebelum saya duduk, saya ingin mengambil kesempatan ini untuk mengucapkan tahniah dan terima kasih kepada pegawai dan staf Dewan Undangan Negeri, dan semua anggota perkhidmatan awam negeri dan persekutuan yang telah bekerja keras bagi menjayakan persidangan kali ini. Saya juga ingin merakamkan penghargaan dan ucapan tahniah kepada Tuan Speaker kerana telah mengendalikan perjalanan prosiding Dewan yang mulia ini dengan cemerlang dan tidak lupa juga kepada Tuan Speaker.

Akhir sekali, saya ingin mengambil kesempatan ini untuk mengucapkan selamat menyambut Hari Krismas kepada rakan-rakan yang beragama Kristian, *Happy Chinese New Year to our Chinese friends*, Selamat Hari Raya kepada rakan-rakan yang beragama Islam dan selamat menyambut Tahun Baharu 2025 kepada kita semua. Dengan ini saya menyokong sepenuhnya Rang Undang-Undang Perbekalan (2025), 2024. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Yang Berhormat Batu Danau. Dalam senarai saya Yang Berhormat Kabong, *will you be the last one to speak today?* Beting Maro, *alright*. Yang Berhormat Kabong.

YB Dato Mohd Chee bin Kadir: Assalamualaikum Warrahmatullahi Wabarakatuh, Salam Sejahtera, Salam Sarawakku Sayang, Salam Sarawak Maju Makmur dan Salam Segulai Sejalai. Terima kasih, Tuan Speaker kerana telah memberi peluang kepada saya untuk mengambil bahagian dalam perbahasan Rang Undang-Undang Perbekalan (2025), 2024 yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak merangkap Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru Sarawak pada 11 November yang lepas.

Tuan Speaker, perbelanjaan Negeri Sarawak 2025 bertemakan "*Bersama Membina Masa Depan Sejahtera*" adalah merupakan belanjawan yang terbesar dalam sejarah di negeri ini. Belanjawan yang telah memperuntukkan sejumlah RM15.8 bilion adalah disifatkan menyeluruh dengan memberi fokus kepada kawasan pendalaman luar bandar yang masih kekurangan dari segi keperluan asas demi untuk memacu pertumbuhan ekonomi Sarawak untuk kesejahteraan dan keseluruhannya.

Pada kesempatan ini, saya dan warga DUN N.40 Kabong merakamkan setinggi-tinggi ucapan tahniah kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak dan barisan kepimpinan GPS di atas kejayaan mencatat pendapatan sebanyak RM12.2 bilion sehingga Oktober 2024 dan dijangka mencapai RM14 bilion bagi tahun 2024.

Kerajaan Sarawak menunjukkan keprihatinan terhadap kesejahteraan rakyat melalui pelbagai langkah dan inisiatif, termasuk pembangunan infrastruktur, program kebajikan sosial, pemerkasaan ekonomi, peningkatan kemudahan kesihatan serta usaha untuk melestarikan alam sekitar dan budaya. Kerajaan Sarawak menunjukkan komitmen tinggi memastikan kesejahteraan dan kemakmuran rakyat.

Belanjawan Sarawak 2025 yang dirangka merentasi lapan teras strategik seperti mentransformasikan dan mempelbagaikan ekonomi Sarawak, meletakkan Sarawak sebagai

destinasi pelaburan utama serta mempromosikan pembangunan PKS termasuk memantapkan bakat dan pendidikan pembangunan.

Belanjawan kali ini turut memperkenalkan Sumbangan Keperluan Asas Sarawak (SKAS) yang menyediakan bantuan kewangan antara RM250 hingga RM800 setahun sekali gus memanfaatkan seramai 850 penerima dengan peruntukkan sebanyak RM450 juta. Selain itu, belanjawan menyeluruh sesuai dengan janji dan aspirasi apabila manfaatnya kembali kepada rakyat. Bantuan RM1200 untuk menampung kos sara hidup pelajar IPT antara yang menggembirakan serta memberi kelegaan kepada pelajar dan ibu bapa. Syabas dan tahniah kepada Premier Sarawak, kepimpinan yang bersifat berpandangan jauh, mempertahankan hak-hak Sarawak demi kelangsungan pembangunan dan rakyat di negeri ini.

Masalah Tiga Serangkai

Tuan Speaker, izinkan saya terus menyentuh perkara-perkara yang berkaitan dengan rakyat dan kawasan yang saya wakili dan kasihi, iaitu N.40 Kabong.

Masalah tiga serangkai di DUN N.40 Kabong iaitu melibatkan bekalan elektrik, air dan jaringan telekomunikasi. Tiga perkara asas ini sememangnya sentiasa berlaku di kawasan saya sungguh pun seringkali saya usulkan setiap kali Dewan yang mulia ini bersidang. Namun sehingga sekarang, tiga perkara utama asas ini sentiasa berulang. Agensi yang bertanggungjawab berkaitan bekalan air dan elektrik serta telekomunikasi di Daerah Kabong harus bertindak proaktif agar masalah utiliti yang sering berlaku di Kabong tidak terus menjadi rungutan kepada masyarakat di situ apabila masalah tersebut seperti tiada kesudahannya.

Namun sehingga kini tiga perkara utama kemudahan asas ini sememangnya seperti berpisah tiada dan sering menjadi igauan ngeri kepada penduduk yang sepatutnya tiada tanda noktah. Justeru itu, saya minta agensi bertanggungjawab menggunakan pendekatan turun padang serta berterusan memantau pelaksanaan projek bekalan air di kawasan luar bandar. Bukan sahaja bekalan air, saya minta agensi berkaitan seperti bekalan elektrik dan telekomunikasi terus melakukan aktiviti turun padang mereka agar setiap permasalahan yang berlaku dapat diatasi dengan segera.

Tanah Runtuh Tebingan Sungai Seblak

Tuan Speaker, saya sentiasa mengambil maklum terhadap kejadian tanah susur di tebingan Sungai Seblak, Kampung Sungai Benang, Kabong melalui Projek Pemulihan Koridor Sungai Seblak. Saya juga kerap menerima aduan daripada pekebun-pekebun kecil yang terjejas akibat kejadian ini. Sehingga kini projek yang sepatutnya sudah bermula, namun saya telah dimaklumkan projek ini masih lagi dalam peringkat reka bentuk walaupun pihak konsultan telah dilantik pada tahun 2022. Saya berasa amat kecewa kerana sehingga kini tiada sebarang tindakan daripada pihak agensi JPS untuk mengelakkan koridor ini runtuh walaupun seringkali membuat aduan bertulis kepada agensi yang dipertanggungjawabkan.

Pada 30 Oktober yang lepas, lawatan saya seterusnya ke lokasi ini bersama hampir keseluruhan peringkat tertinggi agensi berkenaan menjanjikan kepada saya beberapa perkara yang akan disegerakan antaranya ialah “*creak closure*” akan dilaksanakan untuk jalan-jalan yang telah rosak serta *improvement work* untuk jalan-jalan yang setengah rosak namun sehingga hari ini janji tinggal janji.

Oleh yang demikian, sekali lagi, saya ingin merayu serta menyeru dan memohon tindakan pada kadar segera kepada agensi berkenaan untuk mempercepatkan pelaksanaan projek berkenaan memandangkan keadaan kini sudah tenat di mana pekebun-pekebun mengalami kerugian besar.

Tuan Speaker,

Projek Bekalan Air Ulu Roban

Perkara ini saya bangkitkan tiap-tiap kali Dewan yang mulia ini bersidang. Walaupun peruntukan sudah diluluskan, namun projek masih belum bermula. Rakyat bertanya, bila lagi dan mereka tidak mahu projek siap dekat nak hari kiamat. Ini adalah projek Kerajaan Persekutuan dan Kerajaan Persekutuan sepatutnya lebih cekap dalam melaksanakan sesuatu projek dan bukannya melengah-lengahkan pelaksanaannya.

Acute Water System untuk Kabong

Ketika ini, bekalan air ke kawasan pekan Kabong perlu dicatu kerana kemampuan loji rawatan air di Lichok sudah “*under capacity*”. Menteri Utiliti telah memberi jaminan *Acute Water System* akan dibina untuk menyelesaikan masalah bekalan air di Kabong. Saya merayu agar *Acute Water System* dibina dengan kadar yang paling segera agar penderitaan tanpa bekalan air yang stabil dapat dielakkan. Saya ingin mendapat berita baik dari Yang Berhormat Menteri Utiliti dalam penggulungannya nanti.

Tuan Speaker,

Percepatkan Pembinaan Sekolah Kebangsaan Abang Leman, Kabong

Saya minta kerajaan melalui Jabatan Pendidikan serta agensi berkaitan mempercepatkan tindakan selanjutnya ataupun susulan berkaitan pembinaan Sekolah Kebangsaan Abang Leman Kabong. Dalam skop kontrak yang bernilai RM42 juta dan turutan kerja, pihak kontraktor sepatutnya membina 12-unit kuarters guru dalam fasa 1.

Namun, pihak kontraktor yang dilantik masih belum melaksanakan skop berkenaan sehingga sekarang. Bahkan kerja-kerja yang dibuat dalam fasa 1 masih tidak memuaskan. Dapatan yang terus saya terima adalah kurangnya pemantauan daripada agensi terbabit serta pemantauan yang tidak memuaskan. Saya mohon perkara ini diambil perhatian utama.

Lesen Buru Buaya

Tuan Speaker, peningkatan jumlah populasi buaya di Sarawak terutamanya di kawasan DUN N.40 Kabong semakin bertambah di mana ia bakal meningkatkan risiko berlaku konflik antara manusia dengan reptilia berkenaan.

Pertambahan populasi buaya yang semakin membimbangkan penduduk malah memerlukan perhatian agensi berkaitan. Nelayan yang menjadikan sungai sebagai punca rezeki menjadi takut dengan kehadiran buaya itu sekaligus ia menjejaskan pendapatan mereka. Justeru itu, saya memohon agar penduduk terutamanya kepada JKKK diberikan lesen untuk memburu atau menangkap buaya-buaya tersebut.

Tiang Lampu Elektrik dibina di atas Jalan

Tuan Speaker, saya turut menerima aduan daripada penduduk berkaitan tiang lampu elektrik yang terpacak di atas jalan raya oleh pihak SESCO. Aduan tersebut mengatakan pihak SESCO enggan memindahkan tiang elektrik tersebut ke lokasi lain di tepi jalan malah telah mengenakan caj bayaran yang terlalu mahal untuk mengalihkan tiang elektrik tersebut.

Soalan saya, kenapa pihak SESCO meminta bayaran yang terlalu tinggi kepada penduduk kampung semata-mata untuk mengalihkan tiang elektrik yang mereka sendiri bina tersebut? Sedangkan agensi itu seperti semua sedia maklum untungnya berjuta-juta, kenapa tidak mahu

anggap perkara tersebut sebagai aktiviti Tanggungjawab Sosial Korporat (CSR), SESCO? Saya syorkan agar SESCO tidak hanya memikirkan keuntungan sahaja.

Masjid Kampung Sessang

Tuan Speaker, masjid lama telah diisytiharkan tidak selamat dan perlu dibina baharu. Sekarang, masjid lama telah dikosongkan dan warga Kampung Sessang menggunakan Balai Raya Abdul Taib Mahmud sebagai masjid sementara sejak Februari tahun ini. Tapak masjid lama tidak sesuai untuk pembinaan masjid baharu kerana terlalu sempit.

Mohon pihak yang berwajib batalkan cadangan untuk membina masjid baharu di tapak masjid lama yang bakal diroboh. Saya bagi pihak penduduk Kampung Sessang memohon keprihatinan Kerajaan Sarawak memberi peruntukan segera untuk pembinaan masjid baharu.

Wujudkan Jawatan Pemanca

Tuan Speaker, jawatan pemanca perlu diwujudkan di kawasan DUN N.40 Kabong bagi memudahkan urusan penduduk di kawasan berkenaan. Untuk makluman Tuan Speaker, setakat ini DUN Kabong mempunyai seramai tujuh orang Penghulu yang terdiri daripada Penghulu Melayu, Iban dan Cina. Saya difahamkan permohonan telah dibentangkan oleh pejabat Residen Bahagian Betong semasa Mesyuarat Pewujudan Jawatan Baharu Ketua Masyarakat dan Ketua Kaum pada 21 Februari 2023 bersama pihak dari Unit Pentadbiran yang dipengerusikan Timbalan Ketua Setiausaha Kerajaan Sarawak (Pentadbiran).

Selain Pemanca Cina, Pemanca Iban dan Melayu turut dicadangkan semasa mesyuarat tersebut. Namun sehingga kini, mereka belum lagi menerima apa-apa keputusan berkenaan perkara tersebut. Oleh itu, saya memohon agar diwujudkan jawatan Pemanca bagi kaum Melayu dan Iban untuk DUN Kabong serta segera mendapat kelulusan dari Setiausaha Kerajaan Sarawak.

Pejabat Daerah Kabong yang Baharu

Tuan Speaker, Kabong telah dinaik taraf sebagai daerah penuh sejak 2015. Pembinaan pejabat Daerah Kabong baru masih belum bermula walaupun sudah diluluskan. Minta perkara ini diperjelaskan untuk pengetahuan rakyat.

Tanah Perkuburan Islam di Kabong yang hampir penuh

Walaupun sudah diusahakan oleh Lembaga Amanah Kebajikan Islam Kabong (LAKIK) untuk mendapat tapak tambahan berdekatan namun agensi yang dipertanggungjawabkan masih tidak memberi respon yang positif terhadap permohonan LAKIK. Mohon jawapan dalam penggulangan Menteri nanti.

Perkhidmatan Feri Pekan Kabong Kampung Paloh

Saya ingin tahu status perkembangan projek ini. Bilakah ianya akan bermula dan bila dijangka siap?

Jalan Roban - Kabong

Tuan Speaker, dengan terbinanya Pan Borneo Highway, rakyat kini menikmati pengalaman yang menyeronokkan dalam pemanduan mereka. Namun, apabila ingin ke Kabong, seseorang harus memasuki Jalan Roban – Kabong. Maka bermulalah pengalaman yang tidak menyeronokkan lagi sepanjang 35 km kerana terpaksa memandu di atas jalan yang tidak rata kerana kemendapan tanah dan *potholes* yang berada di sana sini di atas jalan, permukaan jalan yang pecah akibat lori-lori berat yang mengangkut muatan seperti tanah. Keadaan jalan Roban – Kabong memerlukan baik

pulih dan penurapan semula dengan kadar segera untuk menjamin keselamatan dan keselesaan pengguna jalan tersebut.

*Ancaman Pukat Tunda kepada Nelayan Pesisir Pantai dan
Pengorekan Pasir di Pesisir Pantai Kabong*

Tuan Speaker, nelayan-nelayan di Kabong merupakan nelayan pesisir pantai. Akan tetapi, punca pendapatan mereka makin hari makin berkurangan akibat aktiviti-aktiviti para nelayan pukat tunda yang tidak menghiraukan peraturan-peraturan yang telah ditetapkan oleh pihak Jabatan Perikanan Laut yang mengharamkan pukat tunda di kawasan pesisir pantai.

Saya telah menerima aduan daripada penduduk serta terdapat satu video yang ditularkan di media sosial baru-baru ini di mana penduduk telah meluahkan kebimbangan terhadap aktiviti mengorek pasir di perairan pantai Kabong yang dikhuatiri akan menjejaskan ekosistem kawasan tersebut.

Justeru itu, saya minta kerajaan dan agensi yang bertanggungjawab memantau serta menghentikan kerja-kerja pengorekan pasir yang dilakukan di sepanjang perairan Kabong, di samping... *(Interruption)* bertindak terhadap kapal pukat tunda yang tidak mempunyai permit.

Timbalan Speaker: Gulung.

YB Dato Mohd Chee bin Kadir: Sekejap lagi, Tuan Speaker.

Pindaan Ordinan Perikanan Sarawak 2003

Pengumuman baru-baru ini oleh Yang Berhormat Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah mengenai pindaan Ordinan Perikanan Sarawak yang baharu merupakan berita yang telah lama ditunggu oleh komuniti nelayan lebih-lebih lagi nelayan di Kabong. Maka kita mohon YB Menteri memberi pencerahan untuk makluman rakyat.

Penganjuran Kabong International Kite Festival

Tuan Speaker, kita telah berjaya menganjurkan Kabong *International Kite Festival* 2024 pada bulan Mac tahun ini, di mana 33 negara luar telah turut serta dan kita berterima kasih atas kesudian Yang Amat Berhormat Premier merasmikan majlis penutupan pada 10 Mac yang lalu. Kita begitu menghargai sokongan kuat Yang Amat Berhormat Premier kepada Kabong *International Kite Festival* dan ianya memberi kita semangat untuk meneruskan penganjuran Kabong *International Kite Festival* pada tahun hadapan. Oleh kerana penganjuran Kabong *International Kite Festival* memerlukan perbelanjaan yang tinggi, maka dengan penuh harapan saya mohon agar diberi peruntukan oleh kerajaan (Kementerian Pelancongan) untuk menjayakan *event* yang telah meletakkan Kabong, Sarawak di peta dunia pelancongan.

Tuan Speaker, akhir sekali, saya ingin mengucapkan Selamat Menyambut Hari Natal kepada rakan-rakan yang beragama Kristian pada Disember nanti dan Selamat Menyambut Tahun Baharu 2025 kepada semua. Sama-samalah kita berdoa agar Belanjawan 2025 ini dirasakan oleh semua lapisan rakyat Sarawak.

Dengan ini, Tuan Speaker, dengan sukacitanya Kabong menyokong sepenuhnya Rang Undang-undang Perbekalan (2025), 2024. Sekian, Wabillahi tauhiq Walhidayah, Wassalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh.

Timbalan Speaker: Waalaikumussalam. Terima kasih, Yang Berhormat Kabong. Seterusnya, the last speaker, Member for Beting Maro.

YB Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor: Terima kasih, Tuan Speaker. Bismillahirrahmanirrahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh, Selamat petang dan Salam sejahtera. Tahniah dan

syabas kepada Yang Amat Berhormat Premier merangkap Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru di atas pembentangan Belanjawan 2025 yang bertema “*Bersama Membangun Masa Depan Yang Makmur*” di dalam Dewan yang mulia ini pada 11^{hb} November 2024 yang lalu.

Tuan Speaker, Belanjawan Sarawak 2025 berjumlah RM15.8 bilion adalah merupakan belanjawan terbesar yang pernah dibentangkan. Bajet 2025 memperuntukkan RM10.9 bilion untuk pembangunan dan RM4.9 bilion untuk perbelanjaan mengurus dijangka akan dapat menjanakan lebih sebanyak RM486 juta sementara hasil anggaran negeri bagi tahun 2025 diunjurkan sebanyak RM14.2 bilion iaitu hasil tertinggi yang pernah diunjurkan. Belanjawan yang berorientasikan pembangunan dan berfokuskan luar bandar ini memperuntukkan 62% atau RM6.8 bilion dari peruntukan pembangunan untuk pembangunan luar bandar dengan keutamaan kerajaan untuk melaksana projek infrastruktur pemangkin dan berimpak tinggi bagi mengurangkan jurang perbezaan pembangunan antara bandar dengan luar bandar.

Bajet 2025 adalah bajet eksklusif dan “*people centric*” memenuhi aspirasi semua peringkat rakyat Sarawak. Bajet ini juga bukan sekadar rancangan fiskal untuk 2025, tetapi ia adalah asas untuk masa depan Sarawak, ke arah mencapai wawasan 2030 Sarawak Maju Makmur dan berpendapatan tinggi.

Pemeriksaan Pendidikan

Tuan Speaker, ribuan terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak kerana mengutamakan pendidikan bertaraf dunia untuk anak-anak Sarawak dengan memperkenalkan pusat-pusat pendidikan tinggi seperti Swinburne, Curtin, UTS, i-CATs, CENTEX serta memperkenalkan sekolah-sekolah antarabangsa dari peringkat rendah sehingga peringkat menengah. Yang Amat Berhormat Premier juga telah memperkenalkan pengajaran menggunakan dwibahasa mata pelajaran sains dan matematik dilaksanakan dalam Bahasa Inggeris sejak tahun 2020. Sarawak bakal mencipta sejarah apabila menjadi negeri pertama di Malaysia yang akan menawarkan pendidikan percuma kepada semua anak Sarawak menjelang 2026.

Di samping itu, dalam Bajet 2025 kerajaan Sarawak memperkenalkan pelbagai bantuan pendidikan untuk meringankan beban kos pendidikan yang meliputi bantuan-bantuan pendidikan awal kanak-kanak, Program SEEP, bantuan komputer percuma, baucar buku, Bantuan Khas *pocket money* RM1,200 untuk setiap pelajar anak Sarawak di universiti dan kolej serta insentif-insentif pembayaran semula pinjaman pendidikan. Kesemua ini akan dapat memberikan keselesaan untuk anak-anak Sarawak bagi meneruskan pendidikan ke peringkat yang tinggi. Kemudahan-kemudahan pendidikan yang disediakan yang bertaraf dunia sudah pasti akan mampu meningkatkan usaha Sarawak untuk menerokai ekonomi baharu berteknologi tinggi dan seterusnya dapat meningkatkan pendapatan rakyat dan Negeri Sarawak.

Isu dan Keperluan Rakyat DUN Beting Maro

Tuan Speaker, izinkan saya untuk mengemukakan beberapa isu kawasan DUN N.29 Beting Maro yang memerlukan perhatian Dewan yang mulia ini. Diharap kementerian, jabatan dan agensi berkaitan dapat mengambil perhatian dan tindakan yang sewajarnya.

Memperkasa sektor pertanian

Tuan Speaker, saya menyokong usaha Yang Amat Berhormat Premier melalui Bajet 2025 ini untuk mentransformasikan sektor pertanian dengan pendekatan berasaskan teknologi bagi meningkatkan keterjaminan makanan dan meletak Sarawak sebagai pengeksport hasil pertanian di masa hadapan. Komitmen Yang Amat Berhormat Premier untuk menjadikan Sarawak sebagai pengeluar utama produk pertanian berkualiti tinggi di peringkat global, seharusnya mendapat sokongan serta perhatian yang lebih daripada rakyat, kementerian (M-FICORD), serta agensi-agensi di bawahnya. Penduduk pesisir seperti Beting Maro, yang bergantung sepenuhnya kepada sektor pertanian, kini berdepan dengan cabaran besar untuk mengembangkan pengeluaran mereka.

Petani-petani luar bandar seperti di Beting Maro memerlukan perhatian khas Kerajaan, terutamanya dalam menyediakan infrastruktur pertanian yang lebih baik, termasuk jalan kebun, sistem pengairan yang cekap, dan saliran yang sistematik untuk mengelakkan pembaziran air masin. Tanpa sokongan infrastruktur yang kukuh, potensi pertanian tidak akan dapat dimaksimumkan.

Tuan Speaker, terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier dan Kerajaan kerana dalam Bajet 2025 ini telah memperuntukkan RM51.0 juta dari peruntukan RM1 bilion bagi skim infrastruktur padi sehingga tahun 2030, yang merangkumi untuk kajian awal, perolehan tanah, serta penambahbaikan infrastruktur yang diperlukan. Peruntukan ini adalah bukti komitmen kerajaan untuk memastikan sektor pertanian terus berkembang dan dimajukan. Kadar pengeluaran padi di Sarawak masih rendah iaitu sekitar 32% kadar sara diri (SSL) menyebabkan Sarawak mengimport 153,000 metrik tan beras, bernilai RM401 juta pada tahun 2023.

Seiring dengan itu, saya ingin mencadangkan kawasan Tanjung Lilin Beladin atau Kampung Buda seluas 10,000 hektar dibangunkan sebagai taman padi ataupun *Agro-Paddy Park*, sebuah kawasan pertanian moden yang dilengkapi dengan infrastruktur canggih dan disokong dengan R&D yang mantap. Taman padi ini bukan sahaja akan dapat membantu meningkatkan pengeluaran padi, tetapi juga mampu menarik pelabur, memperkenalkan teknologi terkini, dan mempromosikan penggunaan benih berkualiti. Ini sekaligus dapat memberi impak positif kepada ekonomi kawasan luar bandar seperti di Beting Maro, membantu mengurangkan defisit perdagangan negeri, serta meningkatkan lagi kadar sara diri padi kita. Di samping itu, projek ini akan mewujudkan lebih banyak peluang pekerjaan kepada penduduk setempat, meningkatkan pendapatan mereka, dan mengurangkan migrasi luar bandar ke bandar.

Perumahan dan Skim Pembesaran Kampung

Tuan Speaker, saya menyambut baik usaha kerajaan untuk menjaga kesejahteraan rakyat melalui penyediaan rumah mampu milik terutama untuk kumpulan berpendapatan rendah. Sehubungan itu, saya merayu dan mohon Perbadanan Pembangunan Perumahan (HDC) melaksana segera Projek Pembinaan Rumah Spektra Permata di tapak Projek Perumahan Rakyat Pusa yang telah dilulus pada tahun 2021.

Saya juga ingin memohon kerajaan dan HDC melaksanakan Projek Rumah Spektra Permata di tanah HDC di RGC Beladin untuk penduduk Beladin dan kawasan sekitarnya.

Saya juga ingin mengambil kesempatan ini untuk mengucapkan terima kasih kepada kerajaan kerana telah meluluskan peruntukan untuk pelaksanaan SPK Pusa di dalam Bajet 2025 ini. Diharapkan projek ini dapat dilaksanakan dengan segera yang tentunya merupakan berita baik kepada penduduk Kampung Pusa dan kawasan sekitarnya.

Bagi SPK Batang Maro, SPK Spinang, SPK Beladin, SPK Tambak dan SPK Kalok Fasa 2 yang telah diluluskan, saya mohon agar SPK ini dapat dilaksanakan dengan secepat mungkin. Bagi SPK Semarang dan SPK Kalok, saya mohon kerajaan dapat menyediakan kemudahan infrastruktur seperti jalan raya, parit dan kemudahan utiliti. Saya juga ingin memohon supaya kerajaan dapat membantu peserta-peserta SPK ini untuk membina rumah melalui kemudahan kewangan yang disediakan oleh Mutiara Mortgage.

Pembangunan Daerah Pusa

Tuan Speaker, Daerah Pusa telah diangkat sebagai daerah penuh pada 1 Ogos 2015, iaitu kira-kira sembilan tahun yang lalu dengan matlamat supaya lebih banyak kemudahan infrastruktur dan pelbagai perkhidmatan dapat disediakan. Sehubungan itu, saya ingin bertanya kepada Kementerian Pembangunan Bandar dan Sumber Asli, apakah status semasa pelan Pembangunan Pusat Pentadbiran Daerah Pusa? Saya berharap pelan tersebut dapat diluluskan dengan segera bagi membolehkan pembangunan pusat pentadbiran baharu Daerah Pusa dilaksanakan dengan cara teratur. Saya berterima kasih kepada kerajaan kerana telah melulus Projek Pembinaan Pejabat

Pentadbiran baharu Daerah Pusa dan berharap kerja pembinaan pusat pentadbiran daerah ini dapat disegerakan.

Penubuhan Majlis Daerah Pusa

Tuan Speaker, saya bagi pihak warga Daerah Pusa ingin memohon supaya kerajaan dapat mewujudkan Majlis Daerah Pusa. Penubuhan Majlis Daerah Pusa akan pasti akan dapat memudahkan penyediaan perkhidmatan kerajaan di samping meningkatkan kemajuan sosioekonomi Daerah Pusa.

Pembinaan Sekolah Rendah Agama Antarabangsa

Saya mencadangkan dan memohon sebuah sekolah rendah agama antarabangsa dibina di RGC Beladin bagi memberi peluang kepada anak-anak masyarakat luar bandar di Daerah Pusa belajar di sekolah antarabangsa aliran agama. Tapak seluas 14 ekar untuk pembinaan sekolah rendah antarabangsa tersebut telah lulus di RGC Beladin.

Diharap kerajaan dapat menyediakan peruntukan dalam RMK-12 ataupun RMK-13 supaya cadangan pembinaan Sekolah Rendah Agama Antarabangsa RGC Beladin dapat dilaksanakan. Dalam masa yang sama, saya ingin mencadangkan supaya sekolah rendah agama antarabangsa ini nanti dapat diangkat sebagai *'feeder school'* kepada Sekolah Menengah Antarabangsa Hikmah Kuching yang dijangka beroperasi pada tahun 2027.

Pemulihan Tebingan dan Tebatan Banjir

Tuan Speaker, kebanyakan kampung di dalam kawasan DUN Beting Maro menghadapi masalah hakisan tebing sungai dan pantai yang mengancam keselamatan nyawa dan harta penduduk. Kerajaan adalah diminta untuk menjalankan kerja pemulihan pantai dan tebingan sungai Kampung Pusa, Kampung Kalok, Kampung Beladin, Kampung Batang Maro, Kampung Semarang dan Kampung Spinang seperti yang telah dilaksanakan di pantai Samarahan dan Sebuyau. Saya juga memohon Jabatan Pengairan dan Saliran Sarawak untuk melaksanakan projek tebatan banjir Kampung Semarang dan Kampung Muton-Undai yang sering dilanda banjir.

Bekalan Air Terawat

Tuan Speaker, Bekalan Air Terawat. Kita semua tahu saban tahun pihak kerajaan telah membelanjakan banyak peruntukan untuk menyediakan infrastruktur bekalan air bersih yang terawat tetapi masih belum mencukupi. Kampung Batang Maro adalah satu-satunya kampung dalam DUN Beting Maro sehingga kini masih belum lagi mendapat bekalan air terawat. Justeru itu, saya bagi pihak penduduk di Kampung Batang Maro, ingin merayu dan memohon supaya kerajaan segera menyiapkan pelaksanaan Projek Pembekalan Air Terawat Kampung Batang Maro.

Tuan Speaker, saya ingin mengucapkan terima kasih kepada kerajaan atas siapnya Projek Loji Rawatan Air *Acute System* di Maludam yang bernilai RM25.4 juta yang kini menyediakan bekalan air bersih kepada kawasan Beladin, Semarang dan Spinang. Bagi mengatasi isu tekanan air yang rendah di kawasan Pusa dan Beladin, saya mohon Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak supaya melaksanakan penggantian paip lama serta membina *high level tank* di Spinang, Beladin dan Pusa dilaksanakan dengan segera.

Kemudahan Infrastruktur Masyarakat Nelayan

Tuan Speaker, terima kasih kepada kerajaan kerana sejak tahun 2010 hingga 2015, kerajaan telah meluluskan peruntukan yang amat besar untuk melaksanakan empat buah projek infrastruktur yang berimpak tinggi untuk meningkatkan taraf sosioekonomi masyarakat nelayan di RGC Beladin.

Empat projek tersebut ialah Kompleks Pendaratan Ikan Beladin, Projek Pembinaan 271-unit Perumahan Nelayan, Projek *Slipway* dan Projek Jeti Tambatan Nelayan di RGC Beladin. Sayang sekali projek-projek ini tergendala, sakit dan masih belum siap ataupun belum beroperasi lagi bagi dimanfaatkan oleh masyarakat nelayan di RGC Beladin walaupun selepas 10 tahun dilaksanakan.

Sehubungan itu, saya mohon kerajaan khususnya Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah, LCDA, HDC dan juga LKIM supaya dapat memaklumkan status semasa projek-projek ini. Diharap pelaksanaan projek ini yang telah lama dinantikan oleh masyarakat nelayan di RGC Beladin dan nelayan di sekitarnya dapat disiapkan.

Perhydrate Kesihatan

Tuan Speaker, saya ingin mengambil kesempatan ini untuk mengucapkan terima kasih kepada kerajaan kerana telah meluluskan pusat x-ray dan sebuah pusat hemodialisis di Klinik Kesihatan Beladin. Pusat ini apabila siap kelak akan memerlukan kakitangan yang berkelayakan untuk mengendalikan kemudahan tersebut. Sehubungan itu, Kementerian Kesihatan Malaysia (KKM) dipohon untuk menyediakan kakitangan yang diperlukan.

Jalan Raya Penghubung

Tuan Speaker, bagi melengkapkan rangkaian jalan raya dalam kawasan DUN Beting Maro, saya mohon kerajaan dapat menaik taraf jalan penghubung Pusa/ Beting Maro yang kini berada dalam keadaan daif dan rosak. Selain itu, saya juga mencadangkan pembinaan jalan baru menghubungkan Kampung Beladin dengan Kampung Buda dan seterusnya ke Betong. Pelaksanaan rangkaian jalan penghubung antara kampung-kampung ini akan memberikan impak positif, membuka peluang ekonomi dan meningkatkan kesejahteraan rakyat di kedua-dua kawasan tersebut.

Kemudahan Telekomunikasi

Tuan Speaker, liputan telekomunikasi dan internet di kawasan Beting Maro masih lagi sangat lemah dan tidak memuaskan. Oleh itu, saya mohon supaya Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak dapat memastikan isu ini diambil perhatian dengan segera.

Sebagai penutup, saya ingin mengucapkan Selamat Menyambut Hari Krismas, Selamat Menyambut Tahun Baharu 2025, Selamat Menyambut Tahun Baru Cina dan Selamat Hari Raya kepada semua yang akan meraikan. Saya akhiri ucapan saya dengan tiga rangkap pantun.

*TYT tokoh bijak bestari,
YAB Premier pemimpin berwawasan,
Sarawak maju makmur berpendapatan tinggi
Rakyat maju sejahtera capai impian.*

*Buah duku buah langsung,
Bunga melur daunnya layu,
Bajet 2025 impian rakyat,
Kepada YAB Premier terima kasih, thank you.*

*Negeri Sarawak Ibu Pertiwi,
Gunung Santubong hikayat puteri,
Datuk Speaker tegas bijak bestari,
Perbahasan bajet setulus hati.*

Tuan Speaker, dengan ini Beting Maro mohon menyokong Rang Undang-undang Perbekalan (2025), 2024. Sekian, terima kasih. Wabillahitaufik Walhidayah Wassalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh.

Timbalan Speaker: Terima kasih Yang Berhormat Beting Maro. Saya tak pandai berpantun tapi cubalah, membalas jugalah.

*Dari Tamin ke Pekan Kabong,
Hari Isnin persidangan bersambung,
Dari Tarat ke Beting Maro ya,
Beristirahatlah di hujung minggu.*

Ahli-ahli Yang Berhormat, the sitting is now adjourned, and the House shall resume its sitting at 9.00 a.m. on Monday 18th November 2024. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh.

(Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 7.23 malam)